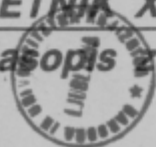

socialno delo

LETNIK XXVII - 1988

št. 2

časopis za teorijo in prakso

Socijalno delo - časopis za teoriju in praksu

27. letnik

Uredništvo: Beograd, Kraljevska ulica 11
Izdavač: Socijalistički izdavački zavod
Kopiranje: Beograd, Kraljevska ulica 11

IZDAVAČ

Izdavački zavod

Beograd, Kraljevska ulica 11
Telefon: 11111111

Uredništvo: Beograd, Kraljevska ulica 11
Izdavač: Socijalistički izdavački zavod

Beograd, Kraljevska ulica 11
Telefon: 11111111

Beograd, Kraljevska ulica 11
Telefon: 11111111

Beograd, Kraljevska ulica 11
Telefon: 11111111

Beograd, Kraljevska ulica 11
Telefon: 11111111

Beograd, Kraljevska ulica 11
Telefon: 11111111

Beograd, Kraljevska ulica 11
Telefon: 11111111

Socialno delo - časopis za teorijo in prakso

Izdajajo:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Izdajateljski svet:

Zofka Stojanovič (predsednica), Nada Govc, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Jože Valentič

Uredniški odbor:

Dr. Franci Brinc, Marija Cigale, Franc Hočevar, Blaž Mesec,
Jože Valentič

Glavni in odgovorni urednik:

Blaž Mesec

Lektorica:

Alenka Gložančev

Naslov uredništva in uprave:

Ljubljana, Saranovičeva 5, tel. 316-370, 311-250

Casopis izhaja štirikrat letno, praviloma ob koncu vsakega
četrtertletja

Tehnična izvedba:

STU DIO

m ^ m

Birografika BORI

Leto 27 Ljubljana 1988 St. 2
UDK 304 + 36 UDC 304 + 36

V S E B I N A

CLANKI

- Srečo Dragoš
O verski skrbi za starejše 79
- Blaž Mesec
Vrste akcijskih raziskav 93
- Srečo Dragoš
Problem "samoraziskave" in prave akcijske raziskave
z Gillijevega vidika 104
- Ida Hojnik
Staranje in starostno varstvo v svetu in pri nas 114

POROCILA

- Analiza mladoletniškega prestopništva v občini Piran
v obdobju 1980 - 1986 (Miha Rotar, Igor Debernardi,
Rosanda Galonja, Lea Hiti) 123
- Stališča in priporočila koordinacijskega odbora za
načrtovanje družine pri RK SZDL v zvezi s pojavi
nasilja nad otroki (Janez Malačič) 131

NOVE KNJIGE

- Milan Martinović, Znanstvene osnove socijalnog rada.
Narodne novine, Zagreb 1987 (Andreja Kavar-Vidmar,
Blaž Mesec) 136

- Darja Završček, Zgodba o Josipdolu, RK ZSMS, Ljubljana 1987 (Srečo Dragoš) 144

- E. Shorter, The History of Women's Bodies. Pelican Books, London 1984 (Zgodovina ženskih teles) (Darja Završček) 146

IZ TUJEGA TISKA

- Delo s suicidalnimi mladostniki in njihovimi družinami (Blaž Mesec) 153

- Socialni pomočniki pri otrocih z vedenjskimi motnjami (Anica Kos) 158

- Zdravniška molčečnost in obveznost javljanja pri aidsu (Jože Urbanija) 163

GLAVNI

Uredniški odbor: Srečo Dragoš -

Dr. Strojnik Brina, Marja Ciglar, Franja Hribar, Franci Križanec, -

Jože Valant, -

99 -

100 -

101 -

102 -

103 -

104 -

105 -

106 -

107 -

108 -

109 -

110 -

111 -

112 -

113 -

114 -

115 -

116 -

O VERSKI SKRBI ZA STAREJŠE

Srečo Dragoš

Leta 1986 je Mestna raziskovalna skupnost naročila raziskavo z naslovom Spremljanje in evalvacija pomoči na domu. Ker gre tu predvsem za evalvacijo institucionalne pomoči, ni nepomembno, kako in iz kakšnih izhodišč je tudi katoliška cerkev zainteresirana za tovrstno problematiko, zlasti glede verske skrbi za starejše. Tako je (kot priloga omenjene raziskave) nastal tekst, v katerem obravnavam material Teološke fakultete¹ (na isto temo) ter oficialna stališča cerkve, kot so razvidna iz enciklik. Ker se mi zdi, da je premislek o teh rečeh koristen iz čisto praktičnih vidikov, naj tu zgolj nakažem, na kakšni podlagi se cerkev zanima za starejše.

V omenjenem materialu (Teološke fakultete) so podana (dr. B. Pirc) gerontološka spoznanja o vseh bistvenih vprašanih staranja, pri čemer se izhaja iz trditve, da je človek zdrav takrat, ko se "telesno, duševno in socialno (v širokem smislu) dobro počuti."² To pomeni, da ne gre predvsem za telesni ali zgolj družbeni vidik človekovega počutja, pač pa prav tako za duševni, kar velja tudi za starejše. Gerontologija namreč ugotavlja, da večina umskih in psihičnih dejavnikov v procesu staranja ni prizadetih (izjema so seveda psihične in somatske bolezni), kar pomeni, da tudi razvoj osebnosti ni nekaj nezdržljivega s staranjem (posameznik je še vedno lahko aktiven, kreativen, življenja poln, tudi če je npr. delovno nezmožen ali družbeno-politično neangažiran), iz česar sta izpeljana dva načelna poudarka:³

- da je preživljanje starosti za posameznika najprimernejše v takšnem okolju, "kjer mu je zagotovljena kvaliteta njegovega nadaljnjega življenja" (podč. S.D.);

- da v zvezi s tem "igra važno vlogo krščansko prepričanje in življenje po njem."

Ce namreč razumemo staranje kot življenjsko obdobje (katerega meje ni mogoče določiti niti v biološkem, sploh pa ne v socialnem ali duševnem smislu), ki je izrazita kulminacija

posameznikovega celotnega življenja - in sicer tako v dobrem kot v slabem - potem je počutje starejšega človeka najbolj odvisno od njegove prejšnje življenjske aktivnosti in načina življenja (v telesnem, socialnem in duševnem smislu). In če je načeto zdravje posledica ovir(anosti) v telesnem, socialnem ali duševnem funkcioniranju, potem je versko prepričanje in versko delovanje oz. versko življenje zelo pomemben (re)vitalitetni faktor tudi v starosti, seveda za tiste, ki so verni. To velja seveda toliko bolj, ker je starost za marsikoga lahko tudi "Doba novih človeških vrednot, ki otehtajo telesne izgube zaradi procesa staranja."⁴

Iz praktičnega vidika so ta stališča gotovo pomembna, bodisi da gre za pomoč ljudem, ki preživljajo starost doma ali pa v domovih za stare. Tu mislim na osnovno izhodišče vsakršnega socialnega dela, ki mora vedno upoštevati dva vidika - stvarnega in osebnega. V naravi nudenja pomoči vedno prevladuje prvi ali drugi vidik, nikoli pa eden brez drugega in prav od tega je odvisna kvaliteta (učinek)pomoči. Če je na primer zdravstvena usluga zgolj stvarna, zanemarljiva pa osebni vidik, je takšna pomoč nujno manj učinkovita, večkrat pa sploh neučinkovita. Enako je tudi s socialno pomočjo. Če enostransko poudarjamo stvarni pristop na račun osebnega, je to enaka napaka, kot če ravnamo obratno. V tem smislu je npr. koristno razmisliti, ali ne utegnejo pereča materialna in organizacijska vprašanja glede pomoči na domu (vprašanje kompetenc socialnih in zdravstvenih ustanov, npr. opredelitev gospodinjске pomoči in nege ipd.) vzbuditi prepričanje, da so to najpomembnejša, če ne že kar edina vprašanja, ki jih je treba rešiti, da bi tak projekt stekel, vse ostalo pa da se že uredi samo po sebi (kaj je npr. storjenega glede kvalitete neposrednih izvajalcev pomoči, glede kriterijev za njihovo izbiro, kakšni so ti kriteriji, kdo jih določa, preverja itd.?) Enak problem (osebna, stvarna pomoč) je aktualen tudi glede oskrbe v domovih za stare; v tem smislu gre razumeti v materialu Teološke fakultete omenjeno anketo, v kateri kar 98% domskih oskrbovancev, ki so verni, izjavlja, da jim redni stiki z duhovnikom največ pomenijo. Iz ankete, kakršna je, sicer ne moremo nitesar posploševati (govori zgolj o 171 starostnikih, o njeni izvedbi je premalo podatkov, nejasno zajetje vzorca itd.), vsekakor pa opozarja na pereč problem osebnega pristopa do oskrbovancev:

"Če se strežno osebje po domovih obnaša brez znakov srčne kulture do oskrbovancev, potem se bodo v anketah vedno pogosteje brale pripombami prošnje kot so: molimo in prosimo za kader, ki bo razumel naše potrebe in stiske ter nam pomagal živeti v zavodu za starostnike!"⁵

Da v praksi res ni vse tako idelano kot bi želeli, kažejo na primer tudi pravila, ki nalagajo duhovniku, ki želi obiskati svojega vernika v domu za stare, da mora vsakokrat posebej "obvestiti dom o svojem prihodu v dom in o odhodu iz doma", čeprav to ni izrecno določeno za ostale obiske; ali pa da je skupinski verski obred v konkretnem domu za stare "možen le na osnovi predhodnega, vsakokratnega dovoljenja doma (direktorja doma)" (podč. S.D.). Kaj naj si mislimo tudi ob določbi o potrebi po "izkazani moralno politični neoporečnosti" prosilcev oziroma bodočih oskrbovancev doma, kot piše v enem od hišnih redov.⁶

Vendar pa ob vsakršni organizirani obliki spodbujanja oziroma nudenja pomoči nikakor ni zanemarljiv kontekst, v katerem to poteka. Tu mislim predvsem na vlogo socialnega delavca (sploh ni nujno, da gre za profesionalca) in institucionalni okvir, v katerega je vpet (samoupravni, državni, cerkveni, privatni...). Ni posameznik tisti, ki definira svojo (socialno) vlogo, pač pa institucija - in prav ona bistveno vpliva na posameznikova ravnanja v okviru postavljenih vlog in norm. V tem je razlog ne le morebitne racionalizacije in večje učinkovitosti, pač pa tudi upada kvalitete in deformacij pri izvajanju pomoči. Institucije se s svojo racionalizacijo (hierarhizacijo, specializacijo) že po naravi nagibajo v popredmetenje samih sebe in vsega, s čimer prihajajo v stik, kar pomeni v primeru izvajanja pomoči zanemarjanje njene osebne dimenzije. Za to ni imuna niti cerkev, kljub temu da je njena naloga predvsem duhovna skrb za vero (cerkev kot "orodje za notranjo zvezo z Bogom"). Zato pogledjmo, kako se k temu problemu pristopa v materialu Teološke fakultete.

Glede načina pomoči starejšim se v obravnavanem materialu omenjata predvsem dve obliki - skrb župnijskega občestva in diakonija ter komisije za diakonijo pri župnijskih svetih.⁷ Ob tem se mi zdi vredno opozoriti na napačnost takšnih poenostavljanj, ki bi videla v tem zgolj aktivnost cerkve (kot institucije), kateri bi takšna širitev dejavnosti služila le za sredstvo uresničevanja svojih (institucionalnih) ciljev, ki seveda nikoli niso bili samo duhovno-kontemplativne, pač pa tudi socialno-politične narave. Za dobrodelnost je bila cerkev zainteresirana, odkar obstaja in tega interesa tudi v prihodnje ne bo povsem opustila. Za cerkev kot nekakšno posrednico med božjim in zemeljskim je bil namreč pojem ljubezni vselej centralna ideološka norma, ki pa je sama po sebi izrazito osebna, v teološkem smislu pa božja kategorija. Zato se ima tudi cerkev sama za nad-družbeno (= božjo) tvorbo, edinstveno in superiorno nad

vsemi drugimi družbenimi oblikami. Vendar pa se cerkev v družbi, t.j. med ljudmi, uveljavlja preko medosebnih (in medinstitucionalnih) interakcij - od tod pomembnost ljubezni, ki zdaj ni več zgolj kontemplativni, pač pa izrazito humanistični pojem: ljubezen do bližnjega (lat. caritas). S tem, ko cerkev deluje med ljudmi, se seveda umešča v družbene strukture (v delitev moči itd.) in tudi sama postane ena izmed njih. Postane torej bolj ali manj hierarhizirana družbena (in ne zgolj "božja") institucija, ki je imanentno vzvišena nad ostalimi institucijami samo še znotraj teoloških postulatov. Tega se zaveda tudi cerkev sama, saj npr. pastoralna sociologija v zvezi s cerkvijo striktno lotuje njene nadzemne - transcendentne razsežnosti, od njene zemeljske, časne, sociološke opredelitve; tako je cerkev hkrati "božja ustanova, je pa tudi družbena stvarnost"⁹; oziroma, kot pravi dogmatična konstitucija o Cerkvi, gre za "eno samo sestavljeno stvarnost, ki sestoji iz božje in človeške sestavine (elementa)".¹⁰ Analogija s Kristusom kot Bogom in človekom v eni osebi je tu očitna. Na ta dualizem cerkve (teološki in sociološki) se je namreč koristno spomniti, ko govorimo o njeni t.i. karitativni dejavnosti - cerkev je bila tu vedno (vsaj principialno) udeležena z osebnim in stvarnim načinom pomoči, tako glede njenih prejemnikov kot izvajalcev. Prvi so poleg stvarne pomoči bili praviloma deležni tudi osebne, saj je šlo za neposreden (= osebni) stik med tistim, ki pomoč daje, in onim, ki jo prejema. Ravno iz takega načina se je sčasoma razvilo tudi socialno delo s svojimi spoznanji in se pozneje konstituiralo kot stroka ter postalo funkcija raznih institucij. V zvezi s tem pa je tudi v socialnem delu, kot ga poznamo danes, eno najtežjih vprašanj, kako spet v metodah izvajanja pomoči reafirmirati prav osebno vsebino pomoči, ki se je v procesih profesionalizacije, institucionalizacije (= racionalizacije) socialnega dela usodno odtujila. S pomočjo kot izrazitim medčloveškim odnosom se je namreč zgodilo podobno kot z mnogimi drugimi socialnimi atributi v razrednih družbah - stvarni vidik je prevladal nad osebnim (že pri Heglu je npr. upredmetenje osnovni pojem za razlago odtujitve sveta od ideje, kot je tudi pri Marxu bistvo odtujitve v uvrednotenju stvari, ki raste v premem sorazmerju z razvrednotenjem ljudi).¹⁰

Prav to pa se je zgodilo tudi s cerkvijo in njeno dejavnostjo (seveda ne samo s karitativno). Pri tistih, ki so v skladu s krščanskimi načeli nudili pomoč (razne ustanove, posamezniki, sama cerkev), se je hitro odrazila logika sistema (razrednega, institucionalnega), tako da je takšna pomoč nujno zgrešila svoj cilj. V razrednem sistemu (= postvarelost odnosov) je karitativnost za njene izvajalce kaj hitro

izgubila svoj glavni smoter, ki je poleg stvarnega vedno tudi oseben (izkazovanje ljubezni do bližnjega kot individualni način verske rasti). To se je zgodilo, ko so prevladale povsem stvarne in pragmatične koristi (večji prestiž v družbi, stranki, cerkvi) ter uveljavljanje čisto družbenih ali političnih interesov.²¹ Najbolj se je seveda to odrazilo na cerkvi sami, ki je bila politično zelo pomembna družbena sila, v fevdalizmu pa sploh največja in najmočnejša institucija.

Vendar danes nismo več v fevdalizmu. Družbene spremembe, zlasti z uveljavljanjem liberalnega kapitalizma, so preko drugačne porazdelitve moči na globali ravni in ob nastanku novih družbenih struktur vplivale tudi na cerkev kot institucijo, tako navzven kot navznoter. V zvezi z nastankom socialnega (delavskega) vprašanja in zaostritvijo razrednih antagonizmov nastane tudi katoliška socialno-politična doktrina²², prvič sistematično izoblikovana 1891 v encikliki "Rerum novarum" (O delavskem vprašanju). Kot pri vsaki doktrini gre seveda tudi pri cerkveni za dinamično spreminjanje, katerega vrh je nedvomno drugi vatikanski koncil (1962-64) in z njim tudi legitimnost "radikalnih" pogledov ter iskanj v zvezi z notranjim ustrojem cerkve. Gre za vsebinsko in tudi organizacijsko problematiziranje odnosa med profesionalci in laiki, ki je pravzaprav vprašanje institucionalne fleksibilnosti oziroma učinkovitosti, kot tudi vprašanje dekoncentracije motu institucij (znotraj njih in med njimi). To vprašanje se je v istem času načelo na primer tudi pri nas znotraj institucionalnega socialnega dela (šestdeseta leta - centri za socialno delo, rehabilitacija prostovoljnega socialnega dela), kar kaže predvsem na sociološko pogojenost tovrstnih sprememb, ki se jim ne more izogniti niti cerkev kot "božja" tvorba. Tako kot velja za naše socialno delo, da hoče imeti in tudi ima danes precej drugačno družbeno funkcijo, kot jo je imelo v prejšnjih sistemih, velja tudi za cerkev. Zato je tudi vloga njene karitativnosti v sekulariziranih razmerah in sistemih, ki so cerkvi odvzeli oblast, nujno drugačna od tiste, ki jo je imela karitativnost v prejšnjih družbah. Vse to je treba upoštevati tudi, ko govorimo o župnijskem občestvu in diakoniji, da ne bi - kot rečeno - zdrsnili v napačne poenostavitve.

Župnijsko občestvo - že sam pojem kaže, da gre za nerazdružno dvojnost v življenju vernikov, ki sem jo že nakazal. Občestvo je pojem, s katerim je že sociolog F. Tönnies označil takšno družbeno skupnost, katere pripadniki so trdno povezani med sabo in sicer zlasti preko čustvenih vezi (skupina prijateljev, družina itd.), ki pa imajo pri vernikih religiozni

karakter. Župnijsko občestvo je torej trdna (na)vezanost ljudi med seboj in z Bogom, kar pomeni, da spet govorimo o človeku kot izrazito družbenem bitju, ki se usmerja k drugim ljudem in je od njih odvisen, obenem pa tudi o človeku kot "božjem" bitju, ki je odvisen od Boga in se k njemu usmerja. Tak pogled na župnijsko občestvo je tudi temeljno izhodišče za pastoralno sociologijo, ko govori o župniji:

"Družbena in zunanja struktura zajema družbene skupine in agregate, v katere so župljani vključeni po svojih družinskih, poklicnih, gospodarskih, kulturnih, političnih in rekreacijskih vezeh. Duhovna in samostojna notranja struktura pa je določena po nadnaravnih elementih..."¹³

V praksi se seveda ta dva nivoja med sabo prepletata in od tod razna nesoglasja in tudi konflikti. Prevlada zgolj duhovne stvarnosti nad družbeno ali obratno ima nujno negativne posledice tako za vernike ter njihovo vero kot za širšo družbo, kar se odraža tudi pri vsebini in funkciji verske dobrodelnosti. Kristjani morajo ta dva nivoja - duhovni in (po)svetni - v svoji dejavnosti (bodisi religiozno-kontemplativni, bodisi socialni, politični itd.) nujno obdržati v ravnovesju, da ne pride do povelečevanja ene dimenzije na račun druge dimenzije. Tega se tudi cerkev vse bolj zaveda. V zvezi s tem soupadajo največji premiki v njeni socialno-politični doktrini ravno z drugim vaticanskim koncilom, ki je legitimiral tudi taka razmišljanja, ki iščejo v cerkvi krivdo za odvratanje ljudi od vere in zahtevajo njeno vrnitev med ljudi; prav pokoncilsko obdobje tudi afirmira načelo, da "je krščansko življenje brez zgodovinsko-socialne angažiranosti hinavstvo."¹⁴

Gre torej za odločilen premik k dejavnemu življenju in takšni veri, ki bi se izkazovala - ne več zgolj pred oltarjem in z udeležbo pri obredih pod vodstvom cerkvenih profesionalcev, pač pa med ljudmi. V zvezi s tem je dobrodelnost izjemnega pomena, saj se prav ta način izkazovanja vere pojmuje celo kot najprimernejši način verske rasti oziroma doseganja krščanske popolnosti: "Nič ne osvobaja tako intenzivno iz greha in oblasti demona kot agape"¹⁵ (gr. agape = ljubezen do bližnjega, v nasprotju z erosom). Pri tem ljubezen do bližnjega (agape), ki se izkazuje predvsem v dobrodelnosti (seveda ne samo na ta način), pomeni pot, po kateri se dosega krščanska popolnost. Se vedno je torej govor o sredstvu, vendar pa je odločilen pojmovni premik storjen s tem, da pomeni že samo izkazovanje take ljubezni enega od znakov krščanske popolnosti, ki pa je nedvomno cilj. V. Truhlar pravi: "V uresnitvevanju ljubezenskega služenja sta cilj in

pot k njemu eno."¹⁶

Ti poudarki so pomembni, če hočemo vlogo župnijskega občestva razumeti na netradicionalen način; isto velja za diakonijo, ki naj bi zaživel s svojo dobrotelnostjo prav znotraj župnijskega občestva. V omenjenem materialu Teološke fakultete je v njegovem drugem delu centralni poudarek prav na diakoniji, ki "naj ne zaživi kot komisija, ki bi zbirala denarne prispevke za starostnike, ki so finančne pomoči potrebni. Na ta način se ne da izpolniti ljubezni do bližnjega. Pokazati se mora v osebni pripravljenosti osebno pomagati, žrtvovati nekaj svojega časa in sposobnosti za starejše osebe."¹⁷ V zvezi s tem se zahteva tudi povsem drugačen pogled na dobrega vernika, ki to ne more postati zgolj z rednim obiskovanjem verskih obredov, pač pa gre za živetje diakonije, mišljene "kot služenje človeku in tako delati, kar bi si moral osvojiti vsak kristjan, če hoče po Kristusovem zgledu zaživeti živo vero. Mnogi pojmujejo diakonijo kot priložnostno in osamljeno izpolnitev neke dolžnosti, čeprav je to sestavni del krščanskega življenja. Služenje bližnjemu v ljubezni po Kristusovem zgledu kot stalna življenjska oblika, se jim zdi še nesporeljivo dejstvo, čeprav ta oblika življenja popolnoma osrečuje bližnjega in samega sebe."¹⁸ Omenjata se torej dva načina dobrotelnosti, in sicer "priložnostna" pomoč ljudem, ki je sicer sestavni del krščanskega življenja, in diakonija kot "stalna življenjska oblika", kar je povsem nekaj drugega, saj je šele na tak način mogoče napredovanje v veri (življenje "po Kristusovem zgledu"); gre torej za očitno razlikovanje med karitativnostjo v starem in novem (pokoncilskem) smislu. Sploh izvira pojem diakonija že iz samih začetkov krščanstva, kjer je šlo za versko dejavnost, ki je bila v času institucionalne cerkve mišljena kot pomoč škofom in duhovnikom pri nekaterih cerkvenih dejavnostih (diakonos - strežnik). Za razliko od protestantskih cerkva je v katolištvu diaconat pomenil nekakšno začasno predstopnjo duhovništva. Preobrat pa se je zgodil prav na drugem vatikanskem koncilu, ko je bil znova uveden t. i. stalni diaconat (v tej zvezi tudi vse večje zahteve po demokratizaciji in npr. ženskem duhovništvu¹⁹...), katerega izvajanje (življenje) je bolj odvisno od aktivnosti laikov kot pa od cerkvene hierarhije. Cerkev nasploh posveča (tudi v teološkem smislu) laikom vse večjo pozornost, saj je in bo vedno, dokler bo hotela na verskem področju obdržati pomembno vlogo, odvisna od njih. V kolikor je v preteklosti to zanemarjala, se je na drugem vatikanskem koncilu nujno morala soočiti tudi z "lastnim grehom", t. j. sama s sabo kot "Cerkvijo grešnikov" (Karel Rahner), kar je očitno zanjo manj neprijetno, kot če bi še naprej delovala na tradicionalen in preživel način.²⁰ Kot vsaka institucija se lahko tudi ona

obdrži le z nenehnim prilagajanjem družbenemu okolju, kar seveda ne pomeni vedno le nekaj slabega - še zlasti, ko govorimo o dobrotah.

Ravno tako kot je dobrotah (kot individualna pomoč sočloveku iz čisto humanih vzgibov) nepogrešljiva tudi v času, ko imamo na primer zelo razvejano zdravstveno in socialnovarstveno institucionalno mrežo, je tudi cerkev v zvezi z vero svojih vernikov zainteresirana za njihovo dobrotah dejavnost. Značaj vsakršne dobrotahnosti je odvisen od družbenih razmer (materialnih, socialnih, političnih, institucionalnih), v katerih taka dejavnost poteka, ni pa a priori nekaj slabega. Kot se krščanstvo v razrednih pogojih odtuji vernikom (in sicer ne zaradi krščanstva kot takega), isto je z dobrotahnostjo. Zato se je dobro izogniti takšnim pavšalnim pogledom na versko dobrotahnost, kot jih srečamo na primer pri radikalnem, marksistično usmerjenem socialnem delu na zahodu, ki enostavno izhaja od tipično srednjeveškega Tomaža Akvinskega in "razloži" konservativnost krščanske dobrotahnosti preprosto s "cinizmom" T. Akvinskega:

"Kdor je usmiljen, naj ne živi razkošno, temveč le s tistim, kar je dovolj za življenje (...).

Vsaka dejavnost, ki prinaša dobiček, je smiselna samo do te mere, kolikor s pomočjo materialnega zavarovanja obstoja posameznika in človeške družbe ustvarja temelj naporom za odrešitev duše. Sama po sebi nima vrednosti in ne more služiti drugim smotrom mimo zagotovitve nujnih življenjskih potreb. Delo kot moralna dolžnost prav tako temelji na tej naravni dolžnosti in je istočasno božja zapoved." ²¹

Ali je res za odtujitev verske dobrotahnosti v razrednih družbenih pogojih kriv T. Akvinski, ker je, denimo, svojo antropologijo skušal spraviti v sklad z Aristotelovim, po drugi strani pa s krščansko dogmatičnim pogledom na človeka? Ali ni bolj verjetno, da je razredno konservativna vloga karitativnosti izhajala iz prav takšne vloge cerkve (kot institucije), kakršno je imela v kapitalizmu in kasneje v boju zoper liberalizem ter materializem, ko je prav v ta namen cerkev, kot lahko preberemo že v srednješolskem učbeniku, "poskušala obnoviti avtoriteto Tomaža Akvinskega... Tako se je rodil novi tomizem, ki najbi dal na podlagi Tomaževih naukov ideološko podlago klerikalnemu gibanju v družbi, politiki in kulturi." ²²

Tako kot v vseh postrevolucionarnih družbah, se tudi pri nas še vedno nismo o tresli vseh nevarnosti apriorističnega

pogleda na karitativnost, ne v praksi ne v teoriji. Ali ni tudi v našem socialnem delu kot stroki prav tipično takšno diskvalificiranje dobrotelnosti, ki pravi, da je ena glavnih negativnih posledic prav pasivizacija prejemnikov tovrstne pomoči, ker jim s tem jemlje njihovo "revolucionarno ost"; npr.:

"Negativne posledice dobrotelnosti: 1. Tako kot za socialno delo velja tudi za dobrotelnost, da je v bistvu zaveznik družbenega sistema, saj je s svojo dejavnostjo blažila krize, ki izvirajo iz razrednih nasprotij. Pomoč je obubožane družbene skupine pasivizirala, da so se sprijaznile z dano usodo. Tako je dobrotelnost prispevala svoj delež k ohranitvi socialnega miru, saj je zadrževala revolucionarno ost ljudskih množic."²³ (podč. S.D.).

Kljub vsem prednostim, ki jih dobrotelnosti tudi naša stroka priznava, se vztrajno ponavlja prav omenjeni diskvalifikatorni očitek dobrotelnosti kot "blažilcu krize", ki je v funkciji "zadrževanja revolucionarne osti" nujno "zaveznik družbenega sistema". Treba se je namreč zavedati, da ima vsakršna dobrotelnost, tako s strani vernikov ali ateistov, s strani privatnikov ali institucij, predvsem pozitivno vrednost za prejemnika, saj mu lajša njegovo stisko (sicer o dobrotelnosti ne moremo govoriti). Zlasti to velja za pomoč starejšim, ki nas na tem mestu zanima. Seveda nikakor ni zanemarljiv problem odvisnosti uporabnika od dajalca pomoči (kar velja za vsakršno obliko izvajanja pomoči, ne le za versko dobrotelnost!) in v tej zvezi tudi nevarnost pasivnosti, ki ji prejemnik lahko podleže. Treba pa je vedeti, da se s tem ne problematizira pomoč kot taka (dobro delo je vselej tisto delo, ki ima dober namen in učinek), pač pa družbena vloga tistega, ki jo izvaja. Problem pasivizacije in pretirane odvisnosti zasledimo v zvezi z najrazličnejšimi oblikami pomoči; npr., če to opažamo v bolnišničnem zdravljenju, sploh ni rečeno, da bolnišnice niso potrebne; če je to problem, ki ga opažajo mnogi socialni delavci v zvezi s svojimi klienti, s tem še ni rečeno, da so centri za socialno delo nepotrebni ali celo škodljivi. Očitno gre tu za problem kvalitete takšne pomoči in institucij, ki jo izvajajo. Prinas je zelo dolgo veljalo stališče, da v naši družbi socialno delo ni potrebno, ker se bodo tovrstna vprašanja avtomatično reševala na sistemski način skozi socialistično izgradnjo, socialno delo (npr. v kapitalizmu) pa da ima nujno konservativno vlogo, ker pasivizira ljudi in zadržuje njihovo "revolucionarnost". Ali ne gre za podoben način razmišljanja tudi danes v zvezi z versko dobrotelnostjo? Ali ne gre pri takem razmišljanju pravzaprav za znano anarhistično sintagmo

o socialnih razmerah - "čim slabše, tem bolje". Je res pomembnejše podpreti masovni družbeni revolt kot pa vsakršno, tudi najmanjšo izboljšavo položaja ljudi, pa tudi če sistem ostane nedotaknjen? Predpogoj (po Marxu) revolucionarnih družbenih sprememb je namreč nefunkcionalnost družbenega sistema (institucij) ter nezadostno zadovoljevanje potreb ljudi, torej nezmožnost reform znotraj sistema - ni pa ključ vsega v strategiji revolucionarnega prevzema oblasti na račun reformističnih poskusov. Če povežemo karitativnost s tovrstnimi globalnimi vprašanji, jo moramo zato nujno jemati v kontekstu cerkve kot institucije, se pravi njene družbene moči, ne pa, kot da dobrodelnost sama po sebi deaktivira revolucionarne potenciale v množicah. Cerkev se ni nikoli deklarirala ne za kapitalistični ne za socialistični družbeni sistem, pač pa je v svojih enciklikah, se pravi skozi svojo socialno-politično doktrino, vedno opozarjala na slabosti enega in drugega sistema, ob tem pa je vedno simpatizirala z interesi delavstva (seveda zgolj v toliko, kolikor je bilo to združljivo z njenimi institucionalnimi interesi). To pomeni, da se je cerkev vselej konfrontirala s tistimi ideologijami in sistemi, od katerih se je čutila ogroženo in tu je prišla nujno navzkriž tako z liberalnim kapitalizmom kot z ortodoksnim komunizmom; prav zato je tudi pozneje videla v kapitalizmu manjše zlo kot pa v socializmu, saj je bil slednji skupen sovražnik tako kapitalizma kot cerkve. V tem smislu je treba gledati tudi na versko dobrodelnost, ki je pod patronatom cerkve imela pač takšno vlogo, kakršno ji je dodelila cerkev.

V zvezi z dobrodelnostjo je torej potrebno vedno videti institucionalne dejavnike, ki jo opredeljujejo, ne pa jo že vnaprej označiti kot nekaj nepotrebne ali celo škodljivega. Isto velja tudi za vsa druga področja človekovega udejstvovanja, kot so npr. vera, umetnost, znanost, politika, ekonomija itd., ki so imela v družbi pač takšno funkcijo, kakršno jim je namenil sistem in institucije, ki so se s tem ukvarjale (konservativno ali pa napredno). Ni treba ponavljati, da tovrstni problemi seveda niso rešljivi z distanciranjem od umetnosti, znanosti, politike, vere itd. ter z njihovim omejevanjem ali ukinjanjem (kar so ponekod tudi že poskušali), pač pa nasprotno: ti problemi so rešljivi ravno s takim preoblikovanjem institucij, ki bi v večji meri upoštevale imanentne postulate teh različnih področij človekove aktivnosti; prav to pa velja tudi za dobrodelnost, pa naj bo verska ali ateistična, institucionalna ali privatna.

Kot smo videli, se v zvezi z družbenimi spremembami cerkev nenehno prilagaja in spreminja, iz česar ne more biti izvzeto

tudi njeno pojmovanje dobroteljnosti. Ob tem je pomembna prelomnica drugi vatikanski koncil, ki je legitimiral celo radikalizacijo osnovnih cerkvenih dogem (glede Kristusa, družbene vloge cerkve itd.). Vendar pa so te tendence plod ne le zunanjih družbenih sprememb, ki vplivajo na cerkev, pač pa tudi teženj znotraj cerkve, s katerimi mora kot celota računati tudi vnaprej. Zato na cerkev ne moremo gledati enoznačno, kot da bi bila nekaj monolitnega, pač pa gre pri tem za odločilen pomen razmerja sil med tradicionalnimi in sodobnimi reformatorskimi tokovi znotraj nje same. To razmerje je zelo dinamično in vprašanje je, na katero stran se bo obračalo in kako se bo odražalo na cerkvi kot celoti.²⁴ Vsekakor pa to pomeni, da so tradicionalne stereotipne predstave v zvezi s cerkvijo, nastale na podlagi njene vloge v posameznih družbenih obdobjih, nevzdržne. Zato mislim, da moramo v zvezi z vlogo cerkve (kot institucije) vse bolj upoštevati zlasti naslednje:

1. Da mora biti cerkev, v kolikor hoče biti sodobna (odgovarjati "potrebam časa"), tudi sama veliko bolj naravnana na "tostransko" življenje in konkretne potrebe ljudi, kakor pa je bila doslej; da se mora torej še bolj zavedati lastnih - ne le "božjih", pač pa konkretnih zgodovinskih - koordinat. Cerkev takšna tudi dejansko postaja. ("Vstopati v zgodovino se ne pravi samo biti priča zgodovinskega dogajanja okrog sebe ali nemara boriti se zoper pojave v zgodovini človeštva, kolikor so neugodni za Cerkev, oziroma jih pospeševati, kolikor so zanjo ugodni. Vstopati v zgodovino se pravi veliko bolj, da je Cerkev sama v marsičem zgodovinsko pogojena, zapisana zgodovinskim spremembam, ki jih narekuje razvoj..." - Vekoslav Grmič).²⁵

2. Da si je cerkev v družbenih sistemih, kjer ji je odvzeta oblast (oziroma udeleženosť v njej), primorana ohranjati (krepiti?) prestiž prav na področju skrbi za človeka (verska skrb, opozarjanje na človekove pravice, zavzemanje za mir itd.). To pomeni, da se cerkev kot institucija lahko obdrži (krepí?) prav na teh področjih, čeprav gre za razmere, ko vse težje izvaja svoj monopolni položaj celo tam, kjer ga še edino ima (v veri).

3. V kolikor se družba s svojimi mehanizmi izkaže za neučinkovito na področju skrbi za človeka, potem bo cerkev kot institucija že zgolj zaradi tega gotovo pridobila na pomenu (v pozitivnem ali negativnem smislu).

Cerkev se bo torej prisiljena vse bolj prilagajati (spreminjati). Vendar pa bo - ne glede na stopnjo svoje fleksibilnosti - še vedno videla svojo nepogrešljivost v

"razsvetljevanju" ljudi na podlagi "zaklada resnic", ki ga "ima" v rokah izključno ona. Zato bo treba že vnaprej računati s tem, da bo imela cerkev vsakršno zavzemanje za človeka in pravice njegove osebnosti, ki bi hotelo biti popolnoma avtonomno od vere in cerkve, za "privid lažne avtonomije".²⁶ To nas seveda ne sme presenečati, saj gre za običajno logiko institucij, ki v družbenem prostoru, v katerem skušajo izvajati tak ali drugačen monopol (politični, verski), nujno čutijo druge institucije na istem področju kot svojo konkurenco. In tudi to ni vedno samo nekaj slabega. Vsaka konkurenca namreč ni samo neizprosen boj, pač pa tudi prilagajanje; ni samo brezobzirno izključevanje "iz igre", pač pa tudi način obstoja različnosti. Problemi sodobnih družb namreč niso pogojeni z obstojem institucij in s konkurenco različnosti, pač pa z monopoli, ki te različnosti ukinjajo. Ali si ni tudi naše strokovno socialno delo že od vsega začetka prizadevalo monopolizirati področje socialne pomoči, gotovo tudi zaradi nekega namišljenega zaklada strokovnih resnic, brez katerega da je vsak drug način nudenja pomoči ljudem "privid lažne avtonomije"? Pa kljub temu še danes, v povsem drugačnih razmerah in času, marsikdo iz stroke še vedno misli tako. Seveda ne mislim tu na nobeno primerjavo strokovnih socialnih institucij s cerkvijo, pač pa gre za dinamiko družbenih razmer, ki korenito spreminjajo značaj tudi najtrših institucij.

Kot moramo po eni strani upoštevati cerkev kot institucijo (v dobrem in slabem), prav tako moramo upoštevati njen doktrinarni zahtevek do vseh, ki se ukvarjajo z versko dejavnostjo:

"Če hoče zares kot kristjan izvršiti svojo nalogo in ravnati v skladu s svojo vero - kar celo nevarni od njega pričakujejo - mora pri svoji dejavnosti paziti, da razodeva razloge svojega ravnanja in da s širšim razumevanjem stvari, ki se izogiblje nevarnosti sebičnih in gospodovalnih želja, zatirajočih svobodo, presega cilje, ki si jih je zastavil." (pod. S.D.)²⁷

Če to načelo, ki ga sam papež terja od svojih podanikov, vzamemo (v stroki, politiki) zares, potem bo tudi veljalo, da se konflikt s cerkvijo ne začnejo že s tem, ko se na istem področju v praksi srečamo z njeno dejavnostjo, pač pa je verjetnost zapletov takrat, ko vsi skupaj pozabljamo prav na zgoraj citirano načelo.

OPOMBE

1. Gre za ciklostirani material (28 strani) z glavo

Teološke fakultete v Ljubljani (Komisija SPS Ljubljana) in z naslovom: Studijski dan ob mednarodnem letu za starejše / o verski skrbi za starejše. Sestavljen je iz dveh delov in sicer (poleg dnevnega reda seminarja in mašnih pesmi) iz prispevka prof. dr. Bojana Pirca ("Skrb za zdravje in zdravstveno varstvo starejših oseb") in iz predstavitve "Odgovorov na vprašalnik Ognjišča o skrbi za starejše v Sloveniji" (pripravila "M. Z.").

2. Ibid. str. 1
3. Ibid. str. 12
4. Ibid. str. 9
5. Ibid. str. 20
6. Vse cit. iz Hišnega reda Obalnega doma upokojencev Koper, gl. 11., 11a. in 2. člen Hišnega reda.
7. Material Teološke fakultete, str. II in 17.
8. Jože Krošl: Uvod v pastoralno sociologijo. Mohorjeva družba v Celju, 1973, str. 25 (o tem gl.st. 26-30).
9. Ibid. str. 28.
10. Vlado Struk: Morala in etika. Leksikon CZ, Ljubljana, 1986, str. 328.
11. Glej npr. Vida Miloševič: Uvod v socialno delo (avtorizirani zapiski). Višja šola za socialne delavce, Ljubljana, 1987, str. 11-15.
12. Več o tem v Joseff Keller: Narava in vsebina katoliške socialne doktrine. Katoliška socialna in politična doktrina (zbornik), I.del, FSPN, Ljubljana, 1976, str. 1-40.
13. Jože Krošl: Uvod..., str. 156.
14. Dr. Vladimir Truhlar: Katolicizem v poglobitvenem procesu. Mohorjeva družba, Maribor, 1970, str. 109.
15. Dr. Vladimir Truhlar: Pokoncilski katoliški etos. Mohorjeva družba v Celju, 1976, str. 62.
16. Ibid. str. 62.
17. Material Teološke fakultete, str. 17.

18. Ibid. str. 17 (podč. S.D.).

19. O tem gl. Stanko Janežič: Ekumenski leksikon. Mohorjeva družba v Celju, 1986, str. 54-55.

20. O tem gl. Vladimir Truhlar: Pokoncilski katoliški etos, str. 35 idr.

21. Cit. po Walter Hollstein, Marianne Meinhold: Socialni rad u kapitalističkim produkcionim uslovima. Viša škola za socialne radnike (i d.), Beograd, 1980, str. 64. Citat prevedel iz shr. B. Mesec.

22. Janko Kos: Temelji filozofije. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1979, str. 93.

23. Vida Milošević: Uvod..., str. 15.

24. Stališča glede globalne podobe cerkve, legitimirana na drugem vatikanskem koncilu, so očitno še vedno sporna v tolikšni meri, da je še vedno vprašljiva dejanska kontinuiteta pokoncilskega razvoja - o tem gl. Vekoslav Grmič: Dvajset let po koncilu. Znamenje, leto XV, 1985, št.2, str. 79-105.

25. Vekoslav Grmič: Knjigi na pot; (v) Vladimir Truhlar: Katolicizem..., str. 3.

26. Teško si je namreč zamisliti, da bi se cerkev kdaj odpovedala stališčem, kakršno je npr. v koncilski pastoralni konstituciji z naslovom Gaudium et spes: "Cerkev torej v moči zaupanega ji evangelija razglašča človeške pravice in priznava ter zelo ceni tisto prizadevnost (dynamismum) današnjega časa, ki te pravice povsod pospešuje. Toda to gibanje je treba prepojititi z duhom evangelija in zavarovati zoper kakršen koli privid lažne avtonomije. Izpostavljeni smo namreč skušnjavi, da bi mislili, kakor da so naše osebnostne pravice v polnosti zagotovljene samo tedaj, kadar smo oproščeni slehernega vodila (norma) božje postave. A po tej poti se dostojanstvo človeške osebe še dalet ne reši, temveč nasprotno: propade." (podč. S.D.). Gl.: Katoliška socialna in politična doktrina, II.del, FSPN, Ljubljana, 1976, str. 202.

27. Apostolsko pismo papeža Pavla VI.: Octogesima adveniensi. Katoliška socialna... II.del, str. 393.

Srečo Dragoš, soc. delavec, dipl. sociolog, Višja šola za socialne delavce v Ljubljani, Ljubljana, Saranovičeva 5

DVA PRISPEVKA K AKCIJSKEMU RAZISKOVANJU

VRSTE AKCIJSKIH RAZISKAV

Blaž Mesec

Med *Lewinovo* in *Cunninghamovo* definicijo akcijskega raziskovanja je precejšnja razlika. *Lewin* (1953, str. 280): "Raziskovanje, kot ga potrebuje praksa, je neka vrsta akcijskega raziskovanja (action research, Tatforschung), primerjalno proučevanje pogojev in vplivov različnih oblik socialnega delovanja (Handeln) in k socialnemu delovanju vodeče raziskovanje. Raziskovanje, ki ne proizvede nič drugega kot knjige, ne zadostuje." (podč. B. M.)

To pomeni: akcijsko raziskovanje proučuje, (1) pod kakšnimi pogoji se odvija družbeno delovanje in kakšnim vplivom je izpostavljeno, (2) kakšne so posledice takega delovanja oziroma kako to delovanje vpliva na svoj "predmet", (3) kakšni so zunanji pogoji, tj. družbeni problemi, zaradi katerih je potrebna družbena akcija. Predvsem pa je akcijsko raziskovanje primerjanje učinkov različnih oblik družbenega delovanja. Raziskave *Lewina* samega in sodelavcev so bile te vrste primerjanje učinkov različnih oblik delovanja, npr. eksperimenti s tremi različnimi stili vodenja. Ti eksperimenti niso akcijske raziskave v sodobnem pomenu besede, ampak klasični eksperimenti: vlogi raziskovalca in objekta sta ločeni, skupinska dinamika ni medij raziskovanja (ampak predmet), raziskovanje in akcija se ne prepletata. Za *Lewina* pa to so akcijske raziskave, ker se v njih primerjalno proučujejo oblike socialnega delovanja ali ravnanja, tj. vodenja skupin. Dejansko se razlikujejo od raziskav, katerih predmet ni socialno ravnanje in ki niso aplikativno usmerjene. Za *Lewina* je akcijsko raziskovanje aplikativno usmerjeno raziskovanje ravnanja z uporabo klasičnih raziskovalnih načrtov, npr. eksperimenta s primerljivimi skupinami. (To ne pomeni, da *Lewin* ni na drug način prispeval k razvoju akcijskega raziskovanja, namreč z razvijanjem skupinskega dela, ki pa ga ni pojmoval kot raziskovalno sredstvo.)

Cunningham (1976) definira akcijsko raziskovanje kot "raziskovanje,

1. ki ga izvajajo člani organizacije ob pomoči zunanjih svetovalcev; vsi skupaj sestavljajo akcijsko raziskovalno skupino,

2. kjer člani sodelujejo tako pri raziskovanju kot pri akciji,
3. ki poudarja pomen skupinske dinamike in družbenih sil, ki spodbujajo ali zavirajo skupinsko delovanje,
4. katerega namen je spremeniti vedenje; v tem procesu pa si sledijo načrtovanje, izvajanje in evalvacija."

Medtem, ko je za *Lewina* specifičnost akcijskega raziskovanja njegov predmet (družbeno delovanje; akcije), je za *Cunninghama* specifičnost akcijskega raziskovanja njegova metoda: akcijsko-raziskovalna skupina, sodelovanje "neraziskovalcev" pri raziskovanju, vsaj posredno sodelovanje raziskovalcev pri praktičnem "neraziskovalnem" delu v organizaciji, upoštevanje skupinskih sil pri delovanju akcijskoraziskovalne skupine itd. Ne glede na razliko med njima je res, da je vsak od njiju utemeljil specifičnost akcijskega raziskovanja. Sta torej dve pojmovanji akcijskega raziskovanja. Jih je morda še več? Jih je mogoče razvrstiti v kak vzorec?

Na ta vprašanja skušamo odgovoriti v tem prispevku. Odgovori so pritrilni.

Vrste akcijskih raziskav

0. Applikativne raziskave družbenega ravnanja. - Predmet teh raziskav je družbeno ravnanje, tj. zavestno in smotno (k cilju usmerjeno) vedenje, katerega namen je povzročiti spremembe v predmetu svojega delovanja; torej spremembe v predmetu, ki je definiran kot družbeni predmet-entiteta (posameznik, skupina, organizacija, skupnost, globalna družba, proizvod materialne ali duhovne kulture - običaj, norma, oblika družbene zavesti ipd.). Pojem družbenega ravnanja vključuje individualno in skupinsko (skupnostno, organizirano) ravnanje. Raziskovanje družbenega ravnanja vključuje raziskovanje "pogojev" (neodvisnih variabel) in "vplivov" (posledic takega ravnanja - odvisnih variabel). Ne pomeni le raziskovanja učinkov družbenih akcij, ampak je njegova vsebina širša, kar sledi iz gornje opredelitve. To raziskovanje je aplikativno usmerjeno: dalo naj bi spoznanja za učinkovitejše družbeno ravnanje. V odnosu do drugih vrst raziskav je ta vrsta opredeljena v osnovi negativno kot tista vrsta, ki se ne spada med akcijske raziskave, predstavlja pa njihov najbližji nadrejeni pojem - genus proximum.

1. Raziskave družbenih akcij. - Družbene akcije so vrsta družbenega ravnanja, katerega nosilci so med seboj v interakciji. Poenostavljeno rečeno, gre za skupinsko ravnanje za razliko od individualnega, ki je druga vrsta

druženega ravnanja. Lahko bi tudi rekli, da gre za organizirano ravnanje več posameznikov. To je blizu tudi vsakdanjemu razlikovanju med akcijo in aktivnostjo. Primeri družbenih akcij na področju socialnega dela: boj proti alkoholizmu, uvajanje gospodinjske pomoči, akcija informiranja o aidsu itd. Raziskave družbenih akcij so "akcijske" po tem, da so akcije njihov predmet. Nobenega dodatnega metodološkega kvalifikativa nimajo. So lahko zgolj "primerjalno proučevanje" akcij.

2. Raziskave družbenih akcij s povratnim sporočilom ("feedback" raziskave). - To kategorijo sestavljajo raziskave družbenih akcij, katerih rezultati se kot povratno sporočilo sporočajo akterjem po končani akciji. Pri prej obravnavani kategoriji namreč tako povratno sporočanje ni nujna značilnost. Rezultati teh raziskav se sicer objavijo (saj sicer ne bi bilo zadoščeno enemu osnovnih postulatov znanstvenega raziskovanja), vendar jih ni nujno sporočiti prav akterjem proučevanih akcij. Pri raziskavah s povratnim sporočilom pa se rezultati sporočijo specifičnemu naslovniku, tj. udeležencem ali akterjem akcije, da bi jih ti uporabili pri oceni ali usmerjanju akcije. To pa je tudi edina dodatna zahteva, sicer pa se ta vrsta raziskav ne razlikuje od prej obravnavane (pod 1) po posebnih metodoloških značilnostih.

3. Spremljevalne raziskave akcij ("monitoring" raziskave). - To kategorijo sestavljajo tiste raziskave akcij s povratnim sporočilom, pri katerih se akterjem sporočajo ne le končni rezultati po izvedeni akciji, ampak se rezultati na izbranih dimenzijah akcije sporočajo kontinuirano ali pa po zaključku posameznih faz ter se uporabijo za usmerjanje akcije, medtem ko še poteka. Tako spremljanje zahteva verjetno že določene prilagoditve metodologije za "bližinsko snemanje" relevantnih dimenzij in hitro ter nedvoumno in jasno sporočanje akterjem.

Zadnje tri vrste raziskav (tip 1, 2 in 3) sestavljajo posebno podskupino raziskav družbenih akcij. Zanje je značilna še vedno popolna ločitev raziskovalne vloge in vloge akterja ter klasični raziskovalni načrti. Te raziskave so akcijske predvsem po svojem predmetu in po hotenju, da bi se njihovi rezultati uporabili za oceno ali usmerjanje akcije. Naslednje tri vrste pa sestavljajo raziskave, ki so akcijske v sodobnejšem pomenu besede.

4. Raziskave s sodelovanjem raziskovalca v akciji. - To so spremljevalne raziskave, pri katerih raziskovalec poleg svoje raziskovalne vloge opravlja tudi vlogo akterja ali

vsaj del te vloge. Akterji pa, nasprotno, ne prevzamejo vloge raziskovalcev. Ločitev vlog torej ni več popolna, ampak pride do enostranske odpovedi izključnosti vloge, in sicer pri raziskovalcu, in do kombiniranja dveh vlog, ki sta marsikdaj (ali tudi načelno?) in- kompatibilni. Dejstvo, da je raziskovalec udeležen v akciji tudi kot akter, odpira metodološko problematiko par excellence: je to kombiniranje vlog v prid ali v škodo spoznavnemu procesu?

5. Raziskave s sodelovanjem akterjev v raziskovalnem procesu. - To so spremljevalne raziskave, pri katerih akterji poleg svojih običajnih vlog v akciji opravljajo tudi vlogo raziskovalcev ali posamezna opravila, ki sestavljajo to vlogo. Raziskovalci pa, nasprotno, ne prevzamejo vloge akterjev, ampak ostanejo v tem smislu ločeni od akcije. Tudi tu torej ločitev vlog ni popolna, ampak se akterji enostransko odpovedo izključnosti svoje vloge in jo kombinirajo z vlogo raziskovalca. Tudi to dejstvo odpre posebno metodološko problematiko: v čem je prednost in v čem nezadostnost akterja kot raziskovalca?

6. Raziskave s sodelovanjem raziskovalcev v akciji in s sodelovanjem akterjev v raziskovalnem procesu (prave akcijske raziskave). - Presek obeh prej omenjenih vrst raziskav (tip 4 in tip 5) sestavljajo prave akcijske raziskave. Tudi te so spremljevalne raziskave in sicer tiste, pri katerih raziskovalci kombinirajo svojo prvotno vlogo z vlogo akterjev, akterji pa svojo prvotno vlogo z vlogo raziskovalcev. Prvotno ločeni se sedaj razlikujejo le še po poreklu (= prvotni vlogi) in po obsegu ene ali druge vloge.

Zadnje tri vrste raziskav so torej akcijske ne le po svojem predmetu, ampak po tem, da se vloga udeleženca, akterja ("izkustvo lastne kože") skuša izkoristiti kot vzvod spoznavanja bodisi tako, da se raziskovalec "inficira" s praktičnim delovanjem, bodisi tako, da se akter poskusi v proizvodnji podatkov in teoretiziranju. Obetajo si, da bo teoretska razsvetljenost raziskovalcev izboljšala akcijo in da bo neposredno izkustvo akterjev izboljšalo teorijo, pri čemer je v zadnje obravnavani vrsti vsakdo hkrati odprt na obe strani.

7. Samoraziskave akcij. - Vse do sedaj omenjene raziskave predpostavljajo izhodiščno ločenost, tujost akterjev in raziskovalcev. Raziskovalci pridejo od zunaj v skupino akterjev in se (ali pa tudi ne) podvržejo neki metamorfozi. V skrajnem primeru se izenačijo z "domorodci" - *going native*. Raziskave ni več, ali pa postane samoraziskava. Kot

taka je samoraziskava končna faza preobrazbe raziskav v smeri spajanja prej ločenih vlog. Končna faza z dvema izidoma: ukinitvijo raziskovanja ali samoraziskavo. Raziskovanje pa se lahko začne v skupini, ki do tedaj ni imela s tem nič opraviti, v kateri ni bilo nikoli kakih raziskovalcev. Navsezadnje so vsi raziskovalci to postali v takih skupinah - družbah s postopno diferenciacijo vloge znanstvenika (sl. 1). V primeru, ko skupina sama iz sebe diferencira raziskovalno funkcijo, govorimo o samoraziskavi. Seveda so, konsekventno, vse raziskave kot družbena dejavnost samoraziskave družbe, saj so nastale z diferenciacijo raziskovalne funkcije iz prvotno nediferencirane družbene zavesti. Vendar pa velja to le abstraktno; družbe niso skupine, pa tudi skupine niso vedno homogeni "organizmi". V antagonistično razcepljeni družbi ali skupini manjka subjekt, na katerega naj bi se nanašal ta "samo-". Ukvarjanje s samoraziskavami kot končno točko procesa spajanja raziskovalne in akterske vloge ali kot začetno točko diferenciranja od vloge akterja neodvisne vloge raziskovalca, lahko osvetli spoznavnoteoretski status "akcijskih raziskav". Ta vloga se je diferencirala prav zato, da bi se teoretsko mišljenje izvilo iz oklepa mita. Ali ni torej v "akcijskih raziskavah" nevarnost, da avtonomno pozicijo raziskovalca ponovno vrnemo v naročje črede in njenih mitov?

Hierarhija akcijskih raziskav

Navedene vrste akcijskih raziskav sestavljajo urejeno hierarhično vrsto. Pri prvih štirih je vsaka naslednja (od tipa 0 do tipa 3) podvrsta prejšnje. Tipa 4 in 5 sicer nista v takem odnosu, vendar ima tip 5 dodatno kvalifikacijo ("poveča se spoznavna moč akterja"), ki omogoča rangiranje. Iz slike 2 je že razvidna pojmovna hierarhija, bolj eksplicitno pa iz tabele (slike) 3. Vsaka naslednja vrsta se razlikuje od prejšnje po dodatni relevantni značilnosti. V tej vrsti so najmanj določene (= najsplošnejše) raziskave ravnanja (tip 0), najbolj določene pa samoraziskave akcij (tip 7). Določila (značilnosti), ki se kumulirajo, so:

1. Predmet: akcije. - To je določilo, po katerem se raziskave družbenih akcij (tip 1) razlikujejo od raziskav ravnanja (tip 0). Je specifična diferenca raziskav družbenih akcij, po kateri se razlikujejo od drugih raziskav ravnanja. To določilo velja za vse ostale tipe naštetih raziskav, je torej obče določilo za ostale raziskave.

2. Povratno sporočilo, usmerjeno k akterjem. - To je določilo, po katerem se raziskave družbenih akcij s povratnim sporočilom (tip 2) razlikujejo od raziskav družbenih

akcij (tip 1). Je specifična diferenca "feedback" raziskav. Hkrati je splošno določilo vseh nadaljnjih vrst akcijskih raziskav.

3. Kontinuirano ali fazno povratno sporočilo (usmerjeno k akterjem) je določilo, po katerem se spremljevalne raziskave (tip 3) razlikujejo od drugih "feedback" raziskav (tip 2) - je njihova specifična diferenca. Hkrati je splošno določilo nadaljnjih vrst akcijskih raziskav.

4. Sprememba vloge raziskovalca, tako da prevzame elemente vloge akterja. Je specifična diferenca raziskav s sodelovanjem raziskovalca (tip 4), po kateri se razlikujejo od ostalih spremljevalnih raziskav, ni pa splošno določilo ostalih treh tipov, temveč le zadnjih dveh. Taka sprememba vloge raziskovalca domnevno poveča relevantnost in veljavnost njegovih spoznanj, torej njegovo "spoznavno moč" v odnosu do akterjev. Akterji so v odnosu do raziskovalca še vedno v podrejenem položaju. Predpostavka je pri tem, da je izhodiščni odnos med akterji in raziskovalcem asimetričen glede na "spoznavno moč" - on več ve. (Če namreč ne ve več, kako jim kot raziskovalec sploh koristi? Potem je res bolje, da jim seka drva.)

5. Sprememba vloge akterjev, tako da prevzamejo elemente vloge raziskovalca (participativno raziskovanje). To je specifična diferenca raziskav s sodelovanjem akterjev pri raziskovanju, po kateri se razlikujejo od ostalih spremljevalnih raziskav. Ni določilo tipa 4 (udeleženi raziskovalec), je pa splošno določilo ostalih dveh tipov (tip 6 in tip 7). Taka sprememba vloge akterjev poveča "spoznavno moč" akterjev. S tem reducira prvotno asimetrijo med raziskovalcem in akterjem v smeri simetričnega odnosa. Ta reducirana asimetrija spoznavne moči je specifična diferenca tega tipa in hkrati nujno določilo naslednjih dveh tipov (7 in 8).

Razvidno je, da spremembe vloge raziskovalca in spremembe vloge akterjev ne obravnavamo kot nekaj enakovrednega, ampak pripisujemo spremembi vloge akterjev v omenjeni smeri večjo težo pri določanju "prave akcijskosti". Tipa 4 in 5 tudi nista v odnosu pojmovne hierarhije; gre za neodvisna tipa, ki pa lahko tvorita presek, tj. tip 6 - prave akcijske raziskave.

6. Hkratna sprememba obeh vlog in njuno približevanje je po našem specifična diferenca pravih akcijskih raziskav ali akcijskih raziskav v ožjem pomenu; spojenost ali šibka diferenciranost obeh vlog pa hkrati nujna karakteristika samoraziskav - raziskav, pri katerih se raziskovalec giblje

v celoti v okviru samoumevnosti (predpostavk) skupine. Tu smo v območju visoke napetosti! Akcijska raziskava se vzdržuje v stalni napetosti med samoraziskavo na eni in objektivistično raziskavo na drugi strani. V bistvu mora v njej raziskovalec dajati prioriteto raziskovalni dejavnosti. Bolje: kdorkoli v tem polju, (lahko tudi akter, ki se prekvalificira), se mora predvsem posvetiti raziskovalni dejavnosti, tj. ostaja ves čas v kritični distanci, čeprav prevzema tudi vlogo akterja. Raziskava, ki ni kritična do predpostavk skupine, ni raziskava.

7. Kadar člani skupine del svojega časa odmerijo izvrševanju raziskovalne funkcije, ne da bi se pri tem kakorkoli opirali na zunanje raziskovalce, smo upravičeni govoriti o samoraziskavi. Ker je malo verjetno, da bi to funkcijo opravljali vsi enako dobro, jo poverijo enemu ali nekaterim; raziskovalec torej izvira iz proučevane skupine. To naj bi bila dodatna kvalifikacija samoraziskav - njihova specifična diferenca v odnosu do pravih akcijskih. Pomeni pa bistveno kvalitativno razliko - preskok. Samoraziskave skupin v akciji so torej zadnji, z največ določili opredeljen tip raziskav, pa hkrati izrazito labilen in problematičen. Zaslужijo podrobnejši premislek.

Samoraziskave skupin v akciji

Raziskava, ki ni v apriornem kritičnem odnosu do predpostavk skupine, ni raziskava. Zato se ob samoraziskavah postavlja kot osnovno vprašanje: ali skupina lahko sama iz sebe brez zunanje pomoči (= drugega referenčnega okvira) generira tako vprašujoče stališče do lastnih samoumevnosti; pod kakšnimi pogoji in kako se to dogaja? V analogni situaciji posameznika velja, da sta potrebna dva, da vidita enega; velja to tudi za skupino? Lahko skupina iz sebe "rodi svojega drugega"? Lahko prekorači svoje obzorje?

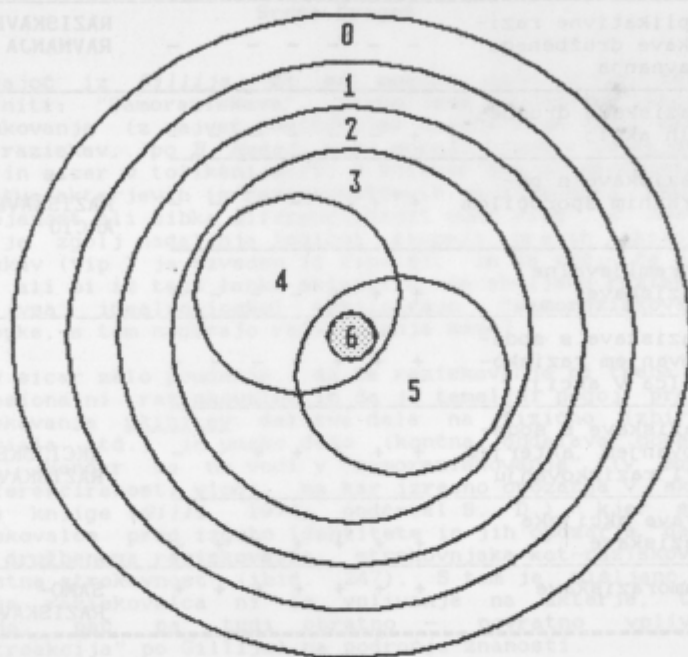
Bi šlo s tole domnevo: to se zgodi lahko le, če se skupina dovolj diferencira, tako da postane do tedaj skupni mit enemu delu skupine vprašljiv, hkrati pa skupina ohrani toliko integracijske moči, da ne izloči kritično mislečih in da ne razpade. Drugi pogoj za izvajanje kritične raziskovalne dejavnosti pa je poznavanje teorije in metodologije. Kako skupina sama ustvari to znanje? Če ga ustvari - je kakor koli znanstveno relevantno?

Zdi se, da je samoraziskovanje tudi mit.

Sl. 1. DIFERENCIACIJA IN SPAJANJE VLOGE AKTERJA IN RAZISKOVALCA

IZHODISNI POLOZAJ	VMESNI POLOZAJ	KONCNI POLOZAJ
deljene vloge ----> postopno spajanje ----> spojitev vlog vlog		
raziskovalec	sodelujoči raziskoval.	raziskoval.
!	!	!
!	!	!
!	!	!
akter	akter	soraziskujoči akter
		soraziskujoči akter
KLASICNA RAZISKAVA ----> AKCIJSKA RAZISKAVA ----> SAMORAZISKAVA ?		
spojene vloge ----> postopna diferenciacija ----> delitev vlog vlog		
		raziskovalec
		!
akter-raziskovalec	?	!
		!
		akter
SAMORAZISKAVA	?	KLASICNA RAZISKAVA

Slika 2. VRSTE AKCIJSKIH RAZISKAV

LEGENDA:

0 - raziskave ravnanja	4 - raziskave s sodelovanjem
1 - raziskave družbenih akcij	raziskovalcev v akciji
2 - raziskovanje akcij s	5 - raziskave s sodelovanjem
povratnim sporočilom	akterjev pri raziskovanju
("feedback raziskave)	6 - Samoraziskovanje
3 - spremljevalne raziskave	
("monitoring" raziskave)	

SL. 3. BISTVENA DOLOCILA POSAMEZNIH VRST AKCIJSKIH RAZISKAV

VRSTE	RAZISKAV	A	B	C	D	E	F	G	SKUPINA
0.	Aplikativne raziskave družbenega ravnanja	-	-	-	-	-	-	-	RAZISKAVE RAVNANJA
1.	Raziskave družbenih akcij	+	-	-	-	-	-	-	RAZISKAVE AKCIJ
2.	Raziskave s povratnim sporočilom	+	+	-	-	-	-	-	
3.	Spremljevalne raziskave	+	+	+	-	-	-	-	
4.	Raziskave s sodelovanjem raziskovalca v akciji	+	+	+	+	-	-	-	
5.	Raziskave s sodelovanjem akterjev pri raziskovanju	+	+	+	+	+	-	-	AKCIJSKE RAZISKAVE
6.	Prave akcijske raziskave	+	+	+	+	+	+	-	SAMO-RAZISKAVE
7.	Samoraziskave	+	+	+	+	+	+	+	

LITERATURA

Lewin, K., Resolving social conflicts. Selected papers on group dynamics. G. Weiss Lewin (Ed.). Harper Brothers Publ., New York 1948, str. 201-216.

Cunningham, B., Action research: toward a procedural model, Human Relations, 29, 1976, 3, 215-238

Blaž Mesec, dipl. psiholog, višji predavatelj, Višja šola za socialne delavce v Ljubljani, Saranovičeva 5, Ljubljana

PROBLEM "SAMORAZISKAVE" IN PRAVE AKCIJSKE RAZISKAVE

Z GILLIJEVEGA VIDIKA

Srečo Dragoš

Izhajajoč iz *Gillija*, bi se mogoče dala stvar takole pojasniti: "Samoraziskava", razumljena kot končna stopnja raziskovanja (z največ pozitivnimi določili od vseh drugih vrst raziskav, po *B. Mesec*, glej gornji članek) je dejansko mit, in sicer v tolikšni meri, v kolikor gre za predpostavko spojitve akterjevih in raziskovalčevih vlog znotraj skupine ("spojenost ali šibka diferenciranost obeh vlog", *B. Mesec*), kar je zgolj nadaljnja logična stopnja pravih akcijskih raziskav (tip 7 je izveden iz tipa 6). In še več: če je to res, ali bi iz tega lahko sklepali, da akcijske raziskave, ker (vsaj idealnotipsko) implicirajo "samoraziskovalne" postopke, s tem negirajo raziskovanje samo?

Gilli sicer zelo poudarja, da za raziskovanje ni treba biti profesionalni raziskovalec in da je temeljni pogoj pravega raziskovanja ukinitve delitve dela na fizično (zbiranje materiala itd.) in umsko delo (končna obdelava podatkov itd.). Vendar to ne vodi v "samoraziskovanje" (v smislu nediferenciranosti vlog), na kar izrecno opozarja v sklepu svoje knjige (*Gilli*, 1974; podčrtal S. D.), kjer svari raziskovalce pred izgubo identitete in jih opozarja "da je cilj družbenega raziskovalca, strokovnjaka-kot-raziskovalca - lastna strokovnost" (ibid. 247). S tem je mišljeno, da naloga raziskovalca ni le vplivanje na akterje, torej akcija, pač pa tudi obratno - povratno vplivanje ("retroakcija" po *Gilliju*) na področje znanosti.

"Protislovje med teorijo in prakso mora raziskovalec razmisliti in razrešiti znotraj raziskovanja... Ostati v raziskovanju, zavedajoč se, da je to še vedno, pri današnjem stanju družbenih odnosov, posredovanje odstopka (cesije) moči... - posredovanje, ki je narejeno na osnovi izdelave in uporabe teoretskih orodij" (ibid.).

Iz tega se vidi, da je za *Gillija* bistvo (akcijskega - pravega) raziskovanja v tem, da se distribuira moč raziskovalcev (delegirana od naročnika) na akterje in šele v tem je njihova deobjektivizacija. Na področju raziskovanja kot

spoznavne dejavnosti pa je ukinitve delitve dela (fizično-umsko, teoretično-praktično, raziskovalno-akcijsko) zgolj sredstvo in pogoj deobjektivizacije, ne pa cilj ali vzrok. V zvezi s tem je posebej poudarjeno tisto, "kar bi morala biti meja delitve dela v raziskovanju" (ibid., 244): to je postulat, "da samo tisti, ki je fizično delal, lahko sodeluje s polno znanstveno kompetenco v zaključnem intelektualnem delu".

"Pa vendar, teoretično znanje je potrebno, da bi se raziskovanje dobro izvajalo, in vsako novo raziskovanje je treba presojeti ne samo po prispevku, ki ga daje preobrazbi situacije, pač pa tudi po prispevku, ki ga lahko da znanstveni spoznavi družbenih pojavov" (ibid. 245).

Torej:

1. Raziskovanje, če hoče to (p)ostati, mora biti še vedno spoznavna dejavnost (nepogrešljivost teorije, znanstveni pristop, prispevek znanstvenemu vedenju itd.); gre za početje, ki proučuje svoj predmet neodvisno od subjektivnih resnic, katerega interes je torej objektivna resnica - objektivnost je tu merilo uspelosti tega početja. Sele to je pogoj, da se ohrani "lastna strokovnost", da je sploh možna "retroakcija" itd.

2. Distribucija moči na akterje, ki so v tradicionalnem raziskovanju zgolj objekti.

3. Pogoj te distribucije moči je distribucija raziskovalnih vlog tudi med akterje (ukinitve delitve dela se mora "razmisliti in razrešiti znotraj raziskovanja" - Gilli), hkrati pa je verjetno nujna tudi distribucija akterskih vlog med raziskovalce. Bistvo torej ni stapljanje, pač pa distri-
buiranje vlog, se pravi njihova porazdelitev po različnih nosilcih (akterji, raziskovalci).

S tem se doseže dvoje:

- preseže se delitev dela med enimi in drugimi (umsko-fizično itd.) in s tem v zvezi delitev moči;

- raziskovanje v strokovnem (znanstvenem) smislu se ne izniči, pač pa ohrani.

Sele s tem postane Gillijeva zahteva po pristranskem (angažiranem) in objektivnem (znanstvenem) raziskovalcu

realna. "Samoraziskovanje" je namreč ne izpolnjuje, ker s stapljanjem (= izničenjem) vlog pade zgolj v samo-raziskovanje ali pa zgolj v samo-akcijo. To pa je stanje, ki ga pravo akcijsko raziskovanje šele skuša preseči. "Samoraziskovanje" namreč predpostavlja kolektivno entiteto, v kateri ni več različnih vlog (raziskovalnih, akterskih), pač pa "vsi delajo vse". To je utopični konstrukt (ki ga zavrača celo *Gilli* kot orto-marxist), podoben ideji samoupravljanja, kjer naj bi prav tako vsi delali vse in odločali o vsem (rezultat: manipulacija in anarhija), namesto, da bi vsako počel le tisto, za kar je sposoben, ter odločal le o tistem, kar ga neposredno zadeva. Da je to mogoče, je seveda potrebno imeti delitev dela in točno opredeljene vloge (pristojnosti, odgovornosti), hkrati pa distribucijo moči po različnih subjektih (demokratično ali poliarhično). Nasprotje tega je koncentracija moči v enem subjektu, ki druge vodi in odloča namesto njih.

Kot so v tradicionalnih raziskavah vse raziskovalske vloge združene v enem in istem subjektu-raziskovalcu (oz. zgolj med raziskovalci), vse akterske pa v akterjih, prav tako so v "samoraziskovanju" vse raziskovalske vloge združene v istem subjektu in isto je z akterskimi vlogami.

Seveda še vedno o(b)staja vprašanje, zakaj taka "samoraziskovalna" oziroma "samoakcijska" skupina ne bi bila zmožna znanstveno-objektivnega pristopa k raziskovanju (če je, recimo, možno, da ima potrebna znanja), kot je tudi vprašljivo, če medsebojna distribucija (akcijskih in raziskovalnih) vlog od enega na različne subjekte potegne za sabo tudi redistribucijo moči (kar sugerira *Gilli*). Zdi se, da bi odgovore na ti dve vprašanji bilo smiselno iskati v razlikah med pojmovnim modelom raziskovanja in modelom socialne akcije, oziroma v razlikah med interesi ter potrebami tistih, ki raziskujejo in onih, ki izvajajo socialno akcijo. Potem bi bilo bolj jasno, kaj se zgodi z distribucijo vlog in kje so njene meje.

Sl. 1. ODNOS MED RAZISKOVANJEM IN AKCIJO

Lahko bi rekli, da je osnovna razlika med raziskovalci in socialnimi akterji glede na dejavnosti, ki jih kot takšne opredeljujejo (torej kot raziskovalce, akterje), v interesih, potrebah in sredstvih. Če potrebo razumemo kot pomanjkanje nečesa in težnjo po zadovoljitvi tega pomanjkanja, potem gre pri interesih za nekaj več, namreč za (takšno) dejavnost, ki je usmerjena na zadovoljitev določenih potreb. Interesi torej bistveno zavisijo od narave potreb, vendar to ni dovolj. Da se lahko izvaja dejavnost v smislu zadovoljitve potreb, so potrebni tudi neki objektivni pogoji, ki niso odvisni od (potrebne) subjekta in ki so družbeno dani (ali pa niso). To so predvsem družbene možnosti in predpostavke za zadovoljitev najrazličnejših potreb (materialna, duhovna sredstva, ustrezne okoliščine itd.), brez katerih ni niti potreb, sploh pa ne interesov. Poleg tega pa je potrebna neka moč, da se interesi lahko uveljavljajo, da sploh kot interesi obstajajo (torej kot potrebe "na delu" oz. kot dejavnost za zadovoljitev potreb). Če je raziskovanje nekaj drugega kot socialna akcija (oz. vsaj ožji pojem socialne akcije), potem tudi potrebe in interesi niso isti, kot tudi ne sredstva, s katerimi interese uveljavljamo. V zvezi s prejšnjo shemo bi bilo to videti takole:

Sl. 2.
DOLOCILA DEJAVNOSTI PRI RAZLICNIH SUBJEKTIH DEJAVNOSTI

SUBJEKT DEJAVNOSTI	DOLOCILA DEJAVNOSTI		
	POTREBA	INTERES	SREDSTVA
akterji	X	akcija za X	družbena moč (in) Y ₁
raziskovalci	Y ₁	raziskovanje Y	spoznavna moč

Potreba raziskovalcev je spoznanje problema in s svojo spoznavno močjo (akumulacija znanja + podatki o problemu) lahko uveljavljajo svoj interes. Za razliko od njih pa je akterjem spoznanje rešitve problema le potrebno sredstvo, da uresničijo neke drug(otn)e cilje, na katere je naravnana njihova akcija. Predpostavka je, da ta akcija ne bi bila uspešna (mogoča), če bi rešitev problema ostala neznan; to pomeni, da je družbena moč akterjev premajhna in se jim mora povečati preko spoznavne moči, ki jim jo prispevajo raziskovalci, ko najdejo rešitev problema. Seveda se v resnici stvar zakomplicira, ker moči akterjev, da bi dosegli svoj cilj, praviloma ne poveča rešitev problema pač pa moč nekoga drugega, ki je raziskovanje naročil in kateremu je poznavanje rešitve problema ravno tako pogoj izvedbe njegovih lastnih interesov (slednji so ponavadi različni od akterjevih). To pomeni, da raziskovalci pri zagotavljanju svoje (raziskovalne, profesionalne) potrebe ne morejo biti nevtralni, pač pa so vselej pristranski (zavedno ali nezavedno). Akcijsko raziskovanje naj bi ta problem rešilo tako, da - kot rečeno - preko distribucije vlog spoznavna moč raziskovalcev v resnici služi povečanju družbene moči akterjev in obratno, da preko večje moči akterjev (ki zdaj poznajo rešitev problema in so osveščeni o vseh pasteh raziskovanja) raziskovalci resnično prispevajo k večji učinkovitosti zastavljene akcije, v zvezi s katero se je problem sploh pojavil.

Interes raziskovanja torej ni več določen zgolj s spoznanjem rešitve problema, pač pa tudi z učinkovitostjo akterjev pri doseganju lastnih ciljev oz. z uspešnostjo njihove uporabe rezultatov raziskovanja. S tem gre za vprašanje, katere interese raziskovalci podpirajo oz. na katero stran se

postavijo. Pri akcijskem raziskovanju zato lahko govorimo o skupnih interesih akterjev in raziskovalcev (kljub še vedno različnim potrebam).

Sl. 3.

DOLOCILA DEJAVNOSTI PRI RAZLIČNIH SUBJEKTIH DEJAVNOSTI

SUBJEKT DEJAVNOSTI	DOLOCILA DEJAVNOSTI		
	POTREBA	INTERES	SREDSTVA
raziskovalni akterji	X	akcija (x) in raziskovanje (y)	družbena moč in spoznavna moč
akcijski raziskovalci	Y ₁	raziskovanje (y) in akcija (x)	spoznavna moč in družbena moč

Če je to v raziskavi-akciji doseženo, je družbena moč, ki jo raziskovalci dobijo od naročnika, uporabljena v akcijskem interesu, ne pa da se moč raziskovalcev, (iz)rabljena zgolj v kontekstu raziskave, potem obrne proti akterjem (preko naročnika npr. ali neposredno že preko raziskovalcev). Iz tega bi lahko sklepali dvoje:

1. "Samoraziskovanje" je nemogoče, ker predpostavlja - ne le enakost interesov (in sredstev) - pač pa tudi enakost potreb in subjektov; če so namreč potrebe za vse enake (x), kako se lahko isti subjekt(i) v tolikšni meri distancira(jo) od lastnih potreb, da uveljavijo tudi interes po cilju y₁ (= rešitev y * cilj x). Za interese namreč velja, kot smo rekli, da so določeni subjektivno, in sicer po potrebah, hkrati pa tudi objektivno, ker jih določajo neke družbene predpostavke, ki morajo biti dane in so neodvisne od subjektivnih potreb. To pomeni, da je stvarni problem, ki ga je treba z raziskavo raziskati, lahko v zvezi ne le z objektivnimi vidiki interesa, pač pa tudi z njegovimi subjektivnimi vidiki (vrednote, ideologija, psihološke predpostavke itd., "lastna samoumevnost" skupine po B. Mescu)). Prav tu gre za tautologijo "samoraziskovanja": kako namreč lahko nek nosilec interesa raziskuje stvarni problem, ki ni le problem tistega interesa, pač pa hkrati njegova posledica, ob tem, da je rešitev problema tudi posledica istega interesa, ki sploh sproži njegovo raziskovanje? Ali je lahko isti interes (njegov nosilec) vzrok svojega pro-

blema in hkrati vzrok (razlog) njegove rešitve? Ali ne gre pri tem za prepričanje, da je tisti, ki neko družbeno akcijo pripelje v krizo, tudi najbolj kompetenten, da najde rešitev iz nje?

2. Problem moči. Do raziskovanja pride, če nek subjekt, ki ima problem, nima dovolj moči, da bi ga tudi razrešil. Predpostavka je, da intervencija raziskovalcev (= spoznavne moči) poveča družbeno moč (v *Gillijeve*m konceptu mora to biti moč progresivnega subjekta, kar pomeni iz raziskovalčevega vidika deobjektivizacijo, iz socialnega pa družbeno akcijo in distribucijo moči). V "samoraziskovanju" pa vprašanje moči vodi v paradoks: nekdo, ki ima problem in je nemočen, da bi ga razrešil, dobi šele s spoznavno močjo (raziskovalci) možnost, da ga razreši in zato se odloči za raziskavo. "Samoraziskovanje" pa predpostavlja, da je tisti, ki je pred problemom brezmočen, hkrati tudi sam izvor dodatne (spoznavne) moči. "Samoraziskovanje" torej pomeni, da je subjekt, ki ima problem, hkrati dovolj močan, da ga sam razreši, tako da sploh ni več jasno, zakaj se takemu subjektu problem sploh pojavi kot problem (če je dovolj močen, da ga razreši sam, torej brez pomoči drugega, potemtako sploh ni potrebe po raziskovanju; tisti, ki ima dovolj moči za rešitev svojega problema, namreč ne potrebuje njegovega raziskovanja).

Skratka, videti je, da premislek v smislu *Gillije*vih postulatov (o ohranitvi raziskovalčeve identitete ob hkratni distribuciji moči = deobjektivizaciji raziskovalnega objekta) nikakor ne vodi do "samoraziskovanja", pač pa do t.i. pravega akcijskega raziskovanja (kot šestega tipa raziskav po *B. Mescu*), za katero je značilna obojestranska distribucija vlog akterjev in raziskovalcev. Bistvo distribucije vlog je v tem primeru distribucija moči (ne pa izničenje - stajanje vlog). *Gillije*vo poudarjanje, da naj ne bi nihče uporabil rezultatov raziskovanja na račun objekta (npr. naročnik pomeni pravzaprav to, da je objektu raziskave prepuščen izbor alternativnih rešitev problema, s čimer pravzaprav šele postane subjekt. Čim večja pa je možnost nekoga za izbiro med alternativami, tem večja je njegova družbeno moč - in obratno, če nekdo nima na razpolago nobenih alternativ, pomeni, da je brezmočen. Tu ima strokovna moč v kontekstu družbene moči pomembno vlogo, in sicer zato, ker slednjo lahko poveča, kar pomeni, da jo lahko prerazporedi. - Če je npr. v neki raziskavi naročnikov problem v tem, kako (z)manipulirati svoj objekt, pri čemer je naročniku potrebna spoznavna moč, da bi si z njo povečal lastno družbeno moč, potem pomeni prenos (odstop) moči od raziskovalca k objektu prenos spoznavne moči. Objekt, ki je

je v tem procesu deležen, pa je v boljšem, tj. močnejšem položaju od naročnika, kot pa je bil prej (=deobjektivizacija). Raziskovalec, ki tega ne vidi, ali pa, sklicujoč se zgolj na spoznavni interes, to ignorira, za Gillija ni raziskovalec, ker nasploh velja:

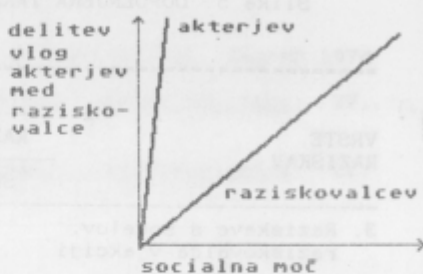
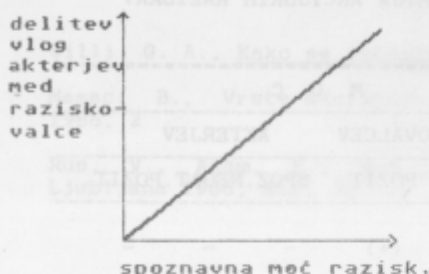
"Na porazdelitev posledic pa lahko vplivam samo, če imam potrebno družbeno moč. Strokovnost, kateri smo odvzeli družbeno moč, ki iz nje izhaja, postaja nezainteresirana za izkoriščanje svojih zmogljivosti in se obnaša neodgovorno."¹

Do tega torej pride, če nekdo raziskovalcu odvzame družbeno moč (npr. politika) ali pa, če se ji raziskovalci sami odpovedo v imenu znan(stven)osti. Alternativa je v odstop(k)u (cesiji) spoznavne moči objektu, česar sicer ne gre razumeti preprosto kot zmanjšanje (te) moči raziskovalcev zaradi povečanja moči objektom, pač pa je tu pomemben prav način, kako se to naredi, saj je videti, da prav način te distribucije moči določa tudi različnost tipov aksijskih raziskav (v taksonomiji B. Mesca gre za 4., 5. in 6. tip). Skupno vsem tipom (4., 5., 6.) je, da se to doseže z distribucijo vlog raziskovalcev in akterjev, na kar opozarja Gilli, ko pravi, da so ti problemi razrešljivi "znotraj raziskovanja". Teoretična utemeljitev tega bi lahko bila zlasti Marxova (sociološka) razlaga zveze med delitvijo dela in odtujitvijo - ali pa npr. Foucaultova (psihološko-zgodovinska) razlaga razmerij moči (ki se ne generirajo zgolj preko lastninskih in institucionalnih odnosov, pač pa tudi na intergrupnem ter interpersonalnem nivoju, torej ne zgolj na nivoju nadrejeni - podrejeni, ampak tudi med samimi podrejenimi, zlasti preko različnih tehnik; bistvo obstoječega sistema moči s tem ni odvisno toliko od nadrejenih in njihove uporabe moči, pač pa od načinov reprodukcije ne-moči med podrejenimi - v raziskovanju bi to pomenilo, da bistvo nemoči objektov raziskovanja ni toliko v razmerju med njimi in vsemo(go)čnim naročnikom, pač pa predvsem v odnosu raziskovalec-raziskovanec).

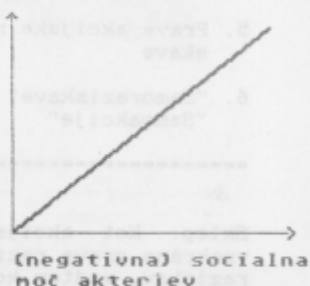
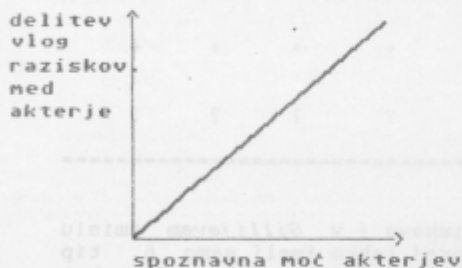
Glede omenjenih treh tipov akcijskih raziskav je v zvezi z distribucijo vlog relevantno vpeljati razliko med t.i. pozitivno in negativno (rezistentno) družbeno močjo, s čimer dobimo malce nazornejšo predstavo o različnosti posameznih tipov akcijskih raziskav. S tem se da namreč (shematsko!) ilustrirati zvezo med spoznavno in socialno (družbeno) močjo (pozitivno in negativno). Pri tem gre za teoretično mišljeni pojem moči v smislu pomanjkanja oz. redkosti virov moči, zaradi česar pride do odnosov odvisnosti, ki so pravzaprav oblika tovrstne moči.²

Sl. 4. ODNOS MED SPOZNAVNO IN SOCIALNO MOCJO PRI RAZLICNIH VRSTAH AKCIJSKIH RAZISKAV

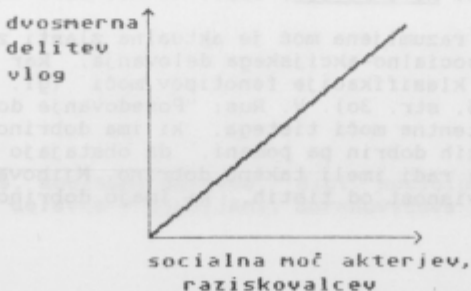
4. tip: raziskave s sodelovanjem raziskovalcev v akciji

5. tip: raziskave s soraziskovanjem akterjev

6. tip: akcijske raziskave v ožjem pomenu (prave akcijske raziskave)

V tem smislu dopolnjena taksonomija akcijskih raziskav bi bila videti takole:

Slika 5. DOPOLNJENA TAKSONOMIJA AKCIJSKIH RAZISKAV

VRSTE RAZISKAV	M O C				
	RAZISKOVALCEV		AKTERJEV		
	SPOZ.	POZIT.	SPOZ.	NEGAT.	POZIT.
3. Raziskave s sodelov. raziskovalca v akciji	+	(+)	-	-	-
4. Raziskave s sodelov. akterjev v raziskov.	+	(+)	+	(+)	-
5. Prave akcijske raziskave	+	+	+	+	+
6. "Samoraziskave" "Samoakcije"	?	?	?	?	?

Sklep: Kot akcijski tip raziskave (v Gillijevev smislu vsakršne prave raziskave) bi torej lahko imeli samo 6. tip raziskav, medtem ko "samoraziskave", tudi če jih mislimo kot raziskave, nikakor ne morejo biti akcijske.

OPOMBE

1. Bučar, F., Nerazrešeno protislovje med strokovno in politično močjo, Nova revija, 1986, 48-49, str. 695

2. Tako razumljena moč je aktualna zlasti za individualno raven socialno-akcijskega delovanja, kar se dobro vidi iz Rusove klasifikacije fenotipov moči (gl. Rus, V., Adam, F., 1986, str. 30). V. Rus: "Posedovanje dobrin še ne pomeni tudi latentne moči tistega, ki ima dobrotno v lasti. Lastništvo redkih dobrin pa pomeni, da obstajajo tudi drugi subjekti, ki bi radi imeli takšno dobrotno. Njihova želja jih spravlja v odvisnost od tistih, ki imajo dobrotno v lasti,

lastnikom pa se imetje redke dobrine sprevrtača v latentno moč" (op. cit. str. 29-30).

LITERATURA

Gilli, G. A., Kako se istražuje, Skolska knjiga, Zagreb 1974

Mesec, B., Vrste akcijskih raziskav, Socialno delo, 27, 1988, 2

Rus, V., Adam, F., Moč in nemoč samoupravljanja, CZ, Ljubljana 1986, str. 30

Srečo Dragoš, socialni delavec, dipl. sociolog, Višja šola za socialne delavce v Ljubljani, Saranovičeva 5, Ljubljana

STARANJE IN STAROSTNO VARSTVO V SVETU IN PRI NAS

Ida Hojnik

1. Tri faze družbenega vrednotenja staranja

Družba se je v preteklosti na staranje različno odzivala. Starost kot družbena kategorija je derivat delitve dela na osnovi produkcijske učinkovitosti in izobraževanja na vseh stopnjah. Drugače povedano: upokojevanje in z njim povezano družbeno vrednotenje starosti je iznajdba industrijske družbe. Novi načini proizvodnje so zahtevali na eni strani večjo izobraženost ljudi, na drugi strani pa čim večjo učinkovitost. Prva zahteva je bila rešena z obveznim izobraževalnim sistemom ter z višjimi oblikami izobraževanja, druga pa z izključitvijo človeka iz delovnega procesa, ko leta ni bil več produktivno učinkovit. Tako so zgodovinsko-socialni faktorji vplivali na dve novi kategoriji: adolescenti in upokojenci (Rosenmayr, 1986). Obema je skupna značilnost neproduktivnost, le s to razliko, da se ena skupina šele pripravlja na vstop v delovni proces, druga pa je svoje že odslužila.

Industrijske družbe so na staranje reagirale različno, odvisno od stopnje ekonomske razvitosti in od demografskih sprememb. V glavnem pa v razvojnem kontekstu industrijskih družb zasledimo tri faze v vrednotenju starosti kot družbene kategorije.

1. V prvem obdobju industrijske družbe je bilo življenje strogo dihotomizirano na delovno in privatno sfero. Delovna sfera je bila povezana izključno z delom, privatna pa je bila prepuščena posamezniku. Socialna politika ni bila razvita niti v smislu zaščitniške niti humanitarne funkcije. Starostniki so bili v tem obdobju prepuščeni svoji družini, kjer so "preživotali" tretje življenjsko obdobje. Starostniki brez urejene družine pa so bili prepuščeni dobrodelnih pomoči cerkve in privatnih organizacij.

2. Postopoma so industrijske družbe začele razvijati sistem socialne politike, ki je temeljil na zaščitništvu in na socializaciji funkcij družine. Proces socializacije se je odvijal pretežno preko institucij. Družbena skrb za stare je bila orientirana na zagotavljanje eksistentne varnosti in pospešeno gradnjo institucij oziroma domov za starostnike, kjer stari preživljajo tragični konec svojega življenja.

Obdobje institucionalizacije je prevladalo v svetu v 50. in

60. letih, v Jugoslaviji pa v 60. in 70. letih. Svetovna zdravstvena organizacija je postavila normativ, ki velja še danes, da mora družina, ki želi dobro poskrbeti za starostno populacijo, zagotoviti mesto v instituciji vsaj za 5% starostne populacije.

3. V času, ko so industrijske družbe pospeševale proces institucionalizacije, je prihajalo že do občutnih demografskih sprememb in staranje je prereščalo v družbeni problem. Demografsko staranje obremenjuje ekonomski in socialni razvoj razvitih družb.

Upokojenci v tem obdobju predstavljajo element socialne entropije. To se kaže v naslednjih trendih:

- a) porušeno razmerje med aktivno in vzdrževano populacijo,
- b) nenehno naraščanje sredstev za pokojninsko zavarovanje,
- c) prestrukturiranje sredstev za socialne službe in zdravstvene storitve,
- d) družbena pasivnost upokojencev in prepuščenost privatnemu bivalnemu okolju.

Tako danes v razvitih družbah zasledimo že tretjo fazo reagiranja v odnosu do problema staranja. Izkušnje kažejo, da obstoječi sistem socialne politike v okviru države blaginje, ne obvladuje več vseh problemov staranja. Ponovno se uveljavlja vloga družine. Družina postaja pomemben mediator za aktivno življenje starostnika, predvsem pa za pomoč in skrb starostnika, ko le-ta ne more več samostojno zadovoljevati vseh svojih potreb.

Ce povzamemo ugotovitve zgoraj, lahko odnos družbe do starostnikov opredelimo z naslednjimi razvojnimi fazami:

a) Skrb za starostnike je prepuščena družini - v tem obdobju družbena stvarnost še ni občutljiva za socialne probleme izven delovne sfere.

b) Družba zagotavlja starim institucionalno varstvo in materialna sredstva za preživljanje tretjega življenjskega obdobja - v tem času se socializirajo funkcije družine pretežno preko institucionalnih oblik, staranje prerašča v razvitih družbah v družbeni problem.

c) Skrb za starostnike komplementarno izvajata formalni in neformalni sektor - institucije pretežno nastopajo kot organizatorji in svetovalci, družinski člani, sosedge in prijatelji pa kot neposredni izvajalci pomoči ali pa kot

mediatorji med institucijo in starostnikom.

2. Starostno varstvo danes in v prihodnosti

Socialna politika teži za tem, da organizira različne oblike strokovne pomoči družini oziroma tistemu, ki nudi pomoč starostniku. Ta pomoč je lahko v obliki dodatne pomoči in nege starostnika v primerih, ko družina ne more nuditi celovite pomoči. V razvitih družbah so ukrepi socialne politike vedno manj usmerjeni v denarne pomoči, ampak bolj v funkcionalne storitve, ki razbremenjujejo družino, starostniku pa nudijo pester izbor aktivnosti in različne oblike pomoči. tudi raziskovalno delo se razvija vedno bolj v funkciji aplikativnih učinkov, manj je usmerjeno v dograjevanje teoretičnih konceptov. Raziskovalci iščejo skupaj z izvajalci storitev za stare najboljši možni pristop do uporabnika - ugotavljajo potrebe in želje uporabnikov. Skratka: raziskovalci in izvajalci servisnih storitev za starostnike skupaj ugotavljajo dejansko stanje in planirajo spremembe v nadaljnjem razvoju mreže servisnih storitev. Pri tem skušajo optimalno vključiti v raziskovalno delo ljudi, ki so jim storitve namenjene. Zev Harel (1985) omenja naslednje kriterije, ki jih je potrebno upoštevati pri načrtovanju in organiziranju zdravstvenih in socialnih servisnih storitev za starostnike:

1. zadovoljiti starostnika in družino s čim bolj učinkovitimi servisi, ki so ustrezno distribuirani,
2. pristopiti k uporabniku in družini čim bolj obzirno in v največji možni meri upoštevati njihove predloge in potrebe po organizaciji,
3. spodbujati družinske člane, sosede, prijatelje k prostovoljni pomoči starostnikom in jim nuditi strokovne nasvete,
4. zvišati denarna sredstva uporabnikov storitev in tistih, ki neformalno nudijo pomoč.

Servisi morajo biti čim bolj učinkoviti iz dveh razlogov:

- a) ker narašča število starejših ljudi, ki potrebujejo pomoč in
- b) ker se zmanjšujejo družbena denarna sredstva za institucionalno izvajanje servisnih storitev za stare.

Inovacije na področju starostnega varstva oziroma družbene skrbi za stare so v današnji situaciji še toliko pomembnejše za pocenitev družbenih storitev in lažjo dostopnost uporabniku.

Razlogi za razvijanje neformalnih oblik pomoči starostniku so ekonomske, socialne in psihološke narave. Družinski člani, sosedje in prijatelji lahko navežejo bolj osebne kontakte s starostnikom, bolj poznajo njegove navade in se mu hitreje približajo. Njihova pomoč nima zgolj instrumentalne funkcije, ampak hkrati tudi blaži psihične in socialne deprivacije starostnika. V neki raziskavi v New Yorku je 45% starostnikov odgovorilo, da jim pomagajo otroci in sorodniki (Stephens et al.; 1986).

Anderson in drugi (1980) so v Minnesoti ugotovili, da 78% starejšim, ki imajo pomoč v svojem domu, pomaga družina in prijatelji. Neformalne oblike pomoči so predstavljale statistično pomembnejši delež pomoči starejšim kot pa formalni institucionalni servisi.

V tej isti raziskavi je bilo tudi ugotovljeno, da je bilo 20% starostnikov v domači oskrbi, ki jim je pomagalo več oseb, funkcionalno bolj oviranih od starostnikov, ki so bili v domu za starostnike. Starostniki ali pa tisti, ki jim pomagajo, običajno prosijo za pomoč institucije šele takrat, ko sami ne obvladajo več situacije. Rezultati raziskave Neolcarja in Wallacea kažejo, da imajo moški, ki pomagajo starejšemu družinskemu članu, več pomoči drugih oseb (sosedje, prijatelji) kot ženske. Problemi nastopajo tudi v družinskih odnosih. Poročeni pravijo, da prihaja do večje razbitosti v družinskih odnosih, če pomagajo svojcem (običajno staršem). Pri njih prihaja tudi do pogostejših intergeneracijskih konfliktov.

Psihični stresni ljudi, ki so vključeni v neformalne oblike pomoči starejšim, so najpogostejši negativni moment te oblike pomoči. V takšnih primerih institucija lahko ublaži te situacije tako, da za nekaj časa nadomesti domačo pomoč ali pa jo razbremeni le delno v določenih aktivnostih.

Druga pomembna funkcija formalnega institucionalnega sektorja, kot je bilo že omenjeno, pa je v tem, da pomaga starostnikom in tistim, ki nudijo pomoč, s svetovanjem in izobraževalnimi kurzi. Ker se izobražbeni nivo bodočih starostnikov zvišuje, bo ta dejavnost socialnih institucij vedno bolj pridobivala na pomenu.

3. Starostno varstvo v Sloveniji

3. 1. Domska¹ varstvo in druge oblike pomoči starejšim

Leta 1986 je skupščina SR Slovenije sprejela resolucijo o razvoju vseh oblik varstva in pomoči starejšim ljudem, s posebnim poudarkom na zavodskem varstvu. Ze leta 1966 pa je bil na Republiški skupnosti socialnega zavarovanja sprejet sklep, da se lahko sredstva iz stanovanjskega sklada pri SPIZ dodeljujejo tudi za obnovo in novogradnjo "zavodov za odrasle" (Trenta, 1980). Te odločitve so vplivale, da je po letu 1970 v Sloveniji nastalo več novih domov kombiniranega tipa za starostnike. Danes je v Sloveniji 59 enot splošnega zavodskega varstva v 47 občinah (Kaučič, 1987).

Kljub sprejeti resoluciji o razvijanju različnih oblik varstva in pomoči starejšim, se je do danes razvijalo le domsko varstvo. Ta tendenca je bila stimulirana s politično parolo, da bodo domovi prevzeli funkcijo gerontološkega centra, ki bo razvijal različne storitve kot zunanjo dejavnost za starostnike, ki živijo v svojem stanovanju. Kot je razvidno iz podatkov, so domovi v sedemnajstih letih, od začetka pospešene gradnje novih domov za starostnike do danes, pretežno stacionarne, zaprte institucije.²

Zunanja dejavnost se ni razvijala tako, kot je bila deklarirana. Danes, na primer, samo 9 domov izvaja organizirano pomoč na domu (Milošević, Kaučič, 1987). V praksi se je torej skrb za starostnike obrnila drugače, kot je predvidevala socialna politika. To je tudi razumljivo iz več vzrokov:

1. V tem času, ko so se pospešeno gradili domovi za starostnike, se niso načrtno odvajala sredstva za organizacijsko in kadrovsko razvijanje drugih oblik pomoči starejšim.
2. Politične odločitve niso temeljile na strokovnih analizah demografske strukture v Sloveniji, niti ne na ugotavljanju dejanskih potreb starostne populacije.

3. Dom kot gerontološki center ne more predstavljati unificiran model za katerokoli okolje. Bistveno drugačna ja funkcija doma v mestnem okolju kot v primestnem ali vaškem okolju (to tezo bom pojasnila v nadaljevanju).

Pomanjkljivosti domskega varstva so bile kritizirane tako strokovno kot tudi v socialni politiki. Vendar pa kaže, da se odločitve v socialni politiki ne spreminjajo niti na osnovi lastnih napak. V prej omenjeni analizi je eksplicitno izpostavljeno, da je potrebno izpolniti mrežo domov za starostnike, kar bo predstavljalo pomemben premik v razvoju varstva starejših ljudi. Prizadevanja v socialni politiki bodo usmerjena v izpolnitev postavljenega cilja, da bo do leta 2000 vsaka občina imela svoj dom za starejše. Ta parola me spominja na geslo družbenega razvoja po vojni:

elektrifikacija in industrializacija sta temeljna za prehod v razvito družbo.

Kot kažejo podatki, je v Sloveniji 59 enot domskega varstva v 47 občinah. Zakaj ta parola - v vsako občino dom za starostnike - ni bila zastopana že v prvem obdobju izgradnje domskega varstva? Seveda so takrat potegnile najkrajši konec najmanj razvite občine (npr. Lenart, Ormož, Lendava, Crnomelj), ki so se osvestile in skušajo "enakopravnost" z razvitimi občinami doseči z enakimi ali celo boljšimi kvantitativnimi kriteriji. Ali je potrebno, da ima mesto Maribor šest domov za starostnike samo zato, ker je upravno razdeljeno v šest občin? V ljubljanski regiji še dve občini nimata domov za starostnike (Logatec, Ribnica). Podatki za leto 1984 kažejo, da domske kapacitete v regiji zadoščajo za 5,7% starostne populacije nad 65 let. Za primerjavo bi navedla podatek za dunajsko regijo, kjer kapaciteta upokojskih domov zadošča za 2,4% starostne populacije (Hojnik, 1986). Obstaja pa neprimerno bolj razvejana mreža drugih oblik storitev za starostno populacijo.

Ze dolgo je ugotovljeno, da je domsko varstvo najdražja oblika varstva starejših občanov. Javno mnenje o domskem varstvu je negativno ali pa indiferentno, kar pač predstavlja edino možno obliko preživetja zadnjih dni življenja, če človek postane nepokreten.

In kot je že omenjeno, domovi lahko postanejo gerontološki centri z omejenim diapazonom delovanja. Razvijejo se lahko le določene vrste zunanje dejavnosti (npr. storitve, usluge, kot so npr. razvoz kosil, pranje perila, organizirana gospodinjstva pomoč, dnevno varstvo, merjenje krvnega tlaka), in to le v določenem obsegu. Zelo pomemben vmesni dejavnik, ki tudi vpliva na uspešno funkcioniranje zunanje dejavnosti, je prostorska oddaljenost doma od naselja. Dom kot gerontološki center se lahko popolnoma drugače razvija v urbaniziranem okolju kot v primestnem in vaškem. Verjetno bi bilo v tem okolju smiselno razvijati drugačne oblike pomoči starostnikom. Popolnoma nestrokovno je zagovarjati dom kot gerontološki center v vsakem okolju in zunanjo dejavnost zakonsko določiti.

V raziskavi "Organizacija pomoči starim na domu - ugotavljanje potreb po pomoči ter spremljanje in evalvacija akcij uvajanja te pomoči" (Vojnovič in drugi, 1987) se je jasno pokazalo, da gospodinjstva pomoč lahko uspešno funkcionira na tri različne načine v treh različnih okoljih. Ni potrebno, da je dom kot gerontološki center nosilec te organizirane pomoči, ampak je lahko v drugem okolju bolj

uspešen drugačen model organizacije. Glavna skrivnost uspešnosti so ljudje, ki vodijo organizacijo in izvajajo storitve. Potrebno je predhodno analizirati potrebe na terenu. V raziskavi se je tudi pokazalo, da v mestnem okolju živi več starejših, ki so sami in nimajo otrok v bližini, da bi jih lahko poklicali na pomoč, kadar se počutijo ogroženi. V primestnem okolju je situacija drugačna. Več starostnikov živi z otroki v isti hiši, običajno v ločenih stanovanjih. Tudi v vaškem okolju se družina in sorodniki pojavljajo kot pomemben člen v varstvu starostnikov. Naša socialna politika pa skuša starostno varstvo razvijati mimo družine, namesto da bi družbena pomoč starostni populaciji bila v izhodišču koncipirana kot pomoč družini in nato kot neposredna pomoč starostniku, ko družina, kot vmesni člen, ne nastopa.

Dom kot institucija funkcionira po logiki institucionalnega sistema, zato ne more razvijati družabnih aktivnosti kot zunanje dejavnosti. S tega vidika za starostnika v bivalnem okolju ni privlačna. Lahko pa nastopa kot pomemben element v koordinacijski mreži vseh tistih institucij, ki imajo v svoj program dela vključeno tudi skrb za starega človeka. Dom je pomemben element v mreži različnih oblik starostnega varstva, ni pa predpogoj za razvijanje zunanje dejavnosti. Če so naloge jasno opredeljene in med institucijami obstaja neprestano informiranje, lahko takšna mreža heterogenih oblik pomoči starostnikom bistveno izboljša kvaliteto življenja starejših ljudi in kvaliteto uslug.

3.2 Posebni socialni zavodi

Najnovejše tendence pri novem oblikovanju mreže domskega varstva so takoimenovani "posebni socialni zavodi" za kronične psihopatike, težje in težko duševno prizadete, depimirane alkoholike, dementne bolnike z vedenjskimi motnjami in disocialne osebe (Milošević, Kaučič, 1987). Ta tendenca pred dvajsetimi leti ni bila izpostavljena. Seveda takrat v psihiatrični doktrini še ni vladala tako široka "demokracija", ki se zavzema za ambulantno zdravljenje psihičnih motenj in neprestano krči posteljni fond v psihiatričnih bolnicah. Bolniku, ki je mogoč za okolje in ne more živeti v domači oskrbi, preostane edino še bivanje v domu za starostnike. Tako so domovi postopoma prevzemali tudi funkcijo azila duševnih bolnikov. To situacijo bo reševala socialna politika s procesom segregacije na škodo starostne populacije. Iz tega dejanja bo slovenska psihiatrija izločena, ker je njena vloga bila opravljena v prvem dejanju, ko so problemi nastali.

Gerontološka stroka je že na začetku jasno opredelila, da starost sama po sebi ni bolezen, lahko pa staranje spremljajo različne bolezni, pri nekaterih bolj izražene, pri drugih manj. Med temi motnjami je lahko tudi senilna demenca, ki je bolj izrazita pri nekaterih starostnikih. V prihodnosti bodo starostniki pri sprejemu v domove separirani glede na to, ali so fizično onemogli, ali so dementni. Starostnik, ki je vse življenje živel kot povprečen normalen človek, bo svoje življenje končal v posebnem socialnem zavodu, med duševno motenimi oskrbovanci. Stroka si je vseskozi prizadevala omiliti segregacijo (eden od teh momentov je tudi gradnja domov v urbaniziranem okolju), vsa ta prizadevanja pa so ovržena s potencirano segregacijo v novem konceptu mreže domskega varstva. Kot "posebni socialni zavodi" so okvalificirani najstarejši in kvalitetno najslabši domovi: Dom oskrbovancev in upokoјencev Impoljca - enota Impoljca, Trubarjev dom Loka pri Zidanem mostu, Dom Nine Pokorn Grmovlje, Dom upokoјencev Gradišče, Dom upokoјencev J.P. Miklavca Idrija, enota Spodnja Idrija, Dom upokoјencev Podbrdo, enota Petrovo Brdo, Dom upokoјencev Sežana, enota Dutovlje.

Klasifikacija splošnih in posebnih zavodov pomeni, da bo najbolj patološka populacija živela v najslabših bivalnih pogojih. To bo nujno potegnilo za seboj tudi socialno diferenciacijo oskrbovancev in veliko fluktuacijo kadrov.

Predlog mreže domskega varstva s klasificiranimi domovi bo sprejet, o tem ni dvoma, pri Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki bo zbirala sredstva za adaptacije in novogradnje "splošnih socialnih zavodov". Plan je zastavljen takole: Skupnost socialnega skrbstva Slovenije bo leta 1988 začela zbirati sredstva za "posebne socialne zavode". Po letu 1990 se bodo sredstva SPIZ prenesla na republiško skupnost socialnega skrbstva, da bi se do leta 2000 razvilo celovito domsko varstvo odraslih (povzeto po materialu Miloševičeve in Kaučiča, 1987). Kot nas učijo že številne izkušnje, plani gotovo ne bodo uresničeni v celoti do leta 2000. Poleg tega bo naslednjih trinajst let zanemaren koncept celovite družbene skrbi za starostnike. Ob zaključku bi še enkrat poudarila že prej omenjeno tezo, da domovi niso predpogoj za uspešno razvijanje zunanje dejavnosti.

OPOMBE

1. Kot strokovni izraz bom uporabila termin "domsko varstvo", ker bolj implicira vsebino življenja, ki naj bi jo predstavljala ta institucija.

2. Aktualna problematika socialnih zavodov za varstvo odraslih v Sloveniji, Skupnost socialnih zavodov Slovenije, Ljubljana, 1987.

LITERATURA

Anderson N. et al: A Comparison of Home Care and Nursing Home Care for Older Persons in Minnesota, Minneapolis: Herbert H. Humphrey Institute of Public Affairs and Center for Health Services Research, University of Minnesota, 1980

Harel Z. et al: Comprehensive Services for the Aged: Theoretical and Empirical Perspectives, The Gerontological Society of America 1985

Hojnik I.: Organiziranost in funkcioniranje socialnega sistema dunajske regije, Socialno delo, letnik XXV, št. 3, Ljubljana 1986

Kaučič Z.: Aktualna problematika socialnih zavodov za varstvo odraslih v Sloveniji, Skupnost socialnih zavodov Slovenije, Ljubljana 1987 (tipkano gradivo)

Milošević V., Kaučič Z.: Mreža socialnih zavodov Slovenije, Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo, Ljubljana 1987 (tipkano gradivo)

Rosenmayer L.: Objective and Subjective Perspectives of Life Span Research, paper prepared for the Luxembourg Conference on Ageing and Life Course Transitions in an Interdisciplinary and Cross - Cultural Perspective, 18-20 June, 1979

Stephens S.A. Christianson J.B.: Informal Care of the Elderly, Lexington Books, 1986

Vojnovič M. in drugi: Organizacija pomoči starim na domu - ugotavljanje potreb ter spremljanje in evalvacija akcij uvaanja te pomoči, Zavod za zdravstveno in socialno varstvo, Ljubljana, 1986 (prvi del)

Ida Hojnik, dipl. psihologinja, asistentka, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana

**ANALIZA MLADOLETNISKEGA PRESTOPNIŠTVA V OBCINI PIRAN
V OBDOBJU 1980 - 1986**

Center za socialno delo v Piranu je lani posvetil veliko pozornosti analizi mladoletniškega prestopništva in razpravi o potrebnih ukrepih, čemur je bila namenjena posebna okrogla miza, ki so se je udeležili strokovnjaki iz obalnih občin in iz nekaterih republiških ustanov. V nadaljevanju poročamo o ugotovitvah analize in o dogajanjih, ki so jo spremljala.

Iz poročila o analizi, ki je bilo pripravljeno kot gradivo za skupščino občine in okroglo mizo, povzemamo, da so bili cilji raziskave: opredeliti obseg, vrsto in problematičnost tega pojava v občini Piran, opredeliti socialnodemografske značilnosti obravnavane populacije, proučiti socialne, materialne in družinske razmere, v katerih žive mladostniki, ter oceniti vpliv nekaterih dejavnikov na nastanek prestopništva. Poglavitni namen pa je bil vsekakor poiskati možnosti za odpravljanje, preprečevanje in korekcijo za to občino značilnih prestopniških pojavov med mladostniki. Izsledki analize naj bi bili hkrati tudi akcijski načrt in predlog ukrepov za boljše preventivno delovanje.

Populacijo analize so sestavljali odkriti storilci kaznivih dejanj v starosti od 14 do 21 let, ki imajo oziroma so imeli stalno ali začasno bivališče v občini Piran in so bili zaradi svojega ravnanja obravnavani pri CSD, javnem tožilcu, sodišču ali postaji milice. Tako opredeljena populacija je štela 838 mladostnikov, o katerih smo dobili podatke v dokumentaciji CSD Piran, od teh pa je bil izbran vzorec 252 mladoletnikov. Vsem mladoletnikom, zajetim v vzorec, smo poslali anonimni vprašalnik z 49 vprašanji, večinoma zaprtega tipa. Od razposlanih vprašalnikov je bilo vrnjenih 69. Ugotovili smo, da vrnjeni vprašalniki predstavljajo tipičen vzorec populacije piranskih mladoletnih prestopnikov.

Največ kaznivih dejanj je bilo storjenih zoper družbeno in

zasebno premoženje, in sicer 42,2 %. Največkrat gre za tatvine (11,1 %) in poškodovanje tuje lastnine (11,1 %), sledi roparska tatvina (4,4 %), kraja motornega vozila in vlom (3,3 %), na zadnjem mestu v tej kategoriji kaznivih dejanj je rop (2 %). Na drugem mestu so prometni delikti s 5,5 %. Na tretjem mestu so s 3,3 % kazniva dejanja zoper življenje in telo. Na četrtem mestu so kazniva dejanja zoper svobodo in pravice državljanov in kazniva dejanja zoper javni red in mir z 2,2 %. Na zadnjem mestu so kazniva dejanja zoper osebno dostojanstvo in moralo, kazniva dejanja zoper čast in dobro ime in kazniva dejanja zoper splošno varnost v enakih delih po 1,1 %. Mladoletnikom so bili izrečeni naslednji vzgojni ukrepi:

	Vzgojni ukrep	
	Stev.	Odst.
Otroci do 14. leta	18	22,5
Postopek ustavljen	8	10,0
Postopek v teku	1	1,3
Ukor	7	8,8
Strožje nadzorstvo staršev	11	13,8
Strožje nadzorstvo skrbstvenega organa	4	5,0
Oddaja v vzgojni zavod	7	8,8
Oddaja v prevzgojni dom	2	2,5
Oddaja v vzgojnopoljševalni dom	2	2,5
Mladoletniški zapor	1	1,3
Brez odgovora	19	23,7

Socialnodemografske značilnosti obravnavane populacije pa prikazujejo naslednje razpredelnice.

Starost mladoletnih prestopnikov glede na spol:

Starost	Spol				Skupaj	
	M		Z			
	št.	%	št.	%	št.	%
do 14 let	12	21,8	6	42,8	18	26,8
14 do 16 let	13	23,6	2	14,3	15	21,7
16 do 18 let	13	23,6	4	28,6	17	24,6
18 do 21 let	17	30,9	2	14,3	19	27,5
Skupaj	55	100,0	14	100,0	69	100,0

Med mladoletnimi prestopniki prevladujejo mladoletniki slovenske narodnosti (48 ali 69,6 %), sledijo mladoletniki hrvatske narodnosti (10 ali 14,5 %), srbske (2 ali 2,9 %), muslimanske (5 ali 7,2 %), albanske (1 ali 1,4 %) ter drugih narodnostnih opredelitev (3 ali 4,3 %).

Mladoletnikov, ki (še) niso dokončali osnovne šole je 27 (39,1 %), s končano osnovno šolo 16 (23,2 %), s poklicno šolo 6 (8,7 %), s srednjo šolo 16 (23,2 %), s posebno osnovno šolo 2 (2,8 %), ostali pa so nerazporejeni (2 ali 2,9 %).

Socialno poreklo mladostnikov (glede na poklic njihovih staršev) je:

kmečko	9	13,0
delavsko	33	47,8
delavsko-kmečko	3	4,3
uslužbenško	12	17,4
izobražensko	3	4,3
brez odgovora	9	13,0

V 33,3 odstotkih sta zaposlena oba starša, pri 26,1 odstotka je zaposlena le mati, v 17,4 odstotka je zaposlen le oče, v 7,2 odstotka je oče upokojen, ostale možnosti (da starša nista zaposlena, da delata le priložnostno ipd.) so redkejšje.

Zgodnje otroštvo je po mnenju številnih strokovnjakov odločilno za otrokov razvoj. Tedaj se intenzivno razvijajo otrokove sposobnosti, razvija se čustveno, poteka pa tudi proces primarne socializacije. Zato je pomembno, da so v tej fazi starši skupaj s svojimi otroki. "Presajanje" otrok iz enega socialnega in emocionalnega okolja v drugo ima lahko usodne posledice, saj otrok ne razvije popolno občutka pripadnosti, čustvene topline, varnosti in je pogosto od staršev odtujen. Tudi doba dozorevanja je večkrat že sama po sebi povod, da posameznik zaide na kriva pota. Puberteta je kritično obdobje, v katerem mladostnik večkrat najde pravo pot le s težavo, s spodrseljaji. Če je bila otrokova mladost kakorkoli neprijetna, se bo to v obdobju pubertete še huje pokazalo in dobilo naravno motnje, pri tem pa tudi prestopništvo ni redko.

Kje je mladostnik živel v otroštvu in kje živi sedaj, kaže naslednja razpredelnica:

	V otroštvu		Sedaj	
	št.	%	št.	%
Pri starših	51	73,9	59	85,5
Pri sorodnikih,				
starih starših	3	4,3	1	1,4
V rejniški družini	8	11,6	2	2,9
V vzgojnem zavodu	6	8,7	-	-
Sam	-	-	3	4,3
Drugo	1	1,5	3	4,3
B. o.	-	-	1	1,5
Skupaj	69	100,0	69	100,0

Pri nastanku deviantnega vedenja ima pomembno vlogo tudi prosti čas. Mladoletni prestopniki v mnogih primerih prostega časa ne izrabljajo dovolj koristno in namensko. Na vprašanje, koliko prostega časa imajo, jih je okroglo 32 odstotkov odgovorilo, da ga imajo veliko. Dobra polovica (54 %) jih je izjavila, da imajo prostega časa srednje veliko in le dobrih 14 odstotkov meni, da imajo malo prostega časa. Med dejavnostmi v prostem času pa največkrat navajajo, da pomagajo doma (52 %), da poslušajo glasbo (46 %), se ukvarjajo s športom (45 %), gredo v kino (32 %), berejo (25 %), se vozijo z motornimi vozili (25 %), gredo na ples (20 %), na potepanje (19 %). Da so člani ZSMS jih trdi 32 odstotkov, da so člani športnih društev pa 26 odstotkov. V kulturno-prosvetnih društvih so slabi 3 odstotki, člana ZK sta 2 (2,9 %), ostali pa so odgovorili, da so v drugih društvih, ali pa na vprašanje niso odgovorili.

Velik pomen pri preprečevanju prestopniških pojavov ima tudi šola. Dandanes preživi otrok, čigar starša sta zaposlena, tri četrtine časa v šoli. V tem času si poleg učenja želi tudi varnosti, priljubljenosti, sprejetosti in razumevanja. Dostikrat se zgodi, da pedagogi na tem področju odpovedo. Posebno negativno se to odraža pri učencih s slabšimi ocenami in ti začno takoj iskati priznanje in sprejetje med sebi enakimi. S tem pa se začne začaran krog: neuspeh v šoli, izkazovanje z agresivnostjo, iskanje priznanja med sebi enakimi, izkazovanje s kaznivimi dejanji, odklanjanje urejenih sovrstnikov in kot posledica povečana agresivnost staršev do takega otroka, ki jim povzroča sramoto.

S psihološkega vidika je jedro odnosa med učiteljem in

učencem v tem, da učitelj vidi v učencu celega človeka. Učitelj pozna učencevo emocionalno reagiranje, njegove motive, slabosti, moč, izrazite poteze njegovega temperamenta in značaja, njegove interese, njegove ideale. Zato je zelo pomembno, da učitelj učenca popolnoma razume, včasih tudi njegovo čudaško obnašanje. Poznati mora tudi vplive okolja in vedeti, kakšnim vplivom je otrok izpostavljen zunaj šole, poznati mora tudi njegovo izrabo prostega časa. Tako ga ne bo takoj obsodil, ga ocenil za neprilagodljivega, problematičnega otroka, kateremu ni pomoči oziroma je vsako ukvarjanje z njim izguba časa. Rezultati kažejo, da učni uspeh iz razreda v razred pada. Ugotovimo lahko, da ima na prvi stopnji osnovne šole največ mladoletnih prestopnikov dober uspeh. Pri prehodu iz 4. v 5. razred pa se učni uspeh poslabša, saj prevladujejo v obravnavani populaciji mladostniki z zadostnim učnim uspehom. To si lahko razlagamo s preходом iz razrednega na predmetni pouk, začetkom pubertete in njenimi spremljajočimi pojavi. Tudi v srednji šoli je učni uspeh mladoletnih prestopnikov le povprečen. Prevladujeta zadosten in dober uspeh, manj jih je s prav dobrim uspehom, odličnjaki so med prestopniki redki.

Na osnovi te analize lahko povzamemo naslednje:

- Problematika mladoletnega prestopništva ostaja v okviru pričakovanj

- Starostna meja delinkvence se je znižala, saj je občutno narasel delež najmlajših (do 14 let)

- Med kaznivimi dejanji, ki so jih storili mladoletni prestopniki, prevladujejo kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje (največkrat gre za tatvine in za poškodovanje tuje lastnine) - 42,2 %.

- Večino kaznivih dejanj so mladoletniki storili v sotorilstvu (v paru ali skupini) - 30,4 %. To velja še posebno za otroke in mlajše mladoletnike, medtem ko je za starejše mladoletnike in mlajše polnoletnike značilno, da izvajajo kazniva dejanja raje sami.

- V vseh starostnih kategorijah so tudi povratniki. Med njimi prevladujejo prestopniki iz starostnega razreda od 18 do 21 let (31,6 %).

- Najpogostejši vzgojni ukrep je bilo strožje nadzorstvo staršev (13,7 %).

- Center za socialno delo začne obravnavati mladoletnika v večini primerov na osnovi ovadbe organov za notranje zadeve in zelo redko na lastno željo mladoletnika.

- Izobrazba ni več odločilna za nastanek mladoletniškega prestopništva. Izobrazbena raven se viša, za vse kategorije mladoletnih prestopnikov pa je značilna tudi dokaj visoka raven aspiracij. Le slaba četrtina se ne želi še naprej izobraževati.

- Spol je pomemben dejavnik, od katerega je odvisen obseg delinkvence. Med prestopniki, ki so odgovorili na vprašalnik, je 79,9 % fantov in 20,1 % deklet. Fantov je največ v najstarejšem starostnem razredu (24,6 %), najmanj v najmlajšem (21,8 %). Pri dekletih pa je obratno: najmočnejše je zastopan najmlajši starostni razred (42,8 %), najmanj pa najstarejši (14,3 %).

- Med mladoletnimi prestopniki prevladujejo Slovenci (69,6 %), od drugih narodnosti pa so najmočnejše zastopani Hrvatje (14,5 %).

- Poklicna struktura staršev ni tako slaba, čeprav sta še vedno skoraj dve tretjini staršev delavcev ali kmetov.

- V večini primerov je zaposlen samo eden od staršev.

- Prevladujejo prestopniki iz popolnih družin (52,2 %)

- Domneva, da družinski odnosi bistveno vplivajo na mladoletno prestopništvo, se ni potrdila. Polovica mladostnikov je odgovorila, da je vzdušje v družini prijeto, toplo, razumevajoče, le 15,9 mladostnikov ocenjuje, da prevladujejo v družini neprijetni, hladni odnosi.

- Glavni vzrok za slabe odnose v družini je po mnenju mladoletnikov alkoholizem.

- Več kot polovica mladostnikov izhaja iz dobro situiranih družin. Mladoletno prestopništvo se vse bolj pomika v srednje in višje sloje.

- Učni uspeh iz razreda v razred pada. To velja tako za osnovno šolo kot tudi za poklicne oziroma srednje šole.

- Za težave in neuspeh v šoli so po mnenju večine delinkventov krivi profesorji in prijatelji.

- Vzgojne metode staršev so bile po mnenju večine mladoletnikov neprimerne, neenotne (pretirana popustljivost ali pretirana strogost), za vzgojo v celoti pa menijo, da je bila ustrezna, primerna. Z vzgojo otrok se po pričakovanjih večinoma ukvarja samo mati (47,8 %).

- 73,9 % mladoletnikov je v otroštvu živel pri starših. Dobra tretjina ni spreminjala okolja, tisti, ki pa so ga, so se v večini primerov hitro vživeli v novo okolje.

- Lepo oziroma še kar lepo otroštvo, ki se ga radi spominjajo, je imelo 78,2 % mladoletnikov, 21,7 % mladoletnikov pa se nerado spominja svojega otroštva.

Prikazani statistični podatki kažejo, da je mladoletno prestopništvo v piranski občini v porastu. Zadnja leta je res bilo nekaj manj deliktov pri kazensko odgovornih mladoletnikih, kljub temu pa je število evidentiranih kaznivih dejanj večje. Razlogi so predvsem pomikanje starostne meje v otroštvo in pa izboljšanje organiziranosti nadzora in odkrivanja odklonskosti. Pripomniti pa je treba, da je obravnavane številke nekoliko težje objektivno interpretirati zaradi neenotnih kriterijev evidentiranja.

Kljub ugotovljenemu porastu odklonskosti pa smatramo, da stanje trenutno še ni zaskrbljujoče in da je položaj možno obvladovati. Seveda pa nas to ne sme varati in uspavati, saj je naraščanje dovolj zgovorno in jasno kaže, kam nas lahko neaktivnost privede že v nekaj letih.

Rezultati te analize so bili izhodišče za okroglo mizo o mladoletniškem prestopništvu, ki so se je udeležili strokovnjaki obalnih občin in republiških institucij. Na okrogli mizi je bilo rečeno, da daje naša zakonodaja dovolj možnosti za uspešno povezovanje vseh institucij, ki se ukvarjajo z otroki in mladostniki. Vzgojnoizobraževalni sistem je pretirano storilnostno usmerjen. Zaradi spodbujanja tekmovalnosti so ogroženi otroci potisnjeni na rob. Vzgojnega dela v tem sistemu ne spodbujamo dovolj, zaradi storilnostnega poudarka pa je tudi onemogočeno.

Institucije morajo usmeriti svoja prizadevanja v preventivno delo (delo z otroki v majhnih skupinah, terapevtski tabori). Znotraj tega sistema že delujejo posamezniki, ki so dokazali, da delo z otroki v malih skupinah omogoča otrokom lažje sprejemanje in prilagajanje v tem sistemu. Te posameznike je treba spodbujati in jim omogočiti, da te oblike dela razvijajo. Pereč je problem organiziranja prostega časa mladih. Ogroženi otroci nimajo možnosti, da bi se vključevali v organizirane oblike interesnih dejavnosti, društva in klube, saj s svojim vedenjem motijo ustaljen način dela. Poleg objektivnih težav, kot so pomanjkanje prostorov in kadrov, je negativen dejavnik tudi storilnostna usmerjenost klubov v uspešnost in vrhunskost ter elitizem, ki ga spodbujajo tudi starši sami. Da bi se tu stvari premaknile na boljše, bi bilo treba več navdušenja, ustvarjalnosti in volje strokovnih institucij pa tudi družbenopolitičnih organizacij, klubov in društev.

Preventivno delo je treba razvijati ne samo z otroki, ampak tudi s starši. Motivirati jih je treba za prostovoljno delo v šoli, krajevni skupnosti in soseski, tako da bo zagotovljen enakovreden položaj vseh otrok.

Analizo mladoletniškega prestopništva sta obravnavali tudi skupščina občine Piran in skupščina občinske skupnosti socialnega skrbstva, ki sta analizo pozitivno ocenili ter ugotovili, da daje preventivno delo po izkušnjah Centra za socialno delo dobre rezultate. Ta oblika dela je učinkovita in racionalna, zato naj se še naprej razvija in uveljavlja. Skupščini sta podprli obliko skupinskega dela z otroki in mladostniki z vedenjskimi motnjami in pozvali različne

institucije, naj bi dale na razpolago svoje prostore za to delo. Priporočili sta društvom in klubom v občini, naj se odprejo mladim ljudem, ki si želijo množičnega športnega udejstvovanja. S tem bi omogočili enakovredno vključevanje otrok in mladostnikov v športne aktivnosti, posebno pa tistih, ki so socialno deprivirani in imajo težave v odrasčanju.

Miha Rotar, Igor Debernardi, Rosanda Galonja, Lea Hiti

**STALISKA IN PRIPOROCILA KOORDINACIJSKEGA ODBORA ZA
NACRTOVANJE DRUŽINE PRI RK SZDL V ZVEZI S POJAVI
NASILJA NAD OTROKI**

1. Izhajajoč iz načela o družbeni skrbi za otroka je nujno, da v Sloveniji organiziramo tudi dejavnost za ustrezno preventivo in pomoč v zvezi s pojavi nasilja nad otroki.

2. Doseči je treba, da bo ta dejavnost

- permanentna, ne pa kampanjska
- celovita, ne pa omejena na posamezna specialna področja
- medsebojno povezana in usklajena, ne pa razdrobljena po posameznih sektorjih.

3. To vključuje naloge na več ravneh - od osveščanja najširše populacije, strokovnega usposabljanja delavcev ustreznih strok, dopolnjevanja relevantne pravne regulative, razvoja znanstvenih in strokovnih spoznanj in njih prenosa v prakso, do ustrezne organizacije dela v odgovornih institucijah in med njimi.

4. Informiranje najširše populacije in strokovne javnosti. Naloge:

- zagotoviti ustrezno prisotnost teme v splošnoinformativnem in popularnem tisku, v radijskih in TV oddajah, brez senzacionalizma in kampanj;
- oblikovati ustrezna vizualna sredstva (plakat, zloženka, letaki ipd.), dostopna široki javnosti,
- nameniti več prostora tem vprašanjem v relevant-

nem strokovnem tisku (Zdravstveni vestnik, Medicinski razgledi, in Zdravstveni obzornik za področje medicine in zdravstvene službe, glasilo Socialno delo za domeno socialne službe, revija Varnost za delovno področje organov za notranje zadeve, Pravna praksa in Pravnik za področje prava, revija za kriminalistiko in kriminologijo za področje kriminologije, Vzgoja in izobraževanje in Prosvetni delavec za vzgojnoizobraževalno področje in morda še katero glasilo.

5. Vzgoja in izobraževanje

- vnesti temo v redne vzgojnoizobraževalne programe tistih srednjih, višjih in visokih šol, katerih diplomanti se bodo v poklicnem delu srečevali z vprašanji varovanja koristi otrok;

- v primerno zoženem obsegu vnesti temo tudi v 7. ali 8. razred OS in v celotno usmerjeno izobraževanje (morda v okviru predmeta družbeno moralna vzgoja);

- organizirati dopolnilno strokovno izpopolnjevanje v obliki seminarjev za strokovne delavce, ki prihajajo poklicno v stik s problemom (organizatorji seminarjev za ustrezna področja naj bi bili Univerzitetni zavod za zdravstveno varstvo SRS, Zavod za šolstvo, Inštitut za kriminologijo samostojno ali v medsebojnem sodelovanju ter po potrebi skupaj s Svetovalnim centrom za otroke, mladostnike in starše. Poleg zdravstvenih delavcev, delavcev v centrih za socialno delo, v pravosodju, v organih za notranje zadeve, vrtcih, šolah, bi bilo smotrnno organizirati tudi seminar za novinarje, morda v povezavi s širšo problematiko naraščajočega nasilja v družbi nasploh);

- uvesti ta vidik v obvezno predzakonsko svetovanje;

- opozarjati na to vprašanje tudi pri delu s starši (predavanja, roditeljski sestanki v VVO in šolah).

6. Ustrezna razlaga in uporaba pravnih predpisov, po potrebi dopolnjevanje in spreminjanje zakonodaje.

Gre predvsem za kazensko pravno področje, za družinskopravno področje, za področje delovnega in socialnega prava, za procesno področje ipd.

Določbe zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki se tičejo razmerja med starši in otroki, zlasti tiste o družbenih posegih (ukrepih) v izvrševanje roditeljske pra-

vice, je treba razlagati predvsem v interesu otrok. Meje avtonomije roditeljske pravice predstavlja korist otroka, zato velja zlasti:

- široko razlagati splošno določbo ZZZDR o možnosti posegov v izvrševanje roditeljske pravice,

- pogumneje uporabljati ukrep odvzema roditeljske pravice;

- določbo ZZZDR o oddaji otroka v zavod je treba dopolniti s kavitelami zavarovanja otrokovih pravic, saj gre dejansko za posebno vrsto omejitve prostosti otroka in so možne zlorabe;

- posebej je treba razmisliti o možnostih za varstvo koristi otrok v izvenzakonskih skupnostih.

7. Posebne možnosti preventivnega delovanja

- razširiti delovanje telefonske linije "klic v sili" tudi na probleme trpinčenega otroka (kratkoročna naloga);

- ker je "klic v sili" dostopen večinoma le ljudem v urbaniziranih okoljih, je treba usmeriti prizadevanja v to, da bi postopno v krajih z OS ali zdravstvenim domom zagotovili redne obiske strokovnjaka, h kateremu bi se ljudje lahko zatekli po nasvet (cilj daljšega razdobja).

8. Ena začetnih nalog na tem področju je, da opredelimo okolja, ki pomenijo glede trpinčenja otrok posebno tveganje.

9. Opredelitev in spremljanje pojava. Naloge:

- sporazumeti se o enotni in kolikor mogoče precizni definiciji pojava, ki bo v različnih službah in različnih okoljih omogočala usklajeno, medsebojno primerljivo spremljanje pojava (koristno izhodišče bi lahko bila opredelitev trpinčenja otrok v ISCA, Mednarodnem stalnem komiteju o trpinčenju otrok pri Mednarodnem združenju za varstvo otrok v Zenevi; glej dokument Opredelitev trpinčenja otroka, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana, januar 1987, mimeo, pripravila dr. Anica Kos-Mikuš);

- sporazumeti se o načelnih vprašanih spremljanja tega pojava.

10. Vprašanja organizacije dela

- elementarna zahteva je zagotoviti ustrezen pretok informacij o ugotovljenih primerih med posameznimi odgovornimi službami in institucijami;

- zaradi učinkovitejšega delovanja bo nadalje treba precizirati oblike dela, delitev nalog in način povezovanja vseh pristojnih institucij oziroma služb;

- prvi korak pri tem je elementarni model ukrepanja za področje socialne službe; dopolnjevanje tega modela in oblikovanje modelov za druge službe je naloga naslednje delovne faze;

- vlogo ozrednje svetovalne ustanove, ki bi skrbela za koordinacijo in razvoj dela na tem področju (seveda ob sodelovanju in podpori vseh drugih odgovornih institucij) naj prevzame Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše; za to dejavnost je treba zagotoviti ustrezna sredstva;

- poleg dejavnikov, navedenih doslej, velja v mrežo sodelujočih vključiti tudi ustrezne organe državne uprave; sise za relevantna področja družbene dejavnosti; Zvezo prijateljev mladine; organizacijo Rdečega križa, katere široka razpredenost po terenu daje velike možnosti za odkrivanje primerov nasilja nad otroki; Zvezo socialistične mladine; Zvezo pionirjev in končno še ustrezne samoupravne organe v krajevnih skupnostih (hišne svete, socialne komisije itd.);

11. Vloga SZDL na obravnavanem področju je predvsem iniciatorska. V tej vlogi naj koordinacijski odbori za načrtovanje družine, sveti za socialno in zdravstveno politiko, sveti za vzgojo in izobraževanje oziroma ustrezne druge oblike dela pri občinskih in mestnih konferencah SZDL skupa z odgovornimi ustanovami s svojega območja obravnavajo vprašanja ustreznih praktičnih ukrepov glede na regionalne posebnosti problematike.

12. Podrobnejšo izvedbo nekaterih nalog nakazujeta dokumenta Nekateri predlogi za preprečevanje pojava trpinčnega otroka v SR Sloveniji - osnutek (Ljubljana 1986; mimeo, sestavili Marjan Conč, dr. Anica Kos - Mikuš in dr. Alenka Selih) in Družinskopravni ukrepi za varovanje koristi otrok - teze (Ljubljana 1986; mimeo, pripravil dr. Karel Zupančič), ki sta sestavni del teh stališč in priporočil.

13. Pričujoča stališča in priporočila se pošljejo vsem temeljnim družbenim organom, ustanovam in organizacijam, na katere se nanašajo.

Predsednik KO:
dr. Janez Malačič

Milan Martinović, Znanstvene osnove socijalnog rada. Narodne novine, Zagreb 1987

Po več kot tridesetih letih organiziranega izobraževanja za socialno delo smo v Jugoslaviji dobili v knjižni obliki še drugi učbenik o socialnem delu. (Prvi je bil *Socijalni rad* Y. R. Nedeljkovića iz leta 1982.) Teorija socialnega dela sicer ni tako slabo razvita, kot bi lahko sklepali iz navedenega podatka, saj obstajajo različna študijska gradiva za interno uporabo, skripta, zbirke tekstov in podobno. Vendar dejstvo, da je tako malo knjižnih objav, kaže, da je pisanje o socialnem delu težavno in tvegano početje. Avtor nove knjige, dr. Milan Martinović, je profesor na oddelku za socialno delo Pravne fakultete v Zagrebu, knjiga pa je namenjena študiju socialnega dela na visoki stopnji.

Vsebinsko je knjiga razdeljena na naslednja poglavja: I. Kaj je veda o socialnem delu - problemi konceptualizacije, II. Specifičnosti metodologije vede o socialnem delu, III. Temeljni pojmi vede socialnega dela, IV. Nekatera področja poklicnega socialnega dela, V. Vprašanja interdisciplinarnosti in timskega dela. Dodan je seznam literature, ki šteje 64 enot, vendar ne zajema vseh del, ki so navedena v tekstu. Novosti v konceptualizaciji vsebujeta predvsem I. in III. poglavje, ki jima namenjamo več pozornosti.

Avtor ugotavlja, da se avtentična znanstvena osnova socialnega dela ni oblikovala hkrati z razmeroma dolgotrajno prakso poklicnega socialnega dela. Polemizira s tistimi jugoslovanskimi teoretiki, ki pojmujejo socialno delo predvsem kot instrument socialne politike, nasprotuje funkcionalizmu kot teoretičnemu modelu ameriških avtorjev ter izenačevanju socialnega dela s socialnim skrbstvom. Sledi kratka analiza prispevka Y. R. Nedeljkovića, ki kot predmet socialnega dela navaja človečnost na delu. Martinović ocenjuje Nedeljkovičev pristop kot originalen in relevanten v svetovnem merilu, a dodaja, da ta koncept "vendar ne vsebuje preciznejše opredelitve in elaboracije

pojmovno - kategorialnega sistema tega specifičnega znanstvenega področja". Zato Martinović dopolnjuje človečnost na delu s stališčem L. Rössnerja, ki smatra za glavno področje znanosti o socialnem delu socializacijske probleme. S povezovanjem obeh pogledov pride Martinović do sklepa, da so v fokusu interesa vede o socialnem delu temeljne kategorije: človeške potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacija; kot definicijo predmeta vede o socialnem delu predlaga raziskovanje strukture človeških potreb, poti in načinov njihovega zadovoljevanja in humanizacije (podčrtal M.M.), socialnega vedenja in preprečitve socialnih potreb.

Ker socialno delo izhaja iz temeljnih, sorodnih oziroma pomožnih disciplin (oznake raznih avtorjev se razlikujejo), mora vsakdo, ki razmišlja o socialnem delu, opredeliti odnos med njimi in socialnim delom. Martinović navaja mnenja raznih avtorjev o odnosu socialnega dela do sociologije, psihologije, antropologije, prava, medicine in politične ekonomije.

Ob koncu poglavja podaja temeljne značilnosti vede o socialnem delu, ki so: uporabnost, integrativnost in rezidualnost. Uporabnost je povezana s pomagajočo funkcijo socialnega dela, integrativnost je povzemanje in povezovanje relevantnih spoznanj z raznih področij v vedo o socialnem delu; z rezidualnostjo pa avtor označuje dejstvo, da vede o socialnem delu kljub uporabi spoznanj z različnih področij ni mogoče reducirati na nobeno od njih. Rezidualnost naj bi ne bila ovira za konstituiranje znanstvenega področja socialnega dela, vendar po našem mnenju rezidualnost lahko vodi v negativno definicijo in nejasnosti glede predmeta socialnega dela.

V II. poglavju so opisane specifičnosti metodologije vede o socialnem delu. Posebej je poudarjena razlika med sociologijo, ki se glede predmeta in okvira raziskovanja usmerja v globalno družbo in njeno strukturo, metodološki okvirji vede o socialnem delu pa so vezani na raziskovanje skupnosti (str. 14). Avtor navaja kritične misli o (do)sedanjem poučevanju treh metod socialnega dela in zahteva prehod od metodike k metodologiji, od veščin k znanosti. Nato podaja prikaz teoretičnih temeljev "študija predmeta in metode socialnega dela na primeru študija skupine in metod skupinskega socialnega dela ter študija skupnosti in metod dela v skupnosti".

V III. poglavju je podana opredelitev predmeta vede o socialnem delu. "Veda o socialnem delu proučuje socialno

delo kot specifično organizirano prakso, človeške potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacijo, socialno vedenje ter socialne probleme in njihovo preprečevanje." (str. 26)

V nadaljevanju so predstavljena številna pojmovanja o socialnem delu, o njegovih značilnostih in razvoju. Prevladujejo stališča, da je socialno delo pomagajoča aktivnost oziroma da je to svetovalna, instruktivna in spodbujevalna aktivnost. Avtor se zavzema za tiste tendence v poklicnem in prostovoljnem socialnem delu, ki se izražajo v humanizaciji življenjskega in delovnega okolja ter v preventivnem delu.

Precej pozornosti je namenjeno povzemanju stališč o pojmu, zadovoljevanju in humanizaciji potreb. Govor je celo o hreitologiji kot celoviti teoriji potreb. Posebej so prikazane "socialnozaščitne" potrebe, ki jih je treba posloveniti kot "socialnoskrbstvene". Avtor deli potrebe na materialne, potrebe razvoja in tiste, ki implicirajo značilnosti socialnega primera. Sprašuje se, katere potrebe je treba zadovoljiti kot pogoj za normalno existenco in katere je treba humanizirati, ker so neavtentične, popačene, luksuzne. S humanizacijo potreb razume organiziranje poklicnega in prostovoljnega socialnega dela pri humanizaciji delovnega in življenjskega okolja.

Kot drugo pomembno kategorijo (poleg potreb) povzema po Rössnerju socialno vedenje. Nato po Dahrendorfu navaja vrste norm, s katerimi diagnostirajoča instanca ocenjuje socialno vedenje. S pomočjo norm se postavlja socialna diagnoza, to je primerjava dejanskega vedenja z vedenjem, ki je predpisano z normami. Ker je socialno vedenje povezano s socializacijskimi procesi, opisuje še pojem in etape socializacijskega procesa.

Nazadnje sta v tem poglavju prikazana pojem socialnega problema in socialne preventive. Izhajajoč iz mnenj tujih (zlasti F. J. Davisa) in jugoslovanskih piscev, predlaga avtor svojo tipologijo socialnih problemov, ki so treh vrst: 1. korelativni s societalnim razvojem (ekonomska negotovost, bolezn, problemi družine, manjšin itd.), 2. vezani na disocializirano vedenje, konflikte vrednot in norm, 3. vezani na naravno-ekološke procese. (str. 60)

O socialni preventivi avtor meni, da ima preventivno socialno delo funkcijo socialnega razvoja oziroma obratno, da je socialni razvoj hkrati preventivno socialno delo.

V 14. poglavju, ki prikazuje področja socialnega dela, je

obravnavano socialno delo na področju socialnega skrbstva, v zdravstvu, gospodarstvu, šolstvu ter skupnostno socialno delo (socijalni rad u razvoju zajednice). Pri slednjem obravnava prostovoljno socialno delo ter opozarja na razliko med le-tem in prostovoljnim delom nasploh ter na to, da stara vaška solidarnost ne more biti model za socialno delo v modernih urbanih naseljih.

V zadnjem poglavju avtor obravnava interdisciplinarnost in socialno delo. Pravi, da se interdisciplinarnost kaže pri uporabi spoznanj drugih znanosti, uporabi različnih raziskovalnih metod, raziskovalnih rezultatov ali izkušenj določenih ved. Tim pa opiše kot formalno skupino strokovnjakov, povezanih z namenom, da rešujejo določene probleme z integracijo svojih znanj in skupnim delovanjem. Cilj tima je interdisciplinarnost. Upoštevanja vredna so opozorila na psihodinamične procese in njihov vpliv na delo tima. Nazadnje so prikazane še možnosti za timsko delo v centrih za socialno delo.

Martinovičeva knjiga predstavlja pomemben prispevek k oblikovanju socialnega dela kot znanosti. Predvsem je v jugoslovanskem merilu doslej najbolj popoln, konzistenten in v srž segajoč teoretični sistem vede o socialnem delu. Omejitev na temelje daje izhodišča pripadnikom drugih znanosti, da prikažejo prispevek oziroma mesto svojih disciplin v socialnem delu, ne kot seštevek, ampak kot zlitje njihovih načel, vsebine in metod v novo vedo o socialnem delu. Za pripadnike drugih disciplin je Martinovičeva knjiga izziv, da svoj bolj ali manj parcialni pogled na socialno delo primerjajo z njegovim videnjem celote. Eno od sredstev za to je timsko delo pri reševanju problemov, vednar je po našem mnenju tovrstno delo še vedno bolj multidisciplinarno kot resnično interdisciplinarno. Martinovičev tekst je tudi izhodišče za graditev mostu med postavljenimi teoretičnimi temelji socialnega dela in prakso ter za poglobljeno razpravo o številnih vprašanjih, ki so v njem le nakazana. Pričakovati je, da bo ob tem prišlo tudi do razhajanj in nasprotujočih si pogledov, kar pa je ob nalogi, kakršna je razvoj nove znanosti, neizbežno.

dr. Andreja Kavár-Vidmar

Glede na to, da je Martinovičevo delo kot celoto predstavila Andreja Kavár-Vidmar, se bom omejil le na tiste dele Martinovičeve knjige, kjer se razpravlja o splošnih vprašanjih konstituiranja vede o socialnem delu. To je tudi osnovni namen Martinovičevega dela. "Osnovna naloga študije je

definirati osnovne pojme (kategorije) vede o socialnem delu in pojasniti metodološke specifičnosti tega uporabnega, integrativnega in rezidualnega znanstvenega področja." Ze s tem, da si je zastavil to nalogo, se je Martinović uvrstil med tiste teoretike socialnega dela, ki jim socialno delo ni le praktična stroka, ki se hrani z nesistematično izbranimi in nepovezanimi deli in drobci "fundamentalnih" ved, ampak tudi posebna veda. Lahko, da je to le predpostavka, ki jo je šele treba dokazati, a izreči to domnevo in posvetiti energijo njenemu preverjanju je dejanje, za katero je treba nekaj poguma, saj odstopa od še vedno vplivnih pojmovanj, ki odrekajo socialnemu delu status posebnega področja raziskovanja in teoretičnega razmišljanja ter mu odmerjajo prostor podrejene stroke v senci uveljavljenih ved. Tako dejanje predpostavlja neko novo identifikacijo, ki je za nadaljnji razvoj socialnega dela lahko le produktivna. Martinović sicer nima ugodnega mnenja o interfakultetnem študiju socialnega dela kot programskem in konceptualnem dosežku v procesu konstituiranja socialnega dela kot vede, zdi pa se, da je ta študij vendarle prispeval k temu procesu, če ne drugače *per negationem*, tako da je odprte in pričakujoče glave opozoril na osnovni manko, na manko koncepta socialnega dela kot vede in integracijskega dejavnika celotnega študija.

Tako je druga točka v prid Martinoviću ta, da je pokazal na to odsotnost. To je bilo seveda mogoče le zato, ker je postavil drugo domnevo; ker se je postavil na drugo stališče, na stališče afirmiranja socialnega dela kot vede. Pravilno ugotavlja: "Paradoksalna pa je situacija, da se, za razliko od drugih poklicev, ni vzporedno z razvojem te specifične prakse (socialnega dela) razvila njena avtentična znanstvena osnova." Pravi, da je razvoj praktičnega socialnega dela, teorije in izobraževanja na tem področju vsilil vprašanje konceptualizacije in definiranja znanstveno teoretičnih izhodišč praktičnega socialnega dela. Omenja poskuse B. Piccardove, L. Rössnerja in I. Nedeljko-oviča. "Vendar pa so redki in skromni prispevki, ki imajo pretenzije, da bi celoviteje in precizneje določili predmet raziskovanja na tem znanstvenem področju, opozorili na specifično metodologijo vede o socialnem delu, pojasnili njene fundamentalne kategorije in odnos s sorodnimi družbeno-humanističnimi in drugimi področji." "...dominira stališče, da specifična praksa socialnega dela in poklic socialnega delavca ne nastajata na avtentični znanstveni osnovi, ampak na spoznanjih drugih znanosti in filozofije, na načelih interdisciplinarnosti in kumulativnosti spoznanj." Vse do danes praktično socialno delo nima avten-

tičnega spoznavnoteoretičnega temelja, opira se na teoretične sisteme prej in trdneje konstituiranih znanosti, odvisno od predmeta raziskovanja in praktičnih potreb strokovnega socialnega dela."

Martinović ne skuša podrobneje odgovoriti na vprašanje, zakaj je prav v socialnem delu tak položaj, ko imamo vendar vrsto drugih, po svoji notranji strukturi in položaju med drugimi vedami v odnosu med teorijo in prakso podobnih ved, ki se jim v splošnem ne odreka *raison d'être* (npr. organizacijske vede, upravne vede, pedagogika). Zdi se, da pripisuje to stanje dvema skupinama dejavnikov: naravnemu razvoju vsake vede, ki se je v socialnem delu morda zakasnil ali pa potekal počasneje (zanimivo bi bilo raziskati, zakaj) in posebnim okoliščinam v naših razmerah, ko je veljalo pojmovanje, da je socialno delo instrument socialne politike.

Tretja točka v njegov prid je dejstvo, da zavrača stališče nekaterih jugoslovanskih avtorjev, da je socialno delo instrument socialne politike. "Ker ne more zgraditi eksplanativne teorije, socialna politika ne more biti znanstveno izhodišče socialnega dela, ampak zavaja poklic socialnega delavca v golo rutinerstvo in socialno administracijo, kar se potrjuje v naših sodobnih pogojih."

Četrtič, Martinović zavrača "metodološki redukcionizem", tj. težnjo, da bi vedo o socialnem delu reducirali le na metodiko socialnega dela, in se zavzema za razvijanje teorije. "Po takem pristopu ("redukcionističnem") se praktično socialno delo pojmuje kot množica veščin in spretnosti pri delu s strankami... Tu se ne zastavlja vprašanje znanstvene utemeljitve praktičnega socialnega dela, teorije socialnega dela in metodologije raziskovanja v socialnem delu, dialektične povezanosti individualne, skupinske in institucionalne ravni... v raziskovanju in praktičnih socialnih dejavnostih v poklicnem in prostovoljnem socialnem delu."

Petič, Nedeljković, kot je znano, meni, da veda o socialnem delu proučuje "dejavno človečnost", je "raziskovanje zakonitosti nastanka in razvoja najrazličnejših oblik dejavne človečnosti skozi vso človeško zgodovino". Martinović obzirno zavrne to stališče in se zavzame za tako definiran predmet, ki ga je mogoče raziskovati z znanstvenimi metodami. "Konceptija avtorja (I. Nedeljkovića) je bolj usmerjena k razvoju "filozofije socialnega dela"... manj pa na znanost o socialnem delu..., ki se bavi z raziskovanjem specifične prakse... Naš namen je, ob spoštovanju odnosa med znanostjo

in filozofijo, poudariti možnosti znanstvene operacionalizacije pojma 'dejavna človečnost' ali realnega humanizma s pojmi, ki se lahko raziskujejo z znanstvenimi metodami v specifični praksi in z novimi spoznanji spreminjajo prakso in prispevajo k njenemu napredku."

Martinović zavrne tudi Rössnerjevo opredelitev predmeta socialnega dela. (Za Rössnerja je predmet vede o socialnem delu socialno vedenje - oblike socializiranega in disocializiranega vedenja s korelativnimi pojmi: socialna kontrola, vrednostni sistem itd.) Nato pa poda svojo opredelitev predmeta vede o socialnem delu. Po njegovem so predmet vede o socialnem delu človeške potrebe in njihovo zadovoljevanje in humanizacija. Definira: "... predmet te humanistične vede (je) raziskovanje strukture človeških potreb, poti in načinov njihovega zadovoljevanja in humanizacije, socialnega vedenja in preprečitve socialnih problemov. Tu je Martinović, prav presenetljivo, v težko razumljivi eklektični težnji skombiniral dve slabi definiciji, ki ju je prej sam zavrnil, v tretjo. Nobeni od prej omenjenih definicij ni očital, da je parcialna in da ji manjka kot komplementarni del ravno druga od obeh obravnavanih. Če bi bilo tako, bi bil poskus kombiniranja obeh definicij razumljiv. Tako ni ne razumljiv ne utemeljen. To je storil potem, ko je pravilno ugotovil: "Ker sta praktično socialno delo in poklic socialnega delavca racionalni in na znanosti utemeljeni dejavnosti, s katerima se zagotavlja pomoč posameznikom in skupinam pri zadovoljevanju njihovih fundamentalnih potreb in spadata v skupino pomagajočih ... poklicev, predstavljata praktične humanistične dejavnosti." "Veda o socialnem delu usmerja svoje spoznavno zanimanje ... na načrtno in metodično dejavnost praktičnega socialnega dela, ki se osredotoča na pomoč posameznikom, skupinam, družinam pri zadovoljevanju in humanizaciji socialnih potreb, pri socializacijskih procesih, pri preventivi in reševanju socialnih problemov."

Tu moramo Martinoviću zoperstaviti svoje stališče. Niso potrebe specifični predmet proučevanja vede o socialnem delu, temveč pomoč ljudem pri njihovem zadovoljevanju. Proces pomoči (vrste in oblike pomoči) ljudem, ki so naleteli na ovire pri zadovoljevanju svojih potreb, in jih ne morejo premagati sami, je specifični predmet vede o socialnem delu. Kako pomagati, da bo pomoč sprejeta in učinkovita, je problem, ki je prav tako pomemben kot problem, kako uspešno zdraviti, vzgajati, upravljati, organizirati delo. Seveda ne vsaka pomoč, ampak pomoč, usmerjena na izboljšanje človekove socialne vključitve in socialnega funkcioniranja. To ne pomeni, da so potrebe nekaj irelevantnega za socialno delo, pomeni le, da niso specifičen predmet njegovega

proučevanja, razen če bi si dovolili konstruirati posebno "potrebo po socialni pomoči". Martinović pravilno ugotavlja, da je predmet vede o socialnem delu praktično socialno delo. "Predmet raziskovanja vede o socialnem delu je praktično socialno delo ... socialne potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacija, socialno vedenje in socializacijski procesi ter socialni problemi in njihova prevencija." Na drugem mestu: "Veda o socialnem delu... proučuje socialno delo kot specifično organizirano prakso, človeške potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacijo, socialno vedenje in socialne probleme ter njihovo preventivo."

Predmet vede o socialnem delu je, v ožjem smislu, prav socialno delo kot specifično organizirana praksa, v širšem smislu pa so njen predmet vsakršni procesi pomoči ljudem v stiskah in prikrajšanih socialne narave; procesi pomoči na medosebni, skupinski in skupnostni ravni; procesi "formalne" in "neformalne" pomoči. Ta veda proučuje, kako si ljudje v družbi pomagajo, kakšne institucije pri tem razvijejo, kako te delujejo; to proučuje z namenom, da bi ljudi ozavestila o teh dogajanjih v družbi in jim dala pojmovna orodja za njihovo usmerjanje.

Nič nenavadnega se nam ne zdi, če opredelimo predmet medicine kot zdravljenje, ali če rečemo, da je predmet pedagogike proces vzgoje in izobraževanja. Cemu torej ne bi mogli reči, da je predmet vede o socialnem delu proces nudenja pomoči v socialnih stiskah in pri socialnem vključevanju?

Martinovičev prispevek moramo videti v kontekstu dosedanjih opredelitev socialnega dela pri nas. V grobem lahko razdelimo pojmovanja socialnega dela na dve skupini: tiste, ki definirajo socialno delo kot "instrument socialne politike" ali kot zgolj praktično stroko in ki mu v odnosu do drugih ved bolj ali manj eksplicitno pripisujejo podrejen položaj ter odrekajo status samostojne vede, priznavajoč mu zgolj status stroke, katere teoretično osnovo sestavljajo različne druge discipline in njihovi deli; in tisto, ki se je po našem mnenju začela uveljavljati z Bečinovo razpravo o znanosti o socialnem varstvu in ki išče osnovna določila samostojne vede o socialnem delu, relativno avtonomne tako v odnosu do drugih ved kot še posebej v odnosu do socialne politike kot "nadrejene dejavnosti", (saj o vedi tu ne moremo govoriti, kot lepo pokaže tudi Martinović). To vrsto je nadaljeval Nedeljković, sem pa nedvomno lahko prištejemo tudi, žal v jugoslovanski strokovni javnosti premalo znana in sploh premalo publicirana razmišljanja sodelavcev ljubljanske šole za socialne delavce, vsaj od portoroškega

posvetovanja višjih šol za socialne delavce (1970) dalje.

Martinoviču lahko očitamo, da Bečinovega prispevka sploh ne omenja, na naš rovaš pa gre, da ne omenja prispevka ljubljanske šole.

V celoti gledano pa je Martinovičevo delo pomemben prispevek h konstituiranju socialnega dela kot posebne vede.

Blaž Mesec

Darja Zaviršek, Zgodba o Josipdolu, RK ZSMS, Ljubljana 1987

Kot pove že naslov, gre za knjigo, ki govori o prebivalcih Josipdola, majhnega kraja pri Ribnici na Pohorju. Knjiga je podnaslovljena kot Antropološka študija. Ker je tovrstnih izdelkov, ki tako celovito in zjedreno obravnavajo odnose v neki skupnosti, pri nas zelo malo, je primerno opozoriti na nekaj aspektov.

Že naslov pove, da gre za zgodbo, ki ni samo študija, analiza, pač pa nekaj več - je pripoved o skupnostni akciji. Na začetku je šlo pravzaprav za socialno akcijo v povsem skupnostnem smislu, ki je bila eden od projektov mladinske delovne akcije na Kobanskem, kar pomeni, da so bili na začetku v ospredju povsem pragmatični, tisti najnujnejši problemi, ki naj bi se ublažili s prostovoljnim delom. Iz tega in ob tem pa se je razvil nekakšen podprojekt, ki je po Darjini zaslugi prerastel v socialno-antropološko študijo, nastalo iz nestrukturiranih razgovorov, zbiranja ter analize gradiva o zgodovini Josipdola, in seveda z ekskurzom v teorijo mita, katerega aplikacija na josipdolsko skupnost dobro ponazarja tehtnost tistega reka, ki pravi, da je najboljša praktična stvar dobra teorija.

Skozi enajst poglavij, ki so na stotih straneh zvezana v analitično, a berljivo in preprosto pisano pripoved, se nam Zgodba o Josipdolu razkriva pravzaprav na treh ravneh: na sociološki, na socialni in na nezavedni ravni.

Na prvi ravni se nam kaže Josipdol kot usoda tipično delavskega kraja, ki je pod različnimi režimi in različnimi ideologijami (vse do leta 1800) vedno znova doživljal vzpon in propad, pri čemer je propad najdosledneje izveden 1984 leta, ko sta izkoriščanje in kriminal (od zunaj nameščenih) direktorjev pripeljala do zaprtja kamnoloma. Vse do takrat

so delavce mirili z besedami, ki so jih poslušali že vsaj v tridesetih letih s strani takratnega kapitalista Lenarčiča - "Potrpite, saj bo šlo na bolje!", v resnici pa se je zgolj nadaljeval nezadržan propad Josipdola. V prejšnjem sistemu se je temu procesu še lahko reklo t.i. prvotna akumulacija kapitala, ki pa je po revoluciji evoluiral v socialistično korupcijo, kar je imelo za josipdolsko skupnost pomen naravne katastrofe: nujna je bila likvidacija kamnoloma in s tem se je razbilo, kot ugotavlja avtorica, "edino materialno sredstvo, skozi katerega se je skupnost ohranjala in se prepoznavala" (str.58). To je potegnilo za sabo tudi ukinitve edine gostilne, ki je v kraju delovala kot "institucija komunikacijskih vezi", kar je imelo za posledico "smrt Josipdola", kot so temu rekli sami domačini (str.59).

Če je eno glavnih meril socializma prav preraščanje neenakosti med centrom in periferijo, je "smrt Josipdola" eklatanten primer zapostavljanja potreb po inovacijah (nespremenjena "tehnologija" ročnih kladiv in "špic" ter "purharske" delovne sile v kamnolomu) ter potreb po razvisti komunikacij - zato je Ribnica postajala vse bolj periferija Radelj, Josipdol pa periferija Ribnice (eden od intervjuvancev pravi: "Občina nas gleda z devetega stališča", str.95). Namesto povezovanja na podlagi notranjih različnosti, ki bi sprostila mobilnost, je socializacija ("podružbljanje") v Josipdolu uvedla obraten proces - izolacijo skupnosti ter atomizacijo njenih prebivalcev; če so se delavci še v tridesetih letih lahko kot kolektiv organizirano uprli izkoriščanju s splošnim štrajkom, odmevnim po vsej Sloveniji, gre zdaj za tiho propadanje kraja z ogromnim odstotkom invalidsko upokojenih in z alkoholizmom kot prevladujočo folkloro Josipdolčanov.

Tu se začne tisti nivo branja, ki mu lahko rečemo socialni. Gre za (trenuten) presek skupinic znotraj josipdolske mladine, ki vendarle ni nekaj slučajnega, saj kaže na razmere, ki so naredile po eni strani "ideološko vzgojeno" in "neproblematično" mladino (str.72), ki pa je ob tem soočena z velikim pomanjkanjem socialnih alternativ znotraj skupnosti (velja zlasti za tiste iz nižjega sloja) in hkrati obremenjena z travmatičnostjo prehoda v drugo, bodisi študijsko ali življenjsko okolje razvitejšega kraja (iz intervjujev: "Če se nekdo na nekaj navadi, ne more drugače... Imel sem možnost, da bi se odselil. Fužinar mi je ponujal stanovanje, pa nisem sprejel"... "Jaz sem eden tistih, ki ne vem, kako bi se privadil"...Itd.) Zelo poučna je tudi analiza podatkov o nezakonskih otrocih, ki se nanašajo na predvojni čas in na prvo sociološko študijo v Sloveniji, ki jo je naredil župnik Jože Lampret (1938). V

njej je izpostavil sovpadanje upada števila zakonskih in porast števila nezakonskih rojstev s slabimi gospodarskimi razmerami, kar se pozna še danes v velikem številu nezakonskih otrok in izvenzakonskih skupnosti v Josipdolu, kjer "Poroka ljudem ne predstavlja temeljnega kamna, ki je za skupno življenje dveh potreben" (str.51), kot ugotavlja avtorica, kar je za takšen nerazvit in tradicionalen kraj vsekakor nenavadno.

Tretja, recimo ji nezavedna raven, govori o mitu kot središčni pripovedi o nastanku in obstanku Josipdola, ki je v funkciji nekakšnega veznega tkiva josipdolske kulture in se zato upravičeno vleče kot rdeča nit skozi celotno knjigo. Avtorica govori o dveh mitih - o mitu kot genizi josipdolske skupnosti, katerega glavni junak je Josip Langer s svojim nesrečnim sinom, in o mitu kot "ekonomskem kodu" (mit o kamnu in kamnoseštvu). Če je prvi mit pripraven nadomestek za izgubo zgodovinskega spomina josipdolskih prebivalcev, pa je drugi mit ustrezen zlasti v ideološkem smislu. Prav v tem delu, ki mu recenzent (dr. Stane Južnič) priznava celo "dvig do literarne ravni", so dragoceni nastavki za razmišljanje o mitu kot socialnem proizvodu in načinu integracije skupnosti; pri tem so nakazane tudi možnosti manipuliranja z mitom, ko se lahko uporabi v instrumentalne namene, kar je zelo blizu tistemu pojavu, ki mu pravimo religija. (Ob tem ni nepomemben podatek, da je mit o nastanku Josipdola, ki ga učijo celo v osnovni šoli, nastal prav v Ribnici kot tradicionalno-rivalskem kmečkem naselju nasproti delavskemu Josipdolu).

Nenazadnje je Zgodba o Josipdolu tudi dober primer takoimenovanega kvalitativnega in akcijskega raziskovanja. Intervjuji, objavljeni na koncu knjige, pa so dragocen material, ki presega zgolj kvantitativni pristop.

"Hudič tolče po nas", pravi ena od intervjuvank (str.83), ko govori o razmerah v Josipdolu. In tudi v tem smislu je knjiga danes izredno aktualna.

Srečo Dragoš

E. Shorter, The History of women's bodies, Pelican Books, London 1984 (Zgodovina ženskih teles)

Weiber sterben, kein Verderben,
Gaul verrecken, das macht Schrecken.¹

Ko je babica opazila, da sem poslal ponjo, je sklenila pohiteti z delom. Na silo je določila nekaj žensk, da so držale porodnico na sredini. Medtem je sama z ostalimi ženskami začela vleči otrokove ude na eno stran, ženske pa so vlekle porodnico na drugo. Končno je bil otrok na silo iztrgan iz nje in ta ocepitev je bil podobna (kot mi je dejala sama) izstrelitvi s pištolo.

(Porod gospe Wolaston, London 1657)²

Na Shorterjevo delo je po eni strani mogoče gledati kot na eno izmed mnogih v produkciji literature, ki jo pišejo moški o "ženskem vprašanju", in po drugi strani kot na pomembno delo, ki popisuje mitologizacije ženskega telesa. Njegovo raziskovanje je umeščeno v evropski prostor 18. in 19. stoletja, kjer se mitologija ženskega rojevanja, ženskih bolečin in bolezní še z enako močjo kot pri nosečnicah arhaičnih družb veže na prepadenost, strah in potrebo zavarovati lastno telo pred zlimi in nečistimi silami. Hkrati s tem Shorterjev prikaz ženske, njenih bolezní in oploditev, razbija naše prepričanje o "dobrih starih časih", ko je ženska še rojevala v lastnem domu v prisotnosti sorodstva in sosedstva.

V Shorterjevem delu se sicer dobro znana dejstva prikazujejo v mučni brutalnosti in vzbujajo v prvem hipu videz neresničnosti zaradi metodološkega pristopa, ob takšnih temah sicer le redko uporabljenega. Tehnika nizanja konkretnih primerov inferiornosti ženske in viktimizacije njenega telesa v zgodovini podvoji grozo, ki jo nosijo s seboj teoretske eksplikacije delovanj patriarhalnih družb.

Knjiga prikaže vrednost ženske in njenega telesa kot zgolj ekonomsko vrednost, ženska je uporabno blago in je kot takšna izenačena s statusom delovne živali. Ker pa je trpežnost njenega telesa običajno manjša, je manjša tudi njena uporabna vrednost (Got a dead wife? No big deal. Got a dead horse? How you squeal.)

Zato je razumljivo, da je "ženski način življenja" prinašal s seboj večjo in hitrejšo smrtnost. To velja zlasti za ruralna področja, kjer je v 19. stoletju umrljivost žensk 30% višja od moške, medtem ko je v mestih višja le za 10%. Zlasti je bila smrtnost visoka med poročenimi ženskami, med katerimi je vladal eden najmočnejših strahov - strah pred smrtjo ob porodu.

Znotraj moškega sveta pa so vedno obstajale ženske zveze, katerih delovanja so pogosto protislovna, vseskozi pa so

pomembna oblika ženske solidarnosti (npr. pomoč pri rojstvih, ob menstruacijah, v času zimskih opravil) in eden od načinov medsebojnega varovanja pred moškim nasiljem.

Tu začenja Shorter razbijati mit o rojstvu kot "naravnemu zakonu stvari", kjer naj bi v preteklosti prav zaradi globokega prepričanja vanj izostali strah, bolečine in skrbi. Rojevanje kot del "naravnega procesa" so raziskovalci dolgo utemeljevali z dejstvom, da je v preteklosti ženska rojevala v "naravnem, domačem okolju", brez zdravnikov in odvečnih posegov v družinsko privatnost.

Shorter s kopico primerov dokazuje nasprotno: ženska je bila tudi v preteklosti, ponekod še vse do 19. stoletja, od trenutka, ko je njena nosečnost postala vidna, podvržena najrazličnejšim postopkom, ki so se kot predporodna delovanja omejevali na mistične prepovedi in tabuizacije ter se držrma zaključevali v poporodnih ritualih "čiščenja". Zanimive so podobnosti med postopki, ki jih našteva Shorter, in tistimi, ki jih kot predporodno skrb za zavarovanje nosečnice, otroka in skupnosti najdemo v kulturah Afrike, Azije in Latinske Amerike.

Tudi evropska kultura po logiki homeopatske in okužbene magije varuje otroka v materinem telesu s pomočjo kodeksa pravil in prepovedi, ki veljajo v predporodnem času (če nosečnica gleda v luno, bo njen otrok mesečnik; če se nosečnica zdrzne, ko poskoči pes, bo imel njen otrok pasje noge itn.). Takšni predporodni skrbi, ki kaže na to, da je bil porod vse kaj drugega kot le "naravni tok stvari", so sledili neposrednejši postopki discipliniranja in viktimiziranja ženskega telesa. Med njimi je bilo najučinkovitejše puščanje krvi, ki je bilo pogoj za vsak uspešen porod, saj se je uspeh poroda meril s številom venesekcij.

Tradicionalno rojstvo je bilo nato družabni dogodek, ki se ga je ponekod udeležilo veliko število ljudi. Kako so se prej omenjeni postopki razlikovali od kraja do kraja, pokaže Shorter na primeru francoskega Languedoca razlika v pravih poroda. Na vzhodnem delu pokrajine je bilo moškim prisostvovanje pri porodu prepovedano, v centralnem Languedocu pa je bil porod praznovanje za vse družinske člane in ljudi iz okolice. Posebno pozimi so takšen dogodek izkoristili za veliko zabavo, ki so jo spremljali moški s kartanjem in otroci z igranjem. Nekateri so opazovali potek poroda skupaj s starejšimi ženskami in se gnetli okoli porodnega stola, ki je bil od 16. ter tja do začetka 19. stoletja v rabi po mestih. Na vasi se je takšen zločljiv

stol brez naslonjala uveljavil kasneje in tako so ponekod ženske še globoko v 18. stoletje rojevale stoje, čepe ali na kolenih.

Porod je potekal v odsotnosti zdravnika in v prisotnosti babic, ki jih je Evropa pred letom 1800 delila na urbane in ruralne. Spretnost, sposobnost in tudi ugled so pripisovali zlasti babicam v mestih, ki so jih cenili celo zdravniki in katerih pozicija je bila presenetljivo avtonomna. Shorter omenja, da so bile pred letom 1750 urbane babice bolj podkovane o porodnih postopkih kot zdravniki, čeprav se je njihova strokovnost končala takoj, ko so pri porodu nastopile komplikacije. Če se je resnična nestrokovnost urbanih babic kazala ob nepričakovanih porodnih zapletih, je ruralno babico zaznamovalo popolno neznanje o človekovem telesu, ki so ga nadomeščali polmagični postopki in "rutina smrti, oropana vsega razumevanja", kot je zapisal neki francoski zdravnik 1775. Pogosto so bile intervencije ruralnih babic tako brutalne, da je oblast v 18. stoletju morala poseči po zakonskem reguliranju njihovih postopkov, saj je med njimi obstajalo trdno verovanje, da je najboljša babica tista, ki najbolj posega v potek poroda in v notranjost ženskega telesa.

Borba oblasti proti ustaljenim postopkom, ki so jih uporabljale, se je ponekod začel že v 17. stoletju. Leta 1669 mestne oblasti v Darmstadtu določijo, da babice ne smejo "prekmalu priganjati nosečnic, temveč jim pomagati, ko je čas ali pa v primeru, ko bi se le-ta upirala potiskanju iz strahu pred bolečinami. Babice tudi ne smejo posegati tiransko ali brezobzirno."³

Nadalje določilo mesta Lippstadta 1797 omenja, da "mnogo babic... širi porodni kanal s svojimi prsti z namenom, da omogočijo lažji izhod glave, ali iztiskajo vodo, ali potiskajo nazaj trtico, ali tlačijo naprej trebuh."⁴ Zanimivo je, da Percivall Willughby že v 17. stoletju zapiše: "Delo ali dolžnost babic pri naravnem rojstvu ni drugega, kot da sprejmejo dojenčka in nato izpeljejo porodna opravila, če je potrebno."⁵

S tem Shorter razbije mit o dobrih starkah-vražicah (wise women), ki rešujejo mlade matere in dojenčke pred smrtjo. V nevarnih situacijah porodnih zapletov se zlasti ruralne babice obnašajo namreč na tri načine: tako, da ne postore nič, tako, da iščejo zdravilo v folklornih, šarlatanskih postopkih ali pa tako, da na silo trgajo iz materinega telesa vse, kar spominja na telo novorojenčka. Večina babic je zlasti po vaseh poškodovala žensko pri povsem nezapletenih

porodih, ne da bi za to sploh vedele. Situacija se spremeni šele v drugi polovici 18. stoletja, ko se v mestih pojavijo babice iz državno plačanih šol.

Najbrž je mit o dobri starki-babici treba brati na nivoju simbolnega in v povezavi s pomenom, ki so ga imele različne zveze žensk. S tem, ko je bil celoten sistem rojevanja v njihovih rokah, so se upirale moški oblasti in si tako na nek neposredni način omogočale večjo samostojnost. Babice so pomenile eno prvih in najzgodnejših oblik ženske solidarnosti in tam, kjer je bilo moškim prisostvovanje pri porodu prepovedano, verjetno tudi neko varovalno steno pred moško brutalnostjo. S tem je pojasnjena tudi avtonomija, ki jo imajo babice mestnih predelov zahodne Evrope na eni strani in na drugi njihova stigmatizacija, ki je mnoge pripeljala na grmade poznega srednjega veka.

Zato je fenomen evropskega babištva potrebno povezati s fenomenom čarovnic. V 16. stoletju zapiše nizozemski humanist, zagovornik boja proti čarovnicam, Johannes Wierus, zanimivo tezo, da so se čarovniški procesi začeli kot "vojna zoper starke".⁶

Pogosta pričevanja so podobna tudi primeru iz nemškega Dilingena, kjer so v 16. stoletju med čarovniškim pogromom izbrali za čarovnico krajevno babico Walpurgo Hausman, ki je "priznala, da je vsako leto izgrebla kakšnega otroka, ga s svojim hudičem požrla, iz kosti pa naredila točo."⁷ Ime Walpurga (Walburga) je s čarovništvom povezano še od časov velikih romanj in graditev samostanov, ko je bila predstojnica ženskega samostana v Heidenheimu neka Walburga, ki je svoje čarovnije razširjala po vsej Nemčiji.⁸

Zato ni več naključje, da so vihanju svete inkvizicije v centralni Evropi sredi 15. stoletja sledile prve zakonske regulacije babic. Postopoma so se izkristalizirali trije vzorci nadzora nad babištvom. Najprej je v 15. in 16. stoletju zakon reguliral moralno in religiozno obnašanje žensk-babic. Leta 1452 je bila v Regensburgu prva uradna zaprisega babice, ki temelji na obljubi, da bo pomagala pri porodu vsaki ženski, tako bogati kot revni, z izjemo Zidinj (!).⁹

V 17. stoletju sledi zakon o izvajanju nadzora zdravnikov nad babicami, v 18. stoletju pa se pojavijo že omenjene državne vadbene šole za babice.

Pomembna oblika medsebojne ženske pomoči, kjer je imela babica veliko vlogo, je bila poleg poroda tudi pomoč ob

menstruaciji. Shorter opisuje primere doživljanja menstruacije s strani širše skupnosti kot "mesečno čiščenje žensk od hudiča in najrazličnejše umazanije". Takšno pojmovanje spet spominja na kulture, ki jih je Evropa takoj, ko jih je odkrila, označila za primitivne. Če mora "nečista ženska" v času menstruacije v nekaterih afriških skupnostih zapustiti svoje bivališče in se umakniti pred pogledi domačinov, mora evropska ženska še v 19. stoletju prati svoja oblačila, ki so umazana z menstrualno krvjo "na skrivnem in v malo vode", da s svojo nečistostjo ne okuži ostalih. Če mora ponekod ženska pustiti, da ji menstrualna kri odteka v zemljo, v zato pripravljeno jamico, mora evropska ženska pustiti, da ji menstrualna kri odteka v obleko, saj ji je prevedeno zadrževati jo s kosi blaga ali gaze. Babica pa je tista, ki skrbi, da se ženska kar najmanj boleče prilagodi svoji družbeni vlogi nečiste, umazane, nevarne itd.

Vloga babice je torej ves čas dvojna. Po eni strani ostaja s tem, ko poučuje žensko o njeni zli naravi, zaradi katere mora biti njeno telo ves čas podvrženo najrazličnejšim postopkom čiščenj, zarezovanj, trganj, omejevanj gibanja, pogleda in besede, garant ohranjanja utrjenih razmerij neenakosti med spoloma. Po drugi strani pa s pozicije avtonomnosti šamanke, babice-vražarice, v oblasti katere so rojstvo (ki ima nadih skrivnosti že samo po sebi), najrazličnejša zdravljenja, menstrualna čiščenja, uhaja disciplinatornim mehanizmom moškega sveta. Ženska-babica je nekaj več kot navadna ženska, je nekje vmes med ostro delitvijo na tiste, ki vladajo, in tiste, ki se jim podrejujejo. Zenske-babice rušijo trdno hierarhijo sveta in ga nagibajo k egalitarnosti. Družbena neujemljivost jim omogoča gibanje znotraj obeh polov, enkrat jih obkroža sij vražarice-čarovnice, drugič sij dobre babice-pomočnice porodnih žena.

Če se je pojem čarovnice na začetku vezal na ženske z "izjemnimi sposobnostmi", je dobival prizvok zlega, hudičevega in neukrotljivega tem bolj, ko se je oblast Cerkve krhala. Ko se je na višku srednjega veka dokončno militarizirala, je bila njena agresija uperjena najprej na tista bitja, ki so bila znotraj potrebe po totalni hierarhiji in totalni družbeni organizaciji, najbolj neumestljiva. K takšnim mentalitetam gre šteti tudi dvojnost babic, ki ne povzročajo le rojstev, ampak tudi smrt, bolečino, jalovost. Tako so začele goreti in grmadah babice-čarovnice v družbi z Zidi, oboji kot predstavniki drugačnosti, neujemljivosti in hkrati s tem, kot ljudje neke posebne avtonomnosti.

OPOMBE:

1. Shorter, Edward, The History of Women's Bodies, Pelican

Books, London 1984

2. idem., p. 62
3. idem., p. 60
4. idem., p. 61
5. idem., p. 62
6. Baschewitz, Doba čarovnic, CZ, Ljubljana 1966, p. 114
7. idem., p. 116
8. Odtod tudi Slovincem znana Valpurgina noč, ki jo "slovenske čaravnice praznujejo" v maju.
9. Prav v tistem času sta v Regensburgu uničena židovski geto in sinagoga, na njuno mesto pa v 16. stoletju postavijo romarsko cerkev Lepe Marije.

DELO S SUICIDALNIMI MLADOSTNIKI IN NJIHOVIMI DRUŽINAMI

Hepworth, D. H., Farley, O. W., Griffiths, J. K., Clinical Work with Suicidal Adolescents and Their Families. Social Casework, 69, 1988, 4, 195.

Članek obravnava psihosocialne faktorje, povezane s tremi fazami, ki vodijo do poskusa samomora, ocenjevanje ogroženosti in obravnavanje suicidalnih mladostnikov. Posebej je poudarjeno, da je treba delo s posameznikom povezati z družinsko ali skupinsko terapijo.

V ZDA se je v zadnjih tridesetih letih potrojil delež samomorov med mladostniki in mlajšimi odraslimi, kljub dejstvu, da je delež samomorov v splošni populaciji ostal v glavnem konstanten. Po najnovejših podatkih poskuša vsako leto samomor pol milijona mladih ljudi med 15. in 24. letom, od tega je 5000 poskusov uspešnih.

To ni le tragično zaradi izgube toliko mladih življenj, ampak je tudi velika obremenitev za svoje in prijatelje, ki jim ostane občutek krivde morda vse življenje. Teicher (1979) razlikuje tri stopnje v procesu, ki vodi do poskusa samomora. Prvo stopnjo sestavlja navadno dolga zgodovina problemov od otroštva dalje, zgodovina, ki pomeni predispozicijo za suicidalno dejanje. Na drugi stopnji pride do eskalacije problemov, povezanih z odraščanjem. Končno fazo sestavljajo tedni ali dnevi neposredno pred suicidalnim poskusom. V tej zadnji fazi pride do prekinitve stikov s svojci, vrstniki in prijatelji.

Med predispozicijskimi dejavniki so najvažnejši: travmatške izgube v otroštvu ali zloraba otroka ter neustrezno družinsko vzdušje. Čeprav so veliko raziskovali, ali je možno izgubo staršev (zaradi smrti ali razveze) povezovati s kasnejšo psihopatologijo, je bolj malo dokazov, da bi bila izguba staršev primarni vzrok za otrokovo večjo ranljivost in kasnejšo depresijo. Zdi se, da bolj neugodno vplivajo neustrezni vzgojni postopki osebe, ki

je nadomestila enega od staršev, ali pa staršev samih, dokler jih je otrok imel. Vendar pa je podatek, da je otrok izgubil enega ali oba starša, povezan z njegovo dovzetnostjo za depresijo, kadar je kasneje v življenju izpostavljen obremenitvam. V neki raziskavi (Wright, L., 1985) so tudi ugotovili, da je bilo med mladostniki, ki so poskušali samomor, statistično pomembno več takih, ki so jih starši fizično maltretirali. Med značilnostmi družinskega vzdušja, ki se povezujejo s poskusi samomora, omenjajo predvsem dolgotrajno motene odnose, pomanjkanje topline in čustvene varnosti, sovražnost in konflikte med družinskimi člani ter nestabilne družinske vezi. Starši mladostnikov, ki poskušajo samomor, so tudi moteni. Neka raziskava ugotavlja, da so očetje mladostnikov, ki so poskušali samomor bolj depresivni, s šibkejšo samozavestjo in bolj vdani piščici kot očetje drugih mladostnikov; matere pa so bolj tesnobne, tudi same večkrat mislijo na samomor in prav tako več pijejo kot matere drugih mladostnikov. Taka družinska situacija negativno vpliva na razvoj osebnosti, posebno na razvoj tako pomembnih lastnosti, kot so samozavest, samoobvladanje, zmožnost za obvladovanje obremenitev in medosebne spretnosti. Več raziskav je ugotovilo, da so mnogi mladostniki, ki so poskušali samomor, imeli dolgo zgodovino motečnosti.

Ena od longitudinalnih raziskav te populacije ugotavlja, da nekatera znamenja, ki jih lahko opazimo že v prvem razredu osnovne šole, napovedujejo kasnejša vedenja, ki korelirajo s suicidalnim poskusom. Tako je na primer iz slabega učnega uspeha v prvem razredu osnovne šole mogoče napovedati depresijo pri dečkih v adolescenci. Agresivno vedenje, ki ga ne spremlja obžalovanje, napoveduje toksikomanijo. Oboje, depresija in zasvojenosti, pa spremljajo visok odstotek samomorilnih poskusov pri mladostnikih.

Otrok s šibko samozavestjo, pomanjkljivimi medosebnimi spretnostmi in disfunkcionalnim načinom vedenja se v adolescenci znajde pred neobvladljivimi nalogami: izoblikovati lastno identiteto in zdrave socialne odnose. V tej stiski se spet zateče k neustreznim oblikam vedenja, ki kratkoročno olajšajo pritisk, dolgoročno pa vodijo v še večje težave.

Nevarnost samomorilnega poskusa signalizirajo strokovnjaku naslednje okoliščine: šolska neuspešnost, alkoholizem in uživanje drog, pomanjkanje spretnosti pri občevarju z drugimi, neustrezni družinski odnosi.

Solski neuspeh je zunanje znamenje nakopičenih psihosocialnih težav; neuspešnost se lahko stopnjuje do popolnega neu-

speha in opustitve šolanja. Podobno se lahko stopnjujejo težave v socialnih odnosih, tako da se mladostnik izogiba vrstnikov in drugih ljudi ali pa je z njimi v neprestanih konfliktih. Stopnjuje se pogostost in intenziteta impulzivnega vedenja. Vendar je treba dodati, da tudi med šolsko zelo uspešnimi mladostniki samomorilni poskusi niso redki. Med zelo uspešnimi srednješolci so 4 odstotki poskušali samomor. Med dejavniki, ki so po mnenju teh mladostnikov najbolj povezani z njihovim dejanjem, so: občutek lastne brezvrednosti, občutja osamljenosti, storilnostni pritisk in strah pred neuspehom. To so podobna občutja kot pri šolsko neuspešnih. Neka raziskava kaže, da je vsaj 50 % mladostnikov, ki so izvršili samomor, srednje veliko ali veliko uživalo alkohol, droge ali oboje. Druga podobna raziskava pa je ugotovila, da je pri dveh tretjinah mladostniških samomorov šlo za motnje povezane z uživanjem drog.

Raziskava o samomorih pri delinkventni mladini je pokazala, da mladinci, ki so poskušali samomor, niso navajeni in ne znajo svojih čustev izražati z besedami, ampak le z dejanji, medtem ko je med ostalimi več takih, ki so zmožni verbalizirati neprijetna čustva, kot so obup, osamljenost in nemoč.

V družinah suicidalnih mladostnikov ni prave povezanosti med starši in otroki. Komunikacije so slabe in konfliktov veliko. Pogosto pride do poskusa samomora po kakem konfliktu mladostnika s starši, vendar je tak konflikt le eden od mnogih in zgolj zadnje dejanje dolgotrajno napetih odnosov.

Vse, ki delajo z mladino, je še posebej pomembno opozoriti na sprožilne dogodke in dogodke neposredno pred samomorilnim poskusom. Predvsem je važno biti pozoren na izjave, ki omenjajo samomor in druge podobne izraze mladostnikove namere. Glavni sprožilni dogodek je ločitev od ljubljenih oseb ali pretnja take ločitve. Suicidalni mladostnik v taki situaciji pretirano reagira, si predstavlja, da gre za dokončno izgubo, ki je nekaj podobnega kot smrt. Do poskusov samomora pride tudi po prepirih s starši, sorojenci ali partnerji, po prepirih, ki ogrožajo status odnosa. Mladostniki, ki imajo slabe odnose s starši, se morda pretirano navežejo na vrstnike ali pa pretirano investirajo v romantični ljubezenski odnos. Če se tak odnos razdre, izgubi mladostnik stik, ki mu je bil v socialno oporo, se odtuji in ostane osamljen. Odtujenost in osamljenost pa sta najtesnejši spremljevalki samomora. Sprožilni dogodek je lahko tudi samomor ali smrt sorodnika ali prijatelja. Neka raziskava poroča, da je med mladostniki, ki so poskušali samomor, 22 odstotkov takih, ki so pred kratkim doživeli

samomor ali samomorilni poskus družinskega člana, medtem ko jih je 20 odstotkov pred kratkim doživelo smrt sorodnika ali prijatelja. Prav osupljivi pa so rezultati dveh metodološko skrbno izvedenih raziskav, ki ugotavljata, da se je število samomorov med mladostniki povečalo po predvajanju televizijskih poročil o samomorih ali filmov, ki prikazujejo samomor.

Kako oceniti ogroženost? Vedeti je treba, da niti starši niti mladostnik sam pogosto ne vedo, da je mladostnik depresiven. Strokovno pomoč iščejo iz kakega drugega razloga. Zato mora biti strokovnjak tem bolj pozoren na opozorilna znamenja. Ta so:

- poslabšanje osebne urejenosti (pomanjkljiva osebna nega, zanemarjen videz, umazana obleka, nepospravljena soba),
- poslabšanje šolskega uspeha,
- nezanimanje za dejavnosti, ki jih je prej imel rad,
- pogostejša žalost, čemernost, nenadni izbruhi joka,
- spremembe navad v zvezi s spanjem (premalo ali preveč spanja, nemirno spanje ali prezgodnje vstajanje),
- izguba apetita,
- pitje alkohola ali jemanje drog,
- govorjenje o smrti, umiranju - tudi na "šaljiv" način,
- nenadna prekinitev stikov s prijatelji in družino, postavljanje okrog hiše

Ker sta spreminjanje razpoloženja in viharnost tipična za mladostništvo, ju bomo imeli za opozorilno znamenje le, če trajata več dni in če ju spremljajo tudi druga znamenja. V intervjuju z mladostnikom samim ali z njegovimi starši je treba poizvedeti po vseh prej naštetih dejavnikih, pa tudi, če je kdo v družini že kazal suicidalna nagnjenja in če ima mladostnik suicidalne fantazije.

Ugotoviti je treba tudi, ali drugi člani družine morda ne izražajo želje, da mladostnika "ne bi bilo", "da bi izginil" in podobno. Na primer v takile obliki: "Naša družina bi lahko lepo živela, če ne bi bilo N." "Ne vem, kako dolgo bom še lahko prenašal vse to, kar nam povzroča N." Taka sporočila vplivajo na mladostnikovo odločitev, da "se bo umaknil s poti". V isti smeri pa delujejo tudi težje opazna neverbalna vedenja, ki izražajo ravnodušnost do mladostnikovega obupa in potrnosti. Pri oceni suicidalne ogroženosti pomagajo seveda tudi izvidi nekaterih psiholoških testov. Če smo ugotovili, da je mladostnik v resnici ogrožen, se odločimo najprej za metodo krizne intervencije, šele nato pa lahko uporabimo druge vrste obravnav. Če je nevarnost samomora velika, naj se socialni delavec posvetuje z zdravnikom, ker

bo morda potrebna medikamentozna terapija in hospitalizacija, pa tudi zato, da se porazdeli odgovornost in prepreči bodisi pretirano reakcijo s strani socialnega delavca bodisi podcenjevanje nevarnosti.

V večini primerov je indicirana individualna in družinska ali skupinska terapija. V individualni terapiji mladostnik lažje izrazi neprijetna čustva. Pri tej terapiji skušamo doseči, da bi se mladostnik zavedel bolečih čustev, ki jih je do tedaj zgolj izživiljal. Z verbalizacijo naj bi jih spravil pod svoj nadzor. Suicidalni mladostnik pogosto doživlja terapevta kot svojo edino oporo in prav je, da se terapevt do določene mere temu prilagodi, npr. tako, da dopusti mladostniku, da ga večkrat pokliče po telefonu ali pa da večkrat pride na kratek pogovor. Paziti pa moramo, da mladostnik tega ne izkorišča v manipulativne namene.

Drug pomemben smoter individualne terapije je krepitev samozavesti, predvsem tako, da se mladostnik nauči prepoznavati načine samozasmehovanja in podcenjevanja in da mu terapevt da pozitivno povratno sporočilo o njegovih dobrih lastnostih. Poleg individualne pa je pomembna tudi družinska terapija, saj je družina čustveno pomembnejša od (terapevtske) skupine, poleg tega pa je pomembna socialna opora mladostniku. Družinska terapija naj bi izboljšala komunikacije med družinskimi člani in zmanjšala število konfliktov. Pred prvim družinskim srečanjem je dobro imeti pogovor samo s staršema, da se ju pripravi na odkrito komuniciranje, poslušanje drugih in na pogovor o njihovih lastnih neustreznih vedenjih. Terapevt pokaže po eni strani razumevanje za zaskrbljenost ali negotovanje zaradi mladostnikovega vedenja, po drugi strani pa skuša doseči, da bi starši uvideli, da je to vedenje kazalec širših problemov v družini.

Na sestankih s celotno družino se mora terapevt aktivno konfrontirati s neustreznimi vedenji članov ter prevajati napade in očitke, ki jih izrekajo člani drug od drugega, v osebne izjave o doživljanju, izjave, ki ne sprožajo obrambnega vedenja. Poleg dela s celotno družino pa je smotno organizirati tudi pogovore med posameznimi pari članov, npr. med očetom in sinom. Spodbujanje družinskih dejavnosti, npr. skupnega obiska kina, skupnih rekreacijskih dejavnosti ipd., pa tudi spodbujanje družinskih obredij (praznovanja rojstnih dni ipd.) prav tako sodi k prizadevanju, da bi izboljšali delovanje družine.

Družinska terapija ni primerna, če so družinski člani preveč odtujeni drug od drugega ali če je mladostnik odtujen od družine. V nekaterih skrajnih primerih je družin-

sko vzdušje tako suicidogeno in maligno, nezdravi odnosi tako globoko vtirjeni, da taka terapija mladostniku ne bi koristila. V takih primerih je indicirana terapija v skupini suicidalnih mladostnikov. Poleg prej omenjenih smotrov je skupina tudi primeren kraj za učenje socialnih veščin in reševanja problemov. Poleg tega pa lahko deluje kot pomembna socialna opora.

Izreden pomen pa ima - poleg vseh teh terapevtskih možnosti - tudi pripravljenost širše skupnosti, v kateri živijo suicidalni mladostniki (šole, delovne organizacije, krajevne skupnosti, cerkve oziroma verske skupnosti), da nudi tem mladostnikom oporo. Temu namenu služijo "telefoni zaupanja", mreže socialne opore, vključevanje prostovoljnih sodelavcev in spodbujanje pristožnih dejavnosti, v katere se lahko vključijo ogroženi mladostniki.

Blaž Mesec

SOCIALNI POMOČNIKI PRI OTROCIH Z VEDENJSKIMI MOTNJAMI

Liv Elisabeth Roselund, Sad not bad. New approaches to an old problem - boys with aggressive behaviour disorder. Nic Waal's Instituut, Oslo 1987

V Nic Waals inštitutu v Oslu (Norveška) vgrajujejo v terapevtski program za otroke z vedenjskimi motnjami tudi delovanje socialnih pomočnikov. Socialni pomočnik je oseba, ki lahko vzdržuje z otrokom odnos in dela z njim zunaj terapevtskega kabineta in zunaj otrokovega doma.

Kaj je socialni pomočnik?

Socialni pomočnik je nestrokovni sodelavec, čigar naloga je, da v nekem določenem razdobju s pomočjo strokovnjaka povečuje sposobnost neke druge osebe za samouresničitev, obvladovanje življenjskih težav in krepitev samozaupanja z druženjem in skupnimi dejavnostmi.

Kaj je odnos do socialnega pomočnika?

Otroci z vedenjskimi motnjami so bili prikrajšani v človeških odnosih in pogosto nimajo zadostnega samozaupanja, niti zaupanja v odrasle in vrstnike. Najpomembnejša naloga socialnega pomočnika je, da je v oporo svojemu klientu, da mu je na voljo in v pomoč s pozitivnim in razumevajočim odnosom. Tako lahko klient dobi pozitivno izkušnjo v navezovanju odnosa z

drugo osebo. Drugi in nadrejeni cilj slehernega odnosa med socialnim pomočnikom in njegovim klientom je večanje samospoštovanja pri klientu.

Takšen odnos je zelo podoben običajnim medčloveškim odnosom in ga je včasih težko razločevati od običajnega prijateljstva in tovarištva. Značilno za odnos med socialnim pomočnikom in klientom-otrokom je, da ne gre za simetričen odnos, kajti vselej je otrok s svojimi potrebami v žarišču. Za socialnega pomočnika je to delo, za katerega je plačan. Praviloma je to individualen odnos, pri čemer ta odnos nikoli ne more nadomestiti vezi med otrokom in starši, lahko pa je dopolnilo tem vezem.

Kdo lahko postane socialni pomočnik?

Pogoj za takšno delo je, da je človek rad v družbi otrok ali mladostnikov in da predstavlja njegovo delo zanj porabo presežka energije, s katero razpolaga. Pomembno je tudi, da socialni pomočnik nima preveč osebnih problemov z drugimi ljudmi ali v lastni življenjski situaciji.

Socialni pomočnik mora imeti jasno predstavo o tem, kako bo potekalo njegovo življenje v naslednjem letu ali dveh, le tako bo lahko izpolnjeval dogovorjene obveze do svojega klienta redno in pravočasno v opredeljenem obdobju. Najnižja starost za socialnega pomočnika je dvajset let. Od socialnega pomočnika pričakujemo, da je odrasla in odgovorna oseba, sposobna obvladovati različne težavne okoliščine v vsakodnevem življenju. Bodoči socialni pomočnik naj ne bi imel preveč odstopajočih stališč ali pogledov in naj ne bi imel težav pri prilagajanju na obstoječi red. Glede na to, da prevzema vlogo vzornika za otroka ali mladostnika, je pomembno, da spoštuje zakon. Istočasno pa je pri izbiri socialnih pomočnikov pomembno, da nimamo preveč togih in strogih kriterijev glede njihove verske, ali politične pripadnosti. Življenjske okoliščine socialnega pomočnika, njegove vrednote in način življenja, naj bi se preveč ne razlikovale od klientovih; tako se izognemo težavam, ki bi lahko nastopile v nasprotnem primeru, v procesu identifikacije klienta s svojim pomočnikom. Tudi starši bodo lažje sprejeli takega socialnega pomočnika za svojega otroka. Manj pomembni so starost, zaposlitev in družinska situacija socialnega pomočnika. Mesto socialnih pomočnikov se razpisuje v časopisu, ali drugih oglasnih sredstvih javnega obveščanja. Ko se oseba priglasi za to delo, je potrebna strokovna presoja glede primernosti osebe. Se posebej kvalificirana strokovna presoja pa je potrebna pri izbiri klienta, s katerim bo socialni pomočnik delal. Priporočljivo je, da prvi intervju s kandidatom

opravita dva strokovnjaka. Marsikdo se namreč prijavi za to delo zaradi lastnih nerešenih problemov in potreb v upanju, da jih bo lahko razreševal ob svojem socialnem delu.

Administracija in formalnosti

Iz izkušnje vemo, da je kakovostno in uspešno pomožno socialno delo z otrokom ali mladostnikom možno le ob zadostnih in ustreznih pripravah vseh udeležencev za to dejavnost - socialnega pomočnika, otroka in družine. Pomožni socialni pomočnik mora biti obveščen o svojih obveznostih, zlasti čuvanja tajnosti podatkov in mora takšno obvezo tudi podpisati. Prav tako mora biti obveščen o pravicah, ki jih ima sam v odnosu do institucije glede supervizije pri svojem delu.

Pomemben je dogovor med ustanovo, ki je organizirala dejavnost, socialnim pomočnikom, otrokom ali adolescentom in starši. Socialni pomočnik naj bi preživel s svojim klientom štiri ure tedensko, imel naj bi najmanj eno uro supervizije vsakih 14 dni v prvih treh mesecih, kasneje pa eno uro supervizije mesečno. Vzdrževati mora stalne stike s strokovnjakom, ki dela z družino ali s supervizorjem. Supervizor je odgovoren za potek dogajanja.

Socialni pomočnik mora obiskovati začetni tečaj in ob delu redne skupinske sestanke, katerih namen je spremljanje dela. Plačilo prejema od ustanove, ki organizira dejavnost, ali od lokalnih finančnih služb, ki zagotavljajo kritje stroškov socialnega varstva za otroka ali mladostnika.

Zelo pomembno se je izogniti situaciji, v kateri je otrok razpet med lojalnostjo do svojih staršev in lojalnostjo do socialnega pomočnika. Starši imajo pogosto občutke krivde, postanejo ljubosumni na socialnega pomočnika. Socialni pomočnik se ne sme vpletati v odnose in težave drugih članov družine; na primer ne sme sprejeti povabila staršev na otrokov dom, ne sme poskušati pomagati materi pri razreševanju družinskih problemov. Pomožno socialno delo poteka vselej zunaj klientovega doma.

Delovanje je omejeno na odnos med socialnim pomočnikom in klientom. Vse naj bi se odvijalo med njima. Otrok ali mladostnik ne sme tekmovati za socialnega pomočnika s svojo materjo, ali sorojencem. V družini z več otroki in z mnogimi problemi, ima lahko vsak otrok svojega socialnega pomočnika.

Socialni pomočnik ne sme iskati informacij o otroku in družini v šoli ali na delovnem mestu, ne sme odločati o nobeni stvari, ki je pomembna znotraj družine. To so naloge

strokovnega delavca. Socialni pomočnik razpravlja in zbira informacije, ki jih potrebuje za opravljanje svojega dela zgolj pri svojem supervizorju. Vendar je pomembno, da je socialni pomočnik dober opazovalec in da o svojih opažanjih in o svojih dejavnostih poroča timu, ki dela z družino.

Kdo so klienti, ki potrebujejo socialnega pomočnika?

Socialne pomočnike na Norveškem vključujejo v različne probleme in z različnimi cilji. Pri otrocih in mladostnikih, ki so izpostavljeni hudim psihološkim stresom, lahko socialni pomočnik deluje preventivno. Vsak otrok ima poleg potrebe po odnosu s svojimi starši, tudi potrebo po različnih drugih odnosih. Nekateri otroci imajo možnost odnosa le z enim od staršev. Pride čas, ko marsikateri otrok potrebuje odraslega samo zase, odraslega, ki bi mu lahko bil vzor, s katerim bi se lahko identificiral. Drugi otroci potrebujejo socialne in fizične izzive, da bi dosegli svoji starosti ustrezno sposobnost obvladovanja teh izzivov. Socialni pomočnik je lahko koristen tudi v terapevtskem procesu in sicer v fazi manjšanja intenzivnega terapevtskega procesa, na primer po tem, ko je zaključena individualna terapija. Otrokom in mladostnikom s kroničnimi psihiatričnimi boleznimi in kroničnimi telesnimi obolenji lahko socialni pomočnik precej koristi tako, da jim pomaga vzdrževati čim višjo raven funkcioniranja, da ob njem lahko dobivajo pozitivne izkušnje in vzpostavljajo pomemben človeški odnos. Otrokom in mladostnikom iz migrantskih družin lahko socialni pomočnik pomaga pri integriranju v novo okolje in novo kulturo.

Seveda pa je potrebno opraviti pri vsakem otroku in mladostniku diagnostično oceno preden se mu dodeli socialnega pomočnika. Različne ustanove uporabljajo različne metode ocenjevanja in različne postopke. Najmanj, kar mora biti storjenega pred sprožitvijo iniciative za dodelitev socialnega pomočnika otroku ali mladostniku, je psihosocialna diagnoza, ki jo opravi izkušen in ustrezno izobražen socialni delavec. Pomembno je, da je cilj delovanja socialnega pomočnika točno opredeljen in z dogovorom sprejet pri vseh udeležencih dogajanja.

Avtorji delajo v Inštitutu Nic Waals v Oslu po opisanem modelu od leta 1975. Leta 1980 je bil zaključen raziskovalni projekt o tem načinu dela. V projekt je bilo vključenih 51 socialnih pomočnikov in 39 supervizorjev. Leta 1983 je izšla knjiga z naslovom Pomožno socialno delo z otroki in adolescenti, ki jo je izdala Univerzitetna založba v Oslu. Sedaj na Norveškem poteka pomožno socialno delo večinoma po tem opisanem modelu.

Pomožno socialno delo, ki ga strokovnjaki vodijo in kontrolirajo, je lahko neprecenljive vrednosti za različne vrste klientov, tudi za otroke z vedenjskimi motnjami. Razen tega je to ekonomsko ugodnejša rešitev.

Za zaključek navaja avtorica troje pravil za organizacijo takega dela:

- 1) Imej jasno definiran cilj dela
- 2) Pripravi zadostno in ustrezno vse sodelujoče
- 3) Opravljaj redno supervizijsko delo s socialnim pomočnikom

Povzetek

Mnogi otroci in mladostniki imajo danes premalo čustvenih stikov s svojimi starši in drugimi odraslimi. Po mnenju avtorice ima pomanjkanje možnosti za stike z odraslimi lahko zavirajoče ali moteče učinke na osebni razvoj otroka.

Članek opisuje delo nepoklicnih socialnih pomočnikov, ki so za svoje delo plačani. Le-ti se zavežejo, da bodo delovali eno do dve leti z otrokom ali mladostnikom in preživeli z njim štiri ure tedensko. Socialni pomočnik lahko pomaga otroku ali mladostniku, ki je ogrožen v socialnem razvoju, pred pričetkom terapije, po zaključku terapije, ali pa deluje dopolnilno v različnih oblikah terapije.

Stik, skupno bivanje in skupne dejavnosti obeh si sledijo iz klientovih potreb. Avtorica poudarja, da morajo biti klient, njegova družina in socialni pomočnik skrbno pripravljani in motivirani za delo. Nadalje poudarja, da mora pomožno socialno delo stalno voditi in nadzorovati strokovnjak, ki pozna klienta in družino in ki je odgovoren za dejavnost.

Avtorji modela imajo dolgoletno prakso s takšno dejavnostjo, proučili so opisano dejavnost v raziskavi in objavili izsledke v posebni knjigi. Predstavljeni model je danes prevladujoč model pomožnega socialnega dela na Norveškem.

Anica Kos

ZDRAVNIŠKA MOLČECNOST IN OBVEZNOST JAVLJANJA PRI AIDSU

Klaus Schmidt: Ärztliche Schweigepflicht und trotzdem Meldepflicht für AIDS? Archiv für Wissenschaft und Praxis der sozialen Arbeit, 4, 1987, str. 300-302

Vplivni zdravniški krogi v ZRN zahtevajo, naj se z zveznim zakonom o nalezljivih boleznih uvede obveznost javljanja v primerih aidsa. To zahtevo utemeljujejo predvsem s tem, da ima poimensko javljanje dva smotra: varstvo medicinskega osebja pred okužbo in preganjanje kaznivega dejanja v smislu zavestnega širjenja infekcije tistih, ki so okuženi z aidsom.

Avtor se sprašuje, ali ta dva argumenta zadoščata za zakonsko uvedbo poimenske obveznosti javljanja, ko gre za aids. Takšna obveznost pomeni prelomitev osnovnega načela o zdravniški molčečnosti ter omejitvev z ustavo zagotovljene pravice posameznika do informacijske samoopredelitve. Osebnostna integriteta posameznika in interesi države glede javnosti podatkov ustvarjata konfliktno situacijo. Državnih posegov ni mogoče popolnoma izključiti, kajti pred zasebnimi in osebnimi koristmi morejo imeti prednost tudi splošne koristi.

Iz posameznikove pravice do spoštovanja njegove intimne sfere sledi dolžnost vseh drugih, da le-to spoštujejo. Zlasti to velja za zdravnike, ki so k temu dvakratno zavezani: po nemških kazenskoopravnih predpisih in po Hipokratovi prisegi. Izjeme so le primeri, ko gre za prevladujoče splošne koristi. Bolezni, ki predstavljajo te izjeme pa so v zakonu posebej določene. Ker se aids še ne nahaja med temi boleznimi, velja zdravniška molčečnost z vidika pravne regulative tudi glede obolelih za to boleznijo.

Cetudi bi bila obveznost javljanja pri aidsu koristna tako za oboleli kakor za zdravi, a vendarle ogroženi del prebivalstva, pravno vendarle glede na sedanje predpise o obravnavanju nalezljivih boleznij ni možno uzakoniti obveznosti poimenskega javljanja. Pogoji za uvedbo takšnih ukrepov so učinkovita zdravila, s katerimi zdravstvo dejansko lahko pomaga prebivalstvu. In ker tega zdravila še ni, tudi ni osnove za uvedbo ustreznega pravnega predpisa.

Sprejemljiva je le kodirana, torej v bistvu anonimna obveznost javljanja. Ta kodirana podatkovna zbirka mora biti ločena od drugih zbirk in se nahajati v posebni državni instituciji. Takšna rešitev bi ustrezala tudi medicinski znanosti, ki raziskuje vzroke te bolezni ter odvisnost med obolelimi in sicer tako, da bi bili raziskovalcu dosegljivi

vsi potrebni podatki za uspešno delo, ne bi pa iz teh podatkov mogel ugotoviti identitete prizadetih.

Jože Urbanija

ARCHIV

für Wissenschaft und
Praxis der sozialen Arbeit
ArchsozArb

Vierteljahreshefte zur Förderung
von Sozial-, Jugend- und
Gesundheitshilfe

Herausgegeben von Professor Dr. Teresa Bock
Rektoratsstraße 46, 4060 Viersen 1

im Auftrag
des Deutschen Vereins für öffentliche
und private Fürsorge
und des Instituts für Gemeinwohl GmbH
beide in Frankfurt/Main.

Schriftleitung:
Walter Schelhorn, Dr. Margarete Heinz
Am Stockborn 1-3, 6000 Frankfurt/Main

Frankfurt/Main · 16. Jahrgang · Nr. 4/1987

Inhalt	Seite
Anamneseerhebungen in Erstgesprächen der Sozialarbeit. Sherlock Holmes als Anreger? Harro Dietrich Kähler, Hagen	249
Rauschmittelkonsum bei Jugendlichen. Entstehungsbedingungen und Karriereverläufe Dr. Karl-Heinz Reuband, Köln	273
Berichte	
Sport ist nicht gleich Sport. Überlegungen zum Thema Sport und Bewegung in der sozialpädagogischen Arbeit Günter Schricker, München	286
Die Ratgeberecke in Zeitschriften. Eine Studie zu Erziehungsratschlägen für Zeitschriftenleser Professor Dr. Ewald Brunner, Andreas Albicker, Barbara Bögel, Monika Hubig, Tübingen	293
Ärztliche Schweigepflicht und trotzdem Meldepflicht bei AIDS? Dr. Klaus Schmidt, Moosburg	300
Buchbesprechungen	303

Die Einzelhefte des Archivs erscheinen vierteljährlich; Auslieferung jeweils in der Mitte des Quartals.

Verlag:

Eigenverlag des Deutschen Vereins
für öffentliche und private Fürsorge,
Am Stockborn 1-3, 6000 Frankfurt/M. 50,
Telefon: 069/58031

Postgirokonto: Frankfurt/M. 100847-607

Bankkonto:

Stadtsparkasse Frankfurt/M. 130708.

Druck: Hugo Haßmüller,

Berner Straße 12, 6000 Frankfurt/M. 56.

Die Auslieferung an Nichtmitglieder des Vereins und an den Buchhandel erfolgt durch den Verlag W. Kohlhammer GmbH, Heßbrühlstraße 69, 7000 Stuttgart 80.

Der Bezugspreis beträgt 60 DM jährlich (inkl. Versandkosten und MwSt.); für Mitglieder des Deutschen Vereins 40 DM jährlich (zuzügl. Versandkosten und MwSt.); Einzelheft 15 DM (inkl. Versandkosten und MwSt.); für Mitglieder des Deutschen Vereins 10 DM (zuzügl. Versandkosten und MwSt.).

Alle Rechte, auch das der Übersetzung, sind vorbehalten.

ARCHIV

für Wissenschaft und
Praxis der sozialen Arbeit
ArchsozArb

Vierteljahresshefte zur Förderung
von Sozial-, Jugend- und
Gesundheitshilfe

Herausgegeben von Professor Dr. Teresa Bock
Rektoratsstraße 46, 4060 Viersen 1

im Auftrag
des Deutschen Vereins für öffentliche
und private Fürsorge
und des Instituts für Gemeinwohl GmbH
beide in Frankfurt/Main.

Schriftleitung:
Walter Scheihsom, Dr. Margarete Heinz
Am Stockborn 1-3, 6000 Frankfurt/Main

Frankfurt/Main · 19. Jahrgang · Nr. 1/1988

Inhalt	Seite
Überschuldung im Konsumentenkredit. Überlegungen zu Zielgruppen der Schuldnerberatung Dipl.-Soziologe Claus Reis, Frankfurt am Main	3
Formen zugehender Altenarbeit – Möglichkeiten und Grenzen basisnaher Ansätze Dipl.-Soziologe Fred Karl, Kassel	32
Berichte	
Arbeitslosenzentren – Zentren der Arbeitslosenbewegung? Bericht über eine Befragung bei Arbeitslosenzentren in Nordrhein-Westfalen Professor Dr. Heinz Offe, Bielefeld	46
Buchbesprechungen	56

Die Einzelhefte des Archivs erscheinen
vierteljährlich; Auslieferung jeweils in
der Mitte des Quartals.
Verlag:
Eigenverlag des Deutschen Vereins
für öffentliche und private Fürsorge,
Am Stockborn 1-3, 6000 Frankfurt/M. 50,
Telefon: 069/58031
Postgirkto.: Frankfurt/M. 100847-607
Bankkonto:
Stadtparkasse Frankfurt/M. 130708.
Druck: Hugo Haßmüller,
Bernar Straße 12, 6000 Frankfurt/M. 56.

Die Auslieferung an Nichtmitglieder des Vereins
und an den Buchhandel erfolgt durch den Verlag
W. Kohlhammer GmbH, Heßbrühstraße 69,
7000 Stuttgart 80.
Der Bezugspreis beträgt 60 DM jährlich (inkl. Versandkosten
und MwSt.); für Mitglieder des Deutschen Ver-
eins 40 DM jährlich (zuzügl. Versandkosten und MwSt.);
Einzelheft 15 DM (inkl. Versandkosten und MwSt.);
für Mitglieder des Deutschen Vereins 10 DM (zuzügl.
Versandkosten und MwSt.).

Alle Rechte, auch das der Übersetzung,
sind vorbehalten.

Family Process

DECEMBER 1987

VOLUME 26

NUMBER 4

Hypothesizing, Circularity, and Neutrality Revisited: An Invitation to Curiosity Gianfranco Cecchin	405
The Reflecting Team: Dialogue and Meta-Dialogue in Clinical Work Tom Andersen	415
Some Principles of an Ecological Model of the Person as a Consequence of the Therapeutic Experience with Systems Jürg Willi	429
Toward a Generative Theory of the Therapeutic Field Daniel Giacomo and Mona Weissmark	437
The Family Rorschach with Families of Schizophrenics: Replication and Extension Linda Carter, Susan R. Robertson, Jon Ladd, and Murray Alpert	461
Family Reconciliation as a Response to Adolescent Crises Steven Gutstein	475
Books Received	495
Cumulative Index of Articles	501
Cumulative Index of Authors	503

EVALUATION REVIEW

A JOURNAL OF APPLIED SOCIAL RESEARCH

Volume 11, Number 4

August 1987

SPECIAL ISSUE Evaluating CETA: *Advances in Assessing
Net Program Impact*

GUEST EDITOR Ernst W. Stromsdorfer

CONTENTS

- Economic Evaluation of the Comprehensive Employment and
Training Act: An Overview of Recent
Findings and Advances in Evaluation Methods**
ERNST W. STROMSDORFER 387
- Do We Need Experimental Data to Evaluate the
Impact of Manpower Training on Earnings?**
JAMES J. HECKMAN, V. JOSEPH HOTZ,
and MARCELO DABOS 395
- How Precise Are Evaluations of Employment and
Training Programs: Evidence from a Field Experiment**
ROBERT LaLONDE and REBECCA MAYNARD 428
- An Analysis of the Sensitivity of Quasi-Experimental
Net Impact Estimates of CETA Programs**
KATHERINE P. DICKINSON, TERRY R. JOHNSON,
and RICHARD W. WEST 452
- Evaluating the Impact of CETA on Participant Earnings**
EDWARD C. BRYANT and KALMAN RUPP 473
- Training the Disadvantaged:
Can It Reduce Welfare Dependence?**
LAURIE J. BASSI 493
- What Works for Whom? CETA Impacts for Adult Participants**
HOWARD S. BLOOM 510
- An Approach to Estimating Net Earnings Impact of
Federally Subsidized Employment and Training Programs**
DAVID H. FINIFTER 528

SAGE PUBLICATIONS / Newbury Park Beverly Hills London New Delhi

Hans-Jürgen Naroska	Sozialer Wohnungsbau als lokale Manövriermasse. Soziale Probleme und Strategien kommunaler Sozialpolitik am Beispiel von Wohnsiedlungen der 60er und 70er Jahre	489
Rolf Mertens	Allgemeine Grundsicherung. Ein Weg zur Behebung der »Neuen Armut« als Abbau repressiver Sozialstaatspraktiken?	505
Hans-Jürgen Hofmann	Regionale Sozialhilfestudien zwischen Legitimation und Skandalisierung	513
Aila-Leena Matthies	Sozialarbeit und soziale Sicherung in Finnland	526
Paul-Heinrich Koop	Lebensfeldorientiertes Verstehen. Sozialarbeit als Erklärungs- und Handlungstheorie	540
Wolfgang Hinte/ Werner Springer	Personale Kompetenzen und professionelles Handeln. Versuch eines ganzheitlichen Ansatzes der Aus- und Fortbildung	545
Helmut Richter	Kommunalpädagogik versus Kommunalpolitik. Subkultur, Devianz und Konfliktschlichtung (II)	557
<i>Kurzdiskussion</i>		
Dieter Sengling	Gesellschaftliche Entwicklung und Sozialpolitik	566
<i>Tagungsbericht</i>		
Christine Swientek	Ein Kind um jeden Preis?	569
neue praxis aktuell		
Erich Oldenburg/ Hilde Schumacher-Grab/ Reinhard G. Varchmin	<i>Dokumentation:</i> Fremdbestimmung der Sozialen Arbeit in Ausbildung und Beruf	573
Bundesarbeitsgemein- schaft Jugendaufbauwerk	<i>Dokumentation:</i> Sozialpädagogische Orientierung der Berufsausbildung <i>Lokal-Spezial</i> (S. 579); <i>Informationen</i> (S. 580); <i>-Tagungshinweise</i> (S. 580); <i>Kurz notiert</i> (S. 580); <i>Aktuelle Materialien</i> (S. 582)	576
	Abstracts about the Articles	582
	Résumé des Contributions	583

THEORIE UND PRAXIS DER SOZIALEN ARBEIT

INHALT

Neues Grundsatzprogramm
der Arbeiterwohlfahrt 402

Herbert Nesecker
Ist die freie Wohlfahrtspflege noch frei? 410

Heinz Niedrig
Daten und Tendenzen
der freien Wohlfahrtspflege 416

Sven Borsche
Eine Hilfe für die Jugendhilfe?
Anmerkungen zum 7. Jugendbericht
der Bundesregierung 423

Ruth Brand
Anmerkungen zum 7. Jugendbericht
aus familienpolitischer Sicht 430

SPD-Diskussionspapier
»Soziale Grundsicherung« 433

INFORMATIONEN UND MATERIALIEN

BAG-Auswertungsbericht über die
EG-Dringlichkeitshilfe für Kälteopfer 436

Gesundheitsausgaben 1985
242 Milliarden Mark 438
u. a. m.

LESERFORUM 439

NEUE FACHBÜCHER 440

AUTORENVERZEICHNIS 440

Herausgeber:
Arbeiterwohlfahrt
Bundesverband e. V.
Bonn

Redaktion: Heinz Niedrig Technische Redaktion: Doris Arft
Redaktionsbeirat: Rolf Ackermann, Hermann Buschfort, Elfriede Eilers, Hannelore Fojut,
Richard Haar, Horst Koffke, Percy Lüth, Paul Saatkamp, Eva Sommer, Hans Trees, Heiga Zeidler

SOCIAL SERVICE REVIEW

Contents

September 1987 Volume 61 Number 3

- 395 Reflective Practice in Social Care • *W. David Harrison*
- 405 Giving Back Control: Long-Term Poverty and Motivation • *Thomas J. Kane*
- 420 Meeting the Basic Needs of the Working Poor • *Ira Mascovic, William Craig, and Laura Pitt*
- 432 Linking Informal and Formal Help: Conflict along the Continuum of Care • *Charles Hoch and George C. Hemmens*
- 447 Gender Differences in Vulnerability to Depression • *Joy Perkins Neumann*
- 469 Power in Social Work Practice • *Yeheskel Hasenfeld*
- 484 Social Work Public Image Building: "East Side/West Side" Revisited • *Janice Andrews*
- 498 Social Casework with the Elderly between World Wars I and II • *James R. Remardy*
- 514 Harry Lurie's Critique: Person and Environment in Early Casework Practice • *Joe M. Schriver*
- Book Reviews**
- 533 Joan Laird and Ann Hartmann, eds., *A Handbook of Child Welfare: Context, Knowledge, and Practice* Laura Epstein
- 535 Ludwig L. Geismar and Katherine Wood, *Family and Delinquency: Resocializing the Young Offender* Charles Shireman
- 537 Elsie M. Pinkston and Nathan L. Linsk, *Care of the Elderly: A Family Approach* Laura L. Carstensen

The Journal is published quarterly by the American Society for Social Work Research, 1735 North Lincoln Street, Chicago, Illinois 60614. Telephone: (312) 462-7200. Fax: (312) 462-7201. Single copies \$12.00. Subscriptions: \$36.00 per year in advance. Single issues \$4.00. Back issues \$12.00. Second class postage paid at Chicago, Illinois. Postmaster: Please send address changes to the Journal, American Society for Social Work Research, 1735 North Lincoln Street, Chicago, Illinois 60614.

Copyright © 1987 by American Society for Social Work Research

This journal is available by microfiche to libraries and individuals who are unable to obtain the journal through the publisher. For more information, contact the publisher, University Microfilms International, 300 North Zeeb Road, Ann Arbor, Michigan 48106.

SOCIAL SERVICE REVIEW

Contents

December 1987 Volume 61 Number 4

- 551 Editorial
- 552 Decisions to Forgo Life-sustaining Therapy: The Limits of Ethics
• *Christine K. Cassel*
- 565 Human Development in Contemporary Environments • *Carel B. Germain*
- 581 Use of Authority in Direct Social Work Practice with Mandated Clients • *Elizabeth D. Hutchison*
- 599 The Impact of Economic Incentives on Foster Parents • *Claudia Campbell and Susan Whitelaw Downs*
- 610 Social Workers' Attitudes toward Poverty and Social Action: 1968-1984 • *Linda Chervey Reester and Irwin Epstein*
- 623 Evaluating Interpersonal Skills Training for Public Welfare Staff
• *Elizabeth W. Lindsey, Donald B. Yarbrough, and Thomas D. Morton*
- 636 The Vulnerability of Child Welfare Agencies to Class-Action Suits
• *Theodore J. Stein*
- 655 Measuring Parental Knowledge of Normative Child Development
• *John G. Orme and Marilyn A. Hamilton*
- Debate with Authors**
- 670 Comments on "Information Gain through Integrated Research Approaches" • *Bruce A. Thyer*
- 673 Response to Book Reviewer • *Mildred Rein*
- 674 Reviewer's Reply • *Michael R. Sasin*
- Book Reviews**
- 675 Martha R. Burt and Karen J. Pittman, *Testing the Social Safety Net* James J. Callahan, Jr.

Social Casework

The Journal of Contemporary Social Work

Volume 68 Number 7 September 1987

Articles

- 387 The HIV Antibody Test: Psychosocial Issues
Stephan L. Buckingham
- 394 Caseworker Recognition of Marital Separation
Mary M. Senger-Dickinson and Cyrus S. Stewart
- 400 Adolescent Welfare Mothers: Lost Optimism and Lowered Expectations
Elizabeth Thompson Ortiz and Betty Z. Bassoff
- 406 Parental Aging: Clinical Issues in Adult Psychotherapy
Sharon B. Shaw
- 413 Clinical Practice with Employed Women
Edith M. Freeman, Sadye Logan, and Ruth McCoy
- 421 Reducing Dropout Rates through Improved Intake Procedures
Mary N. Russell, Mary Lang, and Barbara Brett
- 426 Social Work and Alcoholism Counseling
Katherine van Wormer

433 News and Views

Office Efficiency: A Corollary of Management Interest
Avonelle D. Box

437 Editorial Notes

Serving Your Needs

438 Book Reviews

THE SOCIAL CONTEXT OF CHILD ABUSE AND NEGLECT, edited by Léroy H. Pelton, and SOCIAL WORK TREATMENT WITH ABUSED AND NEGLECTED CHILDREN, edited by Chris M. Mouzakkitis and Raju Varghese. *Reviewed by Alan Truger.*

POSITIVE PEER CULTURE, by Harry H. Vorrath and Larry K. Brendtro. *Reviewed by Albert S. Alissi.*

BOOKS RECEIVED, January-June 1987

448 Personnel Vacancies

Social Casework is published by Family Service America, since 1911 the leadership organization for family service agencies through the United States and Canada.

Srečo Dragoš, O verski skrbi za starejše, Socialno delo, 27, 1988, 2, 79-92

Na osnovi gradiva Teološke fakultete v Ljubljani (Studijski dan ob mednarodnem letu za starejše / o verski skrbi za starejše) razpravlja avtor ne le o verski skrbi za starejše, ampak širše o naravi dobrotelnosti v okvirih cerkve. Dobrotelnosti ne gre aprioristično zavračati in celo odrejati pomoč ljudem, da ne bi zmanjšali njihovega revolucionarnega potenciala. Značaj vsakršne dobrotelnosti je odvisen od družbenih razmer in od institucionalnih dejavnikov, kar velja za vse družbene institucije in tudi za cerkev. Če hoče cerkev odgovarjati potrebam časa, se mora tudi sama vse bolj zavedati konkretnih zgodovinskih pogojev. Cerkev tudi ni monolitna institucija in se je zmožna prilagajati "potrebam časa". Kjer nima posvetne oblasti, si prizadeva krepiti prestiž prav na področju skrbi za človeka, kar ji uspeva tem bolj kolikor bolj so drugi družbeni mehanizmi neučinkoviti. Cerkev teži k monopolu nad resnico, vendar velja to tudi za posvetne institucije. Njena doktrinarna zahteva do svojih pripadnikov, naj se izogibajo gospodovalnih teženj, pa naj bi veljala tudi za posvetne institucije. Do konfliktov s cerkvijo pri izvajanju skrbi za človeka pride zato, ker pozabljamo na to načelo. - Ured.

Blaž Mesec, Vrste akcijskih raziskav, Socialno delo, 27, 1988, 2, 93-102

Med Lewinovo in npr. Cunninghamovo opredelitvijo akcijskega raziskovanja je precejšnja razlika. Pojem akcijskega raziskovanja ni enoten, ampak obsega cel razpon različnih pristopov: aplikativne raziskave družbenega ravnanja, raziskave družbenih akcij, raziskave družbenih akcij s povratnim sporočilom, spremljevalne raziskave, raziskave s sodelovanjem raziskovalca v akciji, raziskave s sodelovanjem akterjev v raziskovalnem procesu ter prave akcijske raziskave, to je raziskave s sodelovanjem raziskovalcev v akciji in s sodelovanjem akterjev v raziskovalnem procesu. Te vrste sestavljajo hierarhično urejeno vrsto glede na število osnovnih določil, ki so: akcije kot predmet, povratno sporočilo, usmerjeno k akterjem, kontinuirano povratno sporočilo, sprememba vloge raziskovalca, sprememba vloge akterjev, hkratna sprememba vlog obeh. Problematičen je status samoraziskav. - Avt.

Srečo Dragoš, Problem "samoraziskave" in prave akcijske raziskave z Gillijevega vidika, Socialno delo, 27, 1988, 2, 103-113

Samoraziskava, razumljena kot končna stopnja raziskovanja, je dejansko mit, in sicer v tolikšni meri, v kolikor gre za predpostavko spojitve akterjevih in raziskovalčevih nalog v skupini. Vendar to ne sledi iz Gillijevega pojmovanja raziskovalnega postopka, katerega bistvo je v tem, da se družbena moč raziskovalca porazdeli na akterje. Na področju raziskovanja kot spoznavne dejavnosti pa je ukinitve delitve dela le pogoj deobjektivacije, ne pa cilj sam ("samo tisti, ki je fizično delal, lahko sodeluje s polno znanstveno kompetenco v zaključnem intelektualnem delu ... vendar, teoretično znanje je potrebno..."). Premislek Gillijevih postulatov ne vodi do pojma samoraziskovanja kot logične dovršitve, ampak do pojma pravega akcijskega raziskovanja v taksonomiji B. Mesca. - Ured.

Ida Hojnik, Staranje in starostno varstvo v svetu in pri nas, Socialno delo, 27, 1988, 2, 114-122

Odnos družbe do starejših je potekal v svetu v treh fazah: v prvi je skrb za starejše prepuščena družini, v drugi zagotavlja družba institucionalno varstvo in socialno varnost s sistemom pokojninskega zavarovanja, v tretji pa skrbita za starejše komplementarno formalni in neformalni sektor. Pri nas se je, kljub drugačnim sklepom, razvijalo predvsem domsko varstvo, katerega pomanjkljivosti so bile kritizirane, a zaman. Za prihodnost se spet načrtujejo novi domovi ("vsaka občina svoj som"), manj pozornosti pa je namenjeno drugim oblikam skrbi za starejše. Domovi lahko postanejo gerontološki centri le v določenem obsegu, pomoč starejšim na domu pa lahko uspešno deluje tudi v drugih okvirih. Posebno problematična pa je načrtovana segregacija prizadetih ljudi v posebne socialne zavode, ki imajo poleg tega najslabše materialne pogoje. - Ured.

NAVODILO SODELAVCEM

Sodelavce prosimo, naj svoje prispevke pošiljajo v dveh izvodih na naslov Uredništvo Socialnega dela, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana.

Obseg člankov, teoretičnih razprav in poročil o raziskavah naj ne presega 15 tipkanih strani z dvojnimi razmakom. Obseg ostalih prispevkov, to je poročil, vesti, ocen, prikazov idr. naj ne presega 5 tipkanih strani, če ni drugače dogovorjeno. Člankom priložite povzetek do 15 vrstic.

Vsako besedilo naj bo napisano z dvojnimi razmakom, to je 30 vrstic na stran, ker sicer ni mogoče besedila popravljati.

Opombe in navajanje virov: (1) V opombah podrobneje pojasnjujemo besedilo ter navajamo vire. Opombe potekajo po zaporednih številkah, ki jih v besedilu pišemo za en razmik nad besedo, na katero se nanašajo (npr. pomoč¹). Vsebino opomb navedemo na koncu besedila pred seznamom literature in ne pod črto vsake strani. (2) Literaturo navajamo tako, da med besedilom navedemo v oklepajih ime avtorja, letnico izida dela, na katerega se sklicujemo ali iz katerega je vzeta navedba, in stran (npr. Fromm, 1963, 21). Na koncu besedila dodamo seznam uporabljene literature, urejen po abecedi priimkov in imen avtorjev.

Besedilu priložite na posebnem listu svoje osebne podatke: ime in priimek, strokovni in znanstveni naslov, ustanovo, kjer ste zaposleni in funkcijo, natančen domači naslov z navedbo občine, in številko žiro računa.

